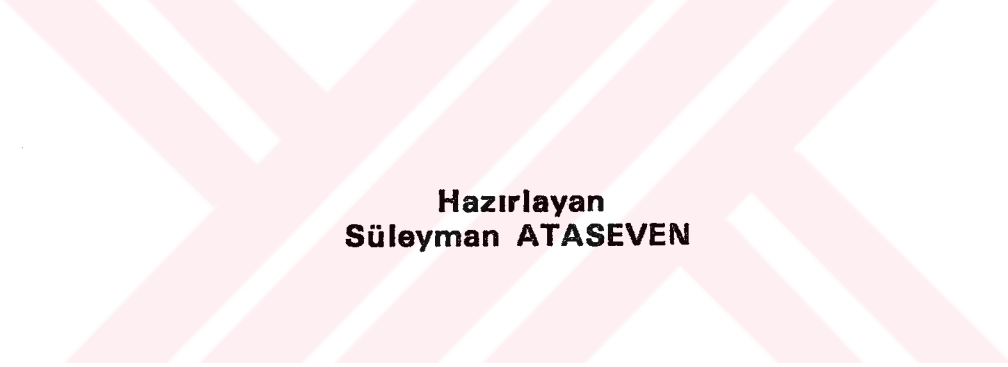

T. C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ ve İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

RAUF ORBAY, Biyografisi

Hazırlayan
Süleyman ATASEVEN

Danışman
Prof. Dr. Ergün AYBARS

İZMİR - 1997

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Rauf ORBAY'ı

- a- Daha yakından tanımak,
- b- Yaşamı ve faaliyetlerini öğrenmek,
- c- Hakkındaki dağınık bilgileri biraraya getirip düzenlemek,
- d- Milli Mücadele, Türk Devleti'nin kuruluşu ve Devrimler içindeki rolünü ortaya çıkarmak,
- e- Mustafa Kemal ATATÜRK ve diğer yöneticilerle olan ilişkilerinin boyutu ve niteliğini göstermektir.

Araştırma yapılırken sözü edilen dönemde yaşamış kişilerin hatıraları, dönemin siyasi tarihini içeren bilimsel kitaplar ile dönemin gazete ve dergilerinin ilgili yazı ve makalelerinden yararlanılmıştır.

Bu çalışmada Rauf ORBAY'ın yaşamı ve faaliyetleri dört ana bölümde incelenmiştir: Birinci bölümde; Doğumundan I. Dünya Savaşı'na kadar, olan yaşamı ve faaliyetleri, İkinci bölümde; I. Dünya Savaşı'ndaki faaliyetleri, Üçüncü bölümde; Milli Mücadele Dönemi faaliyetleri, Dördüncü bölümde; Milli Mücadele sonrası faaliyetleri ile ölüme kadarki yaşamı ele alınmıştır.

Bu çalışmada, Rauf ORBAY'ın okul yaşamı, devlet görevleri, Milli Mücadeleye katılması ve amacı, Milli Mücadele'deki rolü, Milli Mücadele içerisinde Mustafa Kemal ile olan ilişkileri ve görüş ayrılıklarına yer verilmiştir.

Rauf ORBAY'ın yaşamı ve faaliyetleri anlatılırken kronolojik sıralamaya bağlı kalınmış, dönemin olaylarına da kısaca değinilmiştir.

Rauf ORBAY'ın, kendi görüş ve düşüncelerinin yanında bunlara karşıt olan görüş ve düşüncelere de yer verilerek, bir karşılaştırma yapılmış ve okuyucuya değerlendirme olanağı sunulmuştur.

SUMMARY

The aim of this research is;

a-to know Rauf Orbay in detail

b-to learn his life and activities

c-to collect the information about him and organize them

d-to bring out his importance in the foundation of the Turkish Republic and in the War (Turkish) National Independence and Revolutions.

e-to show his relations with Mustafa Kemal Atatürk and other directors.

In this research the autobiographies of the people and books about their memories, important history books, newspapers and magazines of that age were used.

In this research Rauf Orbay's life and activities were examined in four main parts.

First Part; His activities between his birth and the first world war,

Second Part; His life and activities during the first world war,

Third Part; His life and activities during our National war,

Fourth Part; His activities after our National war till his death.

In this research, Rauf Orbay's school life, his missions for the government, his aim in National war, how he took part in this struggle and his role, his relations with Mustafa Kemal Atatürk and their different point of views were explained.

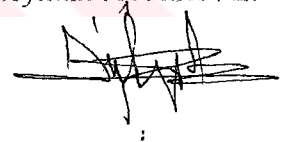
Rauf Orbay's life and their activities were given in chronological order and the important events of his age were told, in brief.

Rauf Orbay's own ideas were mentioned were given in order to give the readers, chance to evaluate.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Rauf ORBAY, Biyografisi*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../1997

Süleyman ATASEVEN

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünün ...../...../1997 tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin ..... maddesine göre Yüksek Lisans öğrencisi Süleyman ATASEVEN'in "*Rauf ORBAY, Biyografisi*" konulu tezi incelenmiş ve aday ...../...../1997 tarihinde saat ..... 'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ..... olduğuna oy ..... ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÖNSÖZ

1880'li yıllar Türk Tarihi'nin geleceği bakımından önemli yıllardır. Osmanlı Devleti'nin devam eden çöküşünün durdurulması için çalışacak ve çöküntünün ortasından yeni bir devlet çıkaracak olan Türk büyüklerinin bir çoğu, bu yıllarda dünya'ya gelmişlerdir. Gerek ulusal gerekse uluslararası alanda Türk Tarihi adına başarılar kazanıp, adlarını Türk Tarihi'ne yazdırmış olan bu insanlardan biri de Rauf ORBAY'dır.

Bu çalışmada, Rauf ORBAY'ı her yönüyle ele aldık. Doğumundan I. Dünya Savaşı'na , Milli Mücadele'den ölümüne kadar aldığı görevleri ve bu görev süreleri içinde gelişen olaylarla birlikte özellikle Mustafa Kemal ATATÜRK ile olan ilişkilerinin başından sonuna kadar, farklı gelişmelerini irdeledik.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında en büyük desteği sağlayan eşim Serpil'e, özverili çalışmalarından dolayı Tez Fotokopi çalışanlarına, çalışmamın başından sonuna kadar büyük sabır ve titizlik içerisinde eksik ve yanlışlarımı düzelten, eleştiri ve yorumları ile bana yol gösteren değerli hocam, Prof Dr. Ergün AYBARS'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Süleyman ATASEVEN

İzmir, 1997

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ GİRİŞ FORMU.....	I
ÖZET	III
SUMMARY	IV
TUTANAK	VI
ÖNSÖZ	VII
GİRİŞ	1
1. Hüseyin Rauf ORBAY'ın Ailesi ve Yetiştirilmesi	1
2. 31 Mart Olayı ve Rauf ORBAY	3
3. Mustafa Kemal ile Tanışma	4
I.BÖLÜM.....	6
1. DÜNYA SAVAŞINA KADAR ALDIĞI AKTİF GÖREVLER.....	6
1.İTALYAN SAVAŞINDAKİ FAALİYETLERİ.....	6
a)Mustafa Kemal ile Kahire'de Karşılaşma	6
b)Hamidiye Kumandanlığı ve Yemen İsyanı	7
2.BALKAN SAVAŞI'NDAKİ FAALİYETLERİ.....	8
a)Hamidiye'nin Karadeniz Faaliyetleri	9
b)Hamidiye'nin Akdeniz Faaliyetleri.....	10
c)Hamidiye ve Rauf Bey'in Yurda Dönüşü.....	14
d)Hamidiye ve Rauf Bey'in İstanbul'da Karşılanması	14
e)Hamidiye'nin Akınlarının Kısa Bir Değerlendirilmesi	16
3. "SULTAN OSMAN DRETNÖTÜ" KUMANDANLIĞI.....	16
II.BÖLÜM	20
RAUF ORBAY'IN 1.DÜNYA SAVAŞINDA ALDIĞI VAZİFELER.....	20
1.AFGANİSTAN SİYASİ MÜMESSİLLİĞİ	21
a)Rauf Bey Afganistan Yolunda	22
b)Cenubi İran Başkumandanlığı.....	23
2.BAHRİYE ERKAN-I HARBİYE REİSLİĞİ.....	24
a)Cemal Paşa ile Almanya Ziyareti	25
b)Mustafa Kemal ile Görüşmeler	25
c)Rauf Bey Kopenhag'ta Heyet Başkanı.....	26
d)Rauf Bey Brest-Litovsk Anlaşmasında	26

e)Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisliği'nden İstifa.....	27
3.BAHRİYE NAZIRLIĞI	28
a)Ahmet İzzet Paşa'nın Teklifi	28
b)Mustafa Kemal'in Padişaha Mektubu	29
c)Ahmet İzzet Paşa Kabinesi'nin Kuruluşu	30
d)Rumların Kışkırtıcı Hareketlerini Önleme.....	30
4.MONDROS ATEŞKESİ	31
a)Rauf Bey'in General Towsend ile Görüşmesi.....	31
b)Mütareke İçin Delege Seçimi	32
c)Mütareke İçin Mondros'a Gidiş.....	34
d)Amiral Galtrop'la Görüşme.....	35
e)Müzakerelerin Başlaması	36
f)Teklif Edilen Diğer Maddeler ve Kabul Edilen Son Halleri.....	37
g)Görüşmeler Sonunda Ortaya Çıkan Mütareke Şartları	47
h)Mondros Mütakeresinin Değerlendirilmesi	50
5.YURDA DÖNÜŞ	53
a)Gazetecilere Verdiği Demeç.....	53
6.BAHRİYE NAZIRLIĞININ SONA ERMESİ	55
a)Hükümetin İstifasının İstenmesi.....	55
b)Vahdettin'in Hükümet Değişikliği Teklifi	56
c)Vahdettin'le Görüşme.....	56
d)Kabineden İstifası	57
e)Yeni Kabine ve Rauf Bey'in Yeni Sadrazamla Görüşmesi	58
III.BÖLÜM	60
RAUF ORBAY'IN MİLLÎ MÜCADELEDEKİ FAALİYETLERİ.....	60
1.İSTANBUL'DAKİ FAALİYETLER	60
a)Mustafa Kemal ile İstanbul'da Buluşma.....	60
b)Mustafa Kemal ile Şişli'deki Evinde Çalışmalar	62
c)Milli Mücadele Kadrolarının Oluşması	63
d)Mücadeleye Anadolu'da Devam Etme Kararı	64
e)Askerlikten İstifa.....	65
f)Mustafa Kemal'i Anadolu'ya Uğurlama	66
2.ANADOLU'DAKİ FAALİYETLERİ	67
a)İstanbul'dan Ayrılma	67
b)Manyas'ta Çerkez Ethem'le Görüşme	68
c)Rauf Bey Ödemiş'te	69
d)Ankara'ya Yolculuk	70
e)Amasya'da Buluşma	71
3.AMASYA GENELGESİ	72

4.ERZURUM KONGRESİ.....	74
a)Kongre Toplanmadan Önceki Olaylar	74
b)Erzurum Kongresi 23 Temmuz 1919	77
5.SİVAS KONGRESİ	78
a)Sivas'a Gidiş.....	78
b)Sivas Kongresi Çalışmaları.....	79
6.AMASYA PROTOKOLÜ	84
a)Komutanlarla Yapılan Toplantılar.....	86
7.HEYET-İ TEMSİLİYE İLE ANKARA'YA GİDİŞ	88
a)Ankara'daki Faaliyetler.....	89
8.MECLİSİ MEBUSAN'A KATILMA	90
a)Mebusan Meclisi'nin Açılması ve Rauf Bey'in Çalışmaları	91
b)Meclisin Basılması ve Rauf Bey'in Tutuklanması	96
9.MALTA SÜRGÜNÜ RAUF BEY	101
a)Malta'ya Götürülüş	101
b)Malta'daki Günler.....	102
c)Malta'dan Kurtuluş	104
10.RAUF BEY ANKARA'DA	105
a)Ankara Yolculuğu.....	105
b)Ankara'da İlk Günler	107
c)Nafia (Bayındırlık) Vekilliği.....	108
11.İKİNCİ GRUP VE RAUF ORBAY	111
12.RAUF BEY'İN BAŞVEKİLLİĞİ.....	113
a)Mecliste Muhalefet ve Arabuluculuk	114
b)Büyük Zafer ve Rauf Bey	115
c)Saltanatın Kaldırılması ve Rauf Bey.....	118
d)Lozan Konferansı ve Rauf Bey.....	120
e)Ali Şükrü Bey Olayı	123
f)Başbakanlıktan Ayrılması	124
13.MECLİS İKİNCİ BAŞKANLIĞI	125
14.CUMHURİYET'İN İLANI VE RAUF BEY	127
a)Parti Grubundaki Tartışma.....	128
b)Parti İçinde Gruplaşma.....	129
c)Cumhuriyet Halk Partisi'nden İstifa ve Terakkiperver Parti'de Yer Alması	131
15.İZMİR SUİKASTİ VE RAUF BEY	133

IV.BÖLÜM	136
MİLLİ MÜCADELE SONRASI FAALİYETLERİ	136
1.YURT DIŞINDA GEÇEN YAŞAM	136
2.RAUF BEY’İN YURDA DÖNÜŞÜ	137
3.KASTAMONU MİLLETVEKİLLİĞİ	139
4.RAUF BEY’İN LONDRA BÜYÜKELÇİLİĞİ	141
5.BÜYÜKELÇİLİK SONRASI FAALİYETLERİ	143
6.SON GÜNLERİ VE VEFATI.....	143
SONUÇ	146
BİBLİYOGRAFYA	152

GİRİŞ

1- Hüseyin Rauf ORBAY'ın Ailesi ve Yetiştirilmesi

Hüseyin Rauf (ORBAY) 1881 Eylülünde İstanbul'un Cibali semtinde doğmuştur.¹ Asker bir aileye mensuptur. Babası, Ayan (Senato) Azasından Ferik (Amiral) Mehmet Muzaffer Paşa'dır.² Annesi ise Hayriye Hanım'dır. Rauf Bey'in babası aslen çerkez olup. Annesi Kürt aşiret reislerinden Berdirhan'ın kızıdır.³

Rauf Bey'in çocukluğu, babasının görevi dolayısıyla bulundukları Trablus'ta geçmiştir.⁴ Tahsilinin bir bölümünü de bu nedenle burada yapmıştır.

Rauf Bey, ilk tahsilini, Trablusgarp İlkokulu ve Askeri Rüştiyesinde tamamlamıştır. Denizci bir babanın oğlu olan Rauf Bey, gerek baba mesleğinden edinilmiş olması gerekse denizle iç içe olmasından dolayı meslek olarak baba mesleği olan denizciliği seçmiştir. 1892 yılında İstanbul'daki Heybeliada Bahriye Mektebine girmiştir. 1898 yılında yine aynı okuldan denizci teğmen olarak mezun olmuştur.

Rauf ORBAY'ın genç bir deniz teğmeni olarak Osmanlı Donanması'na katıldığı sıralarda Osmanlı Donanması eski ihtişamını yitirmişti. Son olarak II. Mahmut (1808-1839) zamanında Rusların, Navarin'de bulunan Osmanlı Donanmasını yakması, Türk denizciliğini sarsmıştı.⁵ Ancak Abdülmecit ve Abdülaziz zamanlarında eski kudretine ulaşamasa da canlanmaya başlamıştı.⁶ Fakat evhamlı Abdülhamit, donanmayı Haliç'e çektilererek çürümeye terk etmiş ve bu güzel çalışmaları da mahvetmişti.

¹ 1306 (1891) yılında alınmış nüfus kağıdı (Feridun KANDEMİR "Hatıraları ve Söyleyemedikleriyle Rauf ORBAY s. 55).

² Mehmet Muzaffer PAŞA, Osmanlı Donanmasında Ferik (Amiral) olarak görev yaptıktan sonra, Osmanlı Ayan Meclisinde üye olarak bulunmuştur. (Kazım ÇAVDAR "Cumhuriyetin 50. Yılı Dolayısıyla ATATÜRK'ün Silah Arkadaşları s. 7 Meydan LAROUSSE cilt 15.

³ Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adanı" cilt I. s. 176 - Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt IV s. 46

⁴ Rauf Bey'in Trablus'ta denizle iç içe yaşaması, denizi sevmesinin yanında, bölgede yaptığı geziler; Akdeniz'i yakından tanınmasını da sağlamıştır. (Yavuz SİNEMOĞLU "Cumhuriyet Gazetesi" 19 Temmuz 1969).

⁵ Kazım ÇAVDAR a.g.e. s. 10

⁶ Prof. Enver Ziya KARAL "Osmanlı Tarihi" cilt V s. 191

İkinci Meşrutiyet'ten sonra Osmanlı Devleti, donanma yaptırmaya girişti. Ancak II. Meşrutiyetle donanmasının ısmarlandığı tarih (1911) arasında dokuz kez Bahriye Nazırı değişmiş ve işler de aksamıştır.⁷

Rauf ORBAY Osmanlı Donanması'na deniz teğmeni olarak katıldıktan sonra, 1905- 1911 yılları arasında çeşitli ülkelere resmi seyahatler yapmıştır. Bu seyahatlerin amacı, donanmayı güçlendirme ve geliştirme çalışmalarına katkıda bulunmaktır.

İlk olarak donanmayı geliştirme projesi çerçevesinde 1905 yılında henüz yapılmaya başlayan denizaltıları incelemek ve bunlar hakkında bilgi edinmek için Amerika'ya gönderilmiştir.⁸

Rauf ORBAY, ikinci yurtdışı seyahatini Almanya'ya yaptı. 1906 yılında, Almanya'ya tamir ve bakımının yapılması için gönderilen "Asarı Tevfik" zırhlısını almak için giden heyetin içinde idi.⁹

Rauf ORBAY, Osmanlı Donanmasına katıldıktan sonra önemli görevlerde bulunmuş ve sorumluluklar yüklenerek Yurtdışına gönderilmişse de asıl olarak Türk Tarihi'nde yerini alması ve önemli olaylarda, adının anılmaya başlaması 1908 yılından itibaren başlamıştır. Osmanlı Devleti'ne fiili olarak yaptığı hizmetlerin başında, Sisam Adası'nda* çıkan bir isyanın bastırılması çalışması gelir. Sisam isyanında Rauf ORBAY "Peyki Şevket Torpido Krovazörü" Kumandanı olarak adaya asker ve cephane götürmek üzere görevlendirilmiştir. Artık Rauf Bey önemli görevlerde adını duyururken politikanın da içine girmiştir.¹⁰ Rauf Bey aynı gemi ile 1909 yılında Balkanlar'daki gelişmelerin konuşulup görüşüldüğü "Tuna Milletlerarası Komisyonu'nda" Osmanlı Devleti'ni temsil etmiştir..¹¹

⁷ Kazım ÇAVDAR a.g.c. s. 10

⁸ Kazım ÇAVDAR a.g.c. s. 10

⁹ Yakın Tarihimiz, Cilt 2 S. 113

* Ege Denizi'nin batısında, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Yunan Adası

** Peyki Şevket Torpido Krovazörü 1906 yılında inşa edilmiş, genç bir gemiydi. 800 ton ağırlığında ve dönemine göre gayet hızlı. 23 mil hız yapabiliyordu. (Ahenk. 27 Haziran 1909 s. 2).

¹⁰ Prof: Sadi IRMAK "Milli Mücadele'de ATATÜRK'ün Çevresi- İlk Mücahitler-" s. 130 ist. 1986.

¹¹ Kazım ÇAVDAR a. g.c. s. 7

Denizlerde bu gelişmeler olurken iç siyasette de önemli gelişmeler oluyordu. Ülkede Abdülhamit'in baskıcı rejimi olanca hızıyla sürüyor ve hafiyelerin asılsız iftiralarına rağmen, her adı anılan tutuklanıyor ya da götürülüyordu. 3 Temmuz 1908'de Yüzbaşı Niyazi Bey'in yanındaki sivillere beraber Resne'de dağa çıkması, çaresiz kalan Abdülhamit'in 24 Temmuz'da Anayasa'yı ilan etmesini sağlamıştır.

Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile, yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki'nin iktidara geçmemesine rağmen, partinin asker ve sivil üyeleri, perde arkasında kalarak kısa sürede çıkarları için durumdan yararlandılar. Bu durum halkı ve aydınları kızdırdı. Birçok muhalif partinin kurulmasına yol açtı. Alaylı subayların ordudan uzaklaştırılmasıyla asker arasında da bir çok karışıklığın çıkmasına neden oldu.¹²

2- 31 Mart Olayı ve Rauf ORBAY

İttihat ve Terakki Partisi'nin iktidara perde arkasından el koymaları ve ordudaki alaylı subayların ordudan uzaklaştırılmaları ile Anayasal düzeni istemeyen şeriat yanlısı yobaz grupların oluşturduğu muhalefet ve yaptıkları propoganda amacına ulaştı. 13 Nisan 1909 (31 Mart) sabahı meşrutî yönetime ve İttihat ve Terakki'ye karşı isyan başlattı. İstanbul'un dışına da taşma eğilimi gösteren isyan 11 gün sürdü.¹³

Selanik'ten gelen ve içinde M. Kemal'in de bulunduğu Hareket Ordusu üç gün içinde ayaklanmayı bastırdı.

31 Mart İsyanı'nın bastırılması çalışmalarında Rauf Bey, gönüllü olarak görev aldı. İsyanı bastırmak için çalıştı. İsyan sonunda isyanın nedenlerini araştırmak için kurulan, Ferik (Amiral) Hurşit Paşa başkanlığı'ndaki komisyon'da (Birinci Divan-i Örfî) çalıştı. Bir aydan fazla süren soruşturmalarda edindiği

¹² Prof. Dr. Ergün AYBARS. "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" I. s. 96

¹³ Prof. Dr. Ergün AYBARS a.g.c. s. 39

bilgilerin, Mustafa Kemal, Kazım Karabekir ve İsmet (İnönü) Bey gibi kişilerin görüşleriyle aynı doğrultuda olduğunu belirtmektedir.¹⁴

İsyanın nedenleri hakkında Mustafa Kemal'in görüşü; "Bu isyan İttihat ve Terakki reislerinin hükümet kuvvet ve kudretini Meşrutiyet esaslarına aykırı olarak şahıslarında toplamalarından ve serbest seçim ile vücut bulmuş bir Millet Meclisi yerine asker kuvvetine dayanmalarından, cebir ve şiddet kullanmalarından ileri gelmiştir...."¹⁵

Rauf ORBAY da bu görüşlerin aynısını düşündüğünü, parti ileri gelenlerine anlattığını ancak dinletemediği gibi kötü yorumlanarak hakkında şüphe duyduklarını belirtmektedir.¹⁶

Artık Rauf ORBAY sadece bir deniz teğmeni değildir. Daha 1908 İhtilalinden ve belki daha öncesinden başlayarak İttihat ve Terakki'nin partizan olmayan bir sempatizanıdır. Her ne kadar parti önderlerine yaptıkları ve uyguladıkları baskıcı rejimin sakıncalarını söylese de, parti önderlerinin daima yakın dostu olacaktır. 1908-1922 arasındaki olayların, hareketlerin harplerin, ihtilallerin daima ve kendi tabiriyle "Ya içinde ya da yanında" olacaktır.¹⁷ 1908-1922 arasındaki gizli ve açık olaylar ve gelişmeler hakkında en çok şey bilen sayılı insanlardan birisi olacaktır.¹⁸

3. Mustafa Kemal İle Tanışma

31 Mart 1909 Gerçi ayaklanması M. Kemal ile Rauf Bey'in tanışmasına sebep olur. O güne kadar hiç görmemiştir. Mustafa Kemal'i, Rauf Bey'e Cemal Bey¹⁹ tanıtmıştır. Harekat Ordusu Kurmay Karargahındaki bu tanışmayı Rauf Bey şöyle anlatır:

¹⁴ Yakın Tarihimiz Cilt 2 s. 304 (Rauf ORBAY'ın Hatıraları).

¹⁵ Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt I. s. 375

¹⁶ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt I. s. 304

¹⁷ Şevket Süreyya AYDEMİR, Tek Adam Cilt I s. 374: Rauf ORBAY, "Yakın Tarihimiz" cilt III. s. 403

¹⁸ Şevket Süreyya AYDEMİR, a.g.e. s. 374

¹⁹ Sonradan PAŞA ve Bahriye Nazırı oldu (O zaman Kurmay Binbaşı'ydı).

“Mustafa Kemal Paşa’yı ilk defa- 31 Mart Vakasını müteakip- 1909 yılı Nisanında, İstanbul’un- o zaman Makriköy denen - Bakırköy telgrafhanesinde görmüştüm. Er’kan-ı Harbiye Kolağası (Yüzbaşı) rütbesinde idi. Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa, Bakırköy Telgrafhanesinde, müdürün koltuğuna oturmuş kurmaylarına emirlerini dikte ettiriyordu. Etrafında Hareket Ordusu’nun generalleri, kurmayları sorumluları vardı”.

“Karşısında; ayakta, muhtelif Kolordu Kumandanlarına ait emirlerini telgraf şeklinde tesbit eden, bir Erkan-ı Harp Kolağası duruyordu.

“Omuzunda pelerini, yorgun ve solgun siması sakın görünüşüyle dikkati çeken bu zat, Mustafa Kemal Bey’di”.

Hareket ordusu İstanbul’u işgal ile, isyan bastırıldıktan sonraki günlerde, Mahmut Şevket Paşa’nın karargahında rastgeldikçe, görüşürdüm. Birinci Ordunun ayaklanmasını: “İttihat ve Terakki reislerinin hükümet kuvvet ve kudretini Meşrutiyet esaslarına aykırı olarak, şahıslarında toplamalarından ve serbest seçim ile meydana gelmiş bir Millet Meclisi yerine, asker kuvvetine dayanmalarından ileri geldiğini” söylerdi.²⁰

İleride vatanın kurtarılması konusunda beraber çalışacak olan bu kişiler, İsyanın bastırılması vesilesiyle tanışmışlardır. Fikir ve görüşlerindeki uygunluk ta, onların bu dostluklarını geliştirmesine neden olmuştur.

Aynı karargahta Kurmay Önyüzbaşı Kazım Karabekir ve Kurmay Yüzbaşı İsmet (İnönü) Bey’de vardır. İsmet Bey’i de Kazım Karabekir vasıtasıyla tanımıştır.²¹

²⁰ Rauf ORBAY a.g.e. s. 304

²¹ Şevket Süreyya AYDEMİR a. g.e. s. 374

I. BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞINA KADAR ALDIĞI AKTİF GÖREVLER

1. İTALYAN SAVAŞINDAKİ FAALİYETLERİ

İtalyanların Trablusgarp ve Bingazi kıyılarını sıkı bir şekilde abluka altına alarak, Trablusgarp'la Osmanlı Devleti'nin (Merkezin) denizden bağlantısını tamamen kestikleri sırada Rauf Bey, Enver Bey'le birlikte Mısır'a gitmiştir.¹

Rauf Bey'in buradaki görevi: Enver Bey'in Bingazi Bölgesinde teşkil edeceği Milli Kuvvetlere, ihtiyaçları olan silah ve cephaneyi, özel vasıtalarla denizden temin etmektir.

Bu amaçla Enver Bey'le birlikte Mısır'a hareket etti. Enver Bey, Mısır'dan Bingazi'ye hareket etmiştir. Ancak Suriye sahillerinden yükletilmesi uygun görülen silahların ve diğer malzemenin taşınması için gerekli vasıta henüz bulunamadığından Rauf Bey Kahire'de beklemek zorunda kalmıştır.²

a. Mustafa Kemal'le Kahire'de Karşılaşma

Trablusgarp Savaşı'na müdahale için Osmanlı Devleti'nin, gerekli ordu, cephane ve donanması olmadığı sırada kahraman Türk Subayları, bu son toprak parçasını müdafa etmek için gönüllü olarak cepheye koşuyorlardı. Kimisi açıktan kimisi de yerel kıyafet ya da çeşitli hüviyetlere bürünerek. İşte bu kahraman Türk Subayları arasında Mustafa Kemal'de vardır. Mustafa Kemal sivil giysiler içinde takma bir isimle ve bir Rus, yük şilebiyle gitmiştir. Mısır'a, oradan Bingazi'ye.³

Mustafa Kemal Mısır'a geldiğinde tanıdık bir yüzle karşılaşacaktır. Rauf Bey'dir, bu tanıdık yüz. Rauf Bey bu karşılaşmayı şöyle anlatıyor:

¹ Şevket Süreyya AYDEMİR "Enver PAŞA" Cilt II s. 147

² Rauf ORBAY: "Yakın Tarihimiz" cilt 2 s. 305

³ Kazım ÇAVDAR: a.g.e. s. 14

“Ben Kahire’de bekliyordum ki Mustafa Kemal Bey de o sırada tesadüfen Mısır’a geldi. Yanında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin hatibi ünvanını alan Ömer Naci ile, fedai olarak tanınan Yakup Cemil Bey’ler vardı.”⁴

İki eski arkadaş kucaklaşırlar ve Mustafa Kemal’in yol arkadaşları Rauf’un Bey’in dikkatini çeker. Çünkü bunlar Mustafa Kemal’in pek hoşlanmadığı İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne mensup bir siyasetçi ve diğeri yine bu Cemiyet’in fedaisi olarak anılmaktadır. Rauf Bey, Mustafa Kemal’in bu yol arkadaşlarını yadırgar ve başbaşa kaldıkları bir sırada “akıl erdiremediği” bu tezadı Mustafa Kemal’e söyler. Mustafa Kemal:

“Ömer Naci Bey’le senelerden beri dostluğumuz var, sohbetinden hoşlanırım. Ama hiçbirisiyle fikir birliğimiz yoktur. Ne yaparsın, zaruri haller yol arkadaşlığına mecbur etti”. der. ⁵

b. Hamidiye Kumandanlığı ve Yemen İsyanı:

İtalyan Savaşı’nın devam ettiği sıralarda Rauf Bey “Hamidiye Kuruvazörü” Kumandanlığına tayin olunmuştur. Yine bu sırada Yemen’de bir isyan patlak verince, Yemen isyanını bastırmak üzere görevlendirilen Ahmet İzzet Paşa Karargahını Yemen’e götürmek için memur edilmiştir.⁶

Bu karargahta, sonraları Kurtuluş Savaşının öncülerinden ve Rauf Bey’le birlikte çalışacak olan bir subay vardır İsmet İnönü. İsmet Bey, Rauf Bey’in kumandanı olduğu Hamidiye’yi, Rauf Bey’i ve yolculuğu şöyle anlatıyor:

“Yemen Ayaklanmasını bastırmak üzere Komutan Ahmet İzzet Paşa’nın Karargahını Yemen’e götürmek üzere “Hamidiye Kuruvazörü” memur edinmişti.

Harp gemisi, Meşrutiyet’ten sonra büyük bir şevk ve gayretle tensik edilmiş olan yeni Bahriyemizin ümidi ve şerefi, en ileri kıymetlerden Kolağası Rauf Bey’in kumandasındaydı. Bütün subayları seçmeydi.

⁴ Rauf ORBAY a.g.c. s.305

⁵ Rauf ORBAY a.g.c. s.306

⁶ İsmet İNÖNÜ: “Hatıralar” cilt I s. 60-61

Hamidiye Kruvazörü ile Port Sait'ten Mısır'a çıktık. Hamidiye, Süveyş yoluyla Cidde'ye ulaştı. Cidde'den ayrılarak, Kızıldeniz yoluyla Hudeyde'ye geçildi.....”

Rauf ORBAY, Hamidiye Kruvazörü Kumandanı olarak Yemen'de bulunduğu sırada, İngiltere Kralı V. George'un taç giyme töreninde Türk Donanmasını temsil etti.⁷

2. BALKAN SAVAŞI'NDAKİ FAALİYETLERİ

Balkan Harbi'nin başladığı sıralarda Rauf Bey İstanbul'da idi. Savaşın başlamasıyla birlikte Suriye'deki görevinden istifa edip Bolayır'a gelen M. Kemal ile görüşüyor, ordu ve genel durum hakkında konuşuyorlardı. Harbin ilan edildiği sıralarda Osmanlı Donanması Maydos karşısında demirlemiş durumdaydı. Gelibolu'yu müdafa için kurulan ve Erkan-ı Harbiye Harekat Şube Müdürlüğü'ne de Mustafa Kemal'in memur edildiği kolordu Maydos'ta bulunuyordu. Rauf Bey vakit buldukça Maydos'a gider, Mustafa Kemal'i ziyaret ederdi.⁸ Zaman zaman da donanma kumandanlığı adına, harp hareketlerine dair görüşmeye memur olarak gider ve Mustafa Kemal'le askeri müzakerelerde bulunurdu.⁹

Balkan Savaşı'nın başladığı zaman silah ve mühimmat ihtiyacını karşılamak üzere, Romanya limanlarıyla İstanbul Boğazı arasındaki deniz nakliyatını himaye etmek gerekiyordu. Bu görev Türk Donanmasına verildiği zaman “Hamidiye Kruvazörü” birinci derecede rol oynamaya başladı.¹⁰

Savaşın başladığı sıralarda Türk Donanması, Yunan Donanmasıyla başedebilecek güçte olmadığı için Akdeniz'e açılmadı. Yalnız Karedeniz'de Bulgaristan kıyılarına saldırılar düzenleyerek Varna bölgesini bombardıman etti.¹¹

⁷ Meydan Lorraine: Cilt 15 s. 158. Rauf ORBAY: “Yakın Tarihimiz” cilt 3s. 99

⁸ Rauf ORBAY, a. g.c. s. 306

⁹ Rauf ORBAY, a.g.c. s. 306

¹⁰ Fahri ENGİN (Emekli Amiral) Yakın Tarihimiz, cilt III ist. 1972 s. 3506

¹¹ Mufassal Osmanlı Tarihi (Heyet) cilt VI. İst. 1972 s.3506

Balkan Savaşı boyunca Rauf Bey kumandasında Osmanlı Devleti adına denizlerde mücadele eden “Hamidiye Kruvazörü”nün faaliyetlerini üç bölümde incelemek konuya hakim olmak açısından uygun olacaktır.

a) Hamidiye’nin Karadeniz Faaliyetleri

Daha önce Karadeniz Boğazı’nda beklemekte olduğunu söylediğimiz “Hamidiye Kruvazörü” ,şimdi Karadeniz yolu ile kara ordusuna erzak ve cephane götüren gemileri koruma görevini alarak 20 Kasım 1912’de Dolmabahçe Sarayı’nın önünden, top atıp padişahı selamladıktan sonra Bulgar gemilerini kontrol için Karadeniz’e açıldı. Beraberinde “Taşoz Muhribi” vardı.¹² Hamidiye, Varna önlerine gelip buraları bombardıman etti ve Bulgarlara iyi bir gözdağı verdi. Hamidiye’nin tek başına kaldığı bir sırada nöbetçilerin yanlış gözlemleri sonucu gemi Bulgar torpidotlarının saldırısına maruz kalarak İstanbul’a dönmek zorunda kaldı.¹³

Ağır yaralı olarak İstanbul’a dönmeyi başarabilen Hamidiye, tamir edilmek üzere Haliç’e gelerek havuza alındı.¹⁴

Hamidiye’nin tamir süresinde Rauf Bey yedek parça satın almak ve inşaa halinde bulunan yeni savaş gemilerini kontrol etmek için İngiltere’ye gitti.

Bu sırada Başkomutanlık Çanakkale Boğazı önlerine kadar sokulabilen Yunan donanmasına karşı gece baskını yapmayı planladığından Rauf ORBAY’ı İngiltere’den çağırarak geçici olarak “Filotillo Komodoru” görevi verdi. **

Türk ve Yunan Donanması, Çanakkale Boğazı açıklarında bir savaşa tutuştular. Nihayet MONDROS muharebesi denilen bu savaştan her iki tarafta bir sonuç alamadı.¹⁵

¹² Kemal ÇAVDAR: “Cumhuriyetin 50. Yılında M. Kemal’in Silah Arkadaşları” s.29

¹³ Mufasssal Osmanlı Tarihi Cilt VI. s.3506

¹⁴ Fahri ENGİN a.g.e. s.103

* I. Dünya Savaşının başlangıcında paraları ödemiş olan bu gemileri İngilizler bize vermeyecekler ve el koyacaklardır.

** Bu iş belirli sayıda Muhriple ve donanma kuruluşunda ayrı bağımsız bir komutan ile yapılacaktı. Plan için cesaretli ve tecrübeli olarak Rauf Bey’i seçtiler. (Kazım ÇAVDAR a.g.e. s. 43).

¹⁵ Fahri ENGİN a.g.e. s.103

Hamidiye'nin tamir işi bittikten sonra Rauf Bey tekrar kumandanlığı üzerine alarak, Çanakkale'deki donanmaya katılmıştır. Rauf Bey'i uzun bir uğraştan sonra üst makamlardan tek başına hareket iznini aldı. O esnada Yunanlıların ünlü "Averof" zırhlısı da tamirde olduğundan, bunu fırsat bilerek Sakız ve Midilli adalarını geri almayı planlamıştır. Bu amaçla Hamidiye'de bir savaş meclisi oluşturdu. Savaş meclisi reisi olan Rauf Bey, artık tek başlarına olduklarını ve görevlerinin daha ehemmiyetli olduğunu belirtip, gemi personeline şu konuşmayı yapmıştır:

"- Arkadaşlar! Vatan, bu uğursuz Balkan Savaşı'nda kendi evlatlarından fedakarlık ve kahramanlık bekliyor. Türk Ordusu'nda gördüğünüz bozulma hareketleri, iyi sevk ve idare edilirse öyle kahramanlıklar yaratır ki, dünya hayretler içerisinde kalır. Türk adalarını Yunanlılar birer birer işgal ediyor, biz hareketsiz kalıyoruz. Akdeniz'e açılırız. "Averof" peşimize takılırsa ne ala. Donanmamız adaları kurtarır. Takılmazsa Yunan Deniz Nakliyatı'nı ve adaları vururuz. Hiç olmazsa arkadaşlarımıza örnek oluruz. Hepinizden bu harekatta en son fedakarlığı beklerim"¹⁶

b. Hamidiye'nin Akdeniz Faaliyetleri

Osmanlı Donanması'nın, düşman donanmaları karşısındaki zayıflıklarına rağmen, Rauf Bey, yetkililerden aldığı izinle artık tek başına hareket edecek ve her türlü sorumluluğu üzerine alarak, devam eden savaşın olumsuz gidişine karşı Türk Tarihi için denizlerde kahramanlıklar yaratarak bir efsane haline gelecektir. Rauf Bey ünlü Hamidiye'siyle 13 Ocak 1913'te Akdeniz'e doğru yola çıktı. ¹⁷

Hamidiye, Şifa Adası önlerine geldiğinde Uluslararası deniz hukukuna uygun olarak liman müdürünü çağırmış ve limanda demirli bulunan ticaret ve yolcu gemilerinin limandan çıkmalarını istemiştir. Limanda kalan "Makedonya"

---

¹⁶ Kazım ÇAVDAR "Cumhuriyet'in 50. Yılı Dolayısıyla Atatürk'ün Silah Arkadaşları" s. 46.... Fahri BELEN. a.g.c. s. 103

¹⁷ Fahri BELEN. "a.g.c. s. 104

adındaki Yunan transatlantığı silahlandırılıp savaş gemisi haline getirildiği için, ateş edilerek batırılmıştır.¹⁸

Hamidiye Zırhlısı İstanbul'dan çıkarken aldığı kömürün bitmek üzere olduğundan rotasını Beyrut'a çevirerek kömür almak için burada demirlemiştir. Bu demirleme sayesinde ilk olarak 1909 yılında tanıştığı eski bir arkadaşıyla karşılaşır. Bu kişi İsmet (İnönü) Bey'dir. Port-Sait'ten bindikleri geminin Beyrut'ta kalması sonucu burada gemiden inen İsmet (İnönü) Bey'le Rauf Bey'in karşılaşmaları çok heyecanlı olmuştur.¹⁹

İsmet Bey bu karşılaşmayı şöyle anlatmaktadır:

“Yemen dönüşümde Port- Sait'ten bindiğim Avusturya vapuru Beyrut'a uğradı. Gözlerime inanamıyordum. Hamidiye Krovazörü oradaydı. Hemen oraya can attım. Kumandan Rauf Bey'le karşılaşmak gerçekten büyük bir bahtiyarlıktı. Rauf Bey deniz muharebelerini anlatıyordu. Asıl önemli olan da Hamidiye Kuruvazörü, Akdeniz'de tek başına sefer yaptığı için gece gündüz düşman temasında ve hazırlık halinde yaşıyordu. Bu son derece yorucu bir silahbaşı haliydi. Bunların üstünde Rauf Bey'in daimi bir derdi vardı. Krovazörün kömür ihtiyacı”.*

“Sulh zamanında bir kömür üssünün hazırlanmamış olmasından yakınınıyordu. Rauf Bey, düşman hareketinden ziyade, kömür bulamamak ve kömürsüz kalmak endişesini ruhunda taşıyordu. Hatırladığıma göre, bütün ömrünce, gözü önünde, bir şişe içinde kömür bulunduracağını söylüyordu...”²⁰

Hamidiye yoluna Kıbrıs istikametinden devam ettikten sonra, yine kömür ihtiyacı için Port-Sait'e uğramıştır. Burada bir miktar kömür aldıktan sonra kanaldan geçmek üzere Süveyş Limanı'na demirlemiş ve yoluna devamla Akabe'ye uğrayarak; İstanbul ile telgraf görüşmesi yapabilmek için Cidde'ye

¹⁸ Rauf ORBAY Hamidiye'nin Akınları “Yakın Tarihimiz” cilt 3 s. 97

¹⁹ Kazım ÇAVDAR a.g.e. s. 50 İsmet İNÖNÜ “Hatıralar” cilt I s. 78

* (Gerçekten de Hamidiye'nin kömür ihtiyacı çok fazla idi. Oniki günde Yediyüz elli ton kömür yakıyordu. Bu yüzden sık sık bir limana demirlemek zorunda kalıyordu). Rauf ORBAY “Hamidiye'nin Akınları” s. 98

²⁰ İsmet İNÖNÜ “Hatıralar” cilt I s. 78

demirlemiştir. (Hamidiye'deki telsiz teşkilatı, İstanbul ile mesafenin uzak olmasından dolayı görüşme sağlamıyordu. Y.N.) Telgraf görüşmesini yapıp biraz da kömür aldıktan sonra Hamidiye yoluna devam edecektir. Bu sefer hedef, Adriyatik ve Batı Yunan Adalarına akınlar yapmaktır. ²¹ Hamidiye, Cidde'den yola çıkmış, kıyılardan uzak bir rota izleyerek İtalya'nın güneyindeki denizlere gelmiştir. Ancak burada onları şiddetli bir fırtına beklemektedir. Fırtına o kadar şiddetli, dalgalar o kadar büyüktür ki, Hamidiye batma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Gemi öyle çok sallanmıştır ki içerisinde kapkacak, sandalye, yatak vb. eşyalar kırılıp, her yere dağıldıktan sonra Hamidiye'deki ahşap kısımlar zarar görmüştür. ²²

Hamidiye, bu şiddetli fırtına ve büyük dalgalar arasında yoluna devam edemeyecektir. Daha önemlisi Hamidiye'nin aşırı sarsıntıdan kaynaklanan arızaları giderebilmek için, acil bakıma ve dolayısıyla bir limana ihtiyacı vardır. Usta denizci ve tecrübeli kaptan Rauf ORBAY, bu kötü durumdan ustaca manevralarla kurtulmasını bilmiş ve Hamidiye'yi Malta'ya götürmeyi başaramıştır.

Hamidiye Malta'ya demirlemiş ve Rauf Bey buradaki İngiliz yetkililerle görüştüktan sonra Hamidiye'nin bakımı ve kömür ihtiyacının karşılanması için uluslararası deniz hukuku kuralları gereği 3 gün izin almıştır. ²³

Malta Valisi Rauf Bey'i iyi karşıladıktan sonra yemeğe götürmüş ve kömür ihtiyaçlarının karşılanmasına da yardımcı olmuştur. ²⁴

Hamidiye Malta'da iken Rauf Bey, çevrede Yunan gemilerinin dolaştığı haberini almıştır. Hamidiye Malta'dan hareket ettikten sonra, bu civarlarda dolaşan Yunan gemilerini takip için saatlerce dolaştı. Ancak aldıkları bu haberin yalan olması ve çevrede hiç bir Yunan gemisine rastlayamamaları üzerine rotasını Türkiye'ye çevirmiştir. Gazze'ye uğrayan Hamidiye, buradan hareket edip Korfu ve Girit Adalarını teğet geçerek, hiç bir Yunan gemisine rastlamaması üzerine,

²¹ Fahri BELEN a.g.e. s. 135 Kemal ÇAVDAR a.g.e. s. 52

²² Fahri BELEN a.g.e. s. 135

²³ Fahri BELEN a.g.e. s. 163

²⁴ Rauf ORBAY, "Hamidiye'nin Akınları" s. 99

Beyrut'a yönelmiştir. Burada Ömer Fevzi (Mardini) Bey'le (Piyade Binbaşı) görüşüp kömür aldıktan sonra Hayfa'ya varmıştır. Hayfa'dan hareket eden Hamidiye, subay ve erlerini dinlendirmek ve İstanbul ile haberleşmeyi sağlamak amacıyla Antalya'ya doğru yola çıkmıştır. ²⁵

Başkomutanlık Vekaleti, Arnavutluk kıyılarının Yunan ablukası altında bulunması üzerine bir önlem almıştı. Buna göre: Batı ordularının ihtiyacını karşılamak için kuvvete başvurulacaktı. Bu amaçla, İstanbul'dan Arnavutluk cephesine götürülmek üzere 50 ton cephane ve 10.000 altın lira, Trablusşam yöresindeki Ervat'a gönderilir. Bunları götürme görevi de Hamidiye'ye verilmiştir. Hamidiye bu amaçla yola çıkmış ve Ervat'a ulaşmıştır. Cephaneleri, paraları ve ihtiyacı olan kömürü de aldıktan sonra Arnavutluk'a doğru yola çıkmıştır. ²⁶

Hamidiye yoluna devam ederken "Laros" isimli bir Yunan gemisine rastladı. Yunan cephesine malzeme götüren bu gemi, yükünü boşaltmış ve geri dönmekteydi. Rauf Bey bu gemiyi durdurup Uluslararası Hukuk kurallarına uygun olarak geminin kaptan ve tayfalarını Hamidiye'ye aldı. Top ateşi açıp yerini belli etmemek için bu Yunan gemisini, Hamidiye ile mahmuzlayarak batırdı. ²⁷

Yunan gemisi personelini sorguya çeken Rauf Bey, sorgu sonucu, Yunan sevkiyatının Şinkin Limanından yapıldığını haber alınca, kendisine emir verildiği üzere Dıraç'a gitmiş ancak burada hiç bir gemiye rastlayamaması üzerine Şinkin'e doğru yola çıkmıştır. Şinkin'e varınca 3500m. uzaklıkta durmuş uluslararası işaretlerle yolcu ve ticaret gemilerinin çıkmasını sağladıktan sonra limanda bulunan, Sırp askeri, hayvan, uçak, top, cephane ve seyyar fırın yüklü yedi Yunan gemisini batırmıştır. ²⁸

---

²⁵ Kazım ÇAVDAR: a.g.e. s. 61

²⁶ Fahri BELEN: a.g.e. s. 166

²⁷ Rauf ORBAY: a.g.e. s. 99

²⁸ Rauf ORBAY, "Yakın Tarihimiz" cilt 3 s. 99

Şinkin* bombardımanını başarıyla tamamlayan Rauf Bey ve Hamidiyesi kömür ihtiyacını karşılamak üzere İskenderiye'ye gitti. Rauf Bey, burada İngilizler'in tüm karşı koymalarına rağmen, Mısır Hidivi Sart Halim Paşa vasıtasıyla istediği kömürü aldı. Buradan Beyrut'a doğru yola çıkan Hamidiye, Beyrut'a ulaşarak, kendisine verilen ve Semeni Irmağı ağzına götürmesi istenilen cephane ve altınları, götüremediği için buradaki yetkililere teslim etti.²⁹

c. Hamidiye ve Rauf Bey'in Yurda Dönüşü:

Hamidiye ve Rauf Bey'in aylardır azgın sularda yaptıkları mücadeleler, personeli ve geminin yorulmasına ve yıpranmasına yol açmıştı. Hamidiye'nin bakıma olan ihtiyacı nedeniyle Rauf Bey, Süveyş yoluyla Kamaron Adası'na gitti. Gemi personeli, burada Yemen Valisi Mahmut Nedim Paşa ile çeşitli görüşmeler yapmıştır.

Başkomutanlık Vekaleti Rauf Bey'e 23 Mayıs 1913 günü Basra'ya gitmesini emretmiş ancak bu sırada barış görüşmelerinin başlamış olmasından dolayı 15 Haziranda Süveyş'te demirleme ve 21 Ağustosta da İstanbul'a dönme emri gelmiştir.³⁰

Aynı gün yola çıkan Hamidiyenin, tamiri tam olarak yapılmamış olduğundan, Rauf Bey; yarım hızla, İstanbul'a gitmeden önce İzmir Limanı'na demirleyerek, burada tamirinin tam olarak yapılmasından sonra İstanbul'a gitmeyi planlamıştır. Nihayet Hamidiye 26 Ağustos 1913'te İzmir'e gelmiş, burada tamiri yapıldıktan sonra 7 Eylül 1913'te İstanbul'a döncbilmiştir.³¹

d. Hamidiye ve Rauf Bey'in İstanbul'da Karşılansması:

22 Aralık 1913'ten 21 Eylül 1913 yılına kadar Akdeniz, Karadeniz ve Kızıldeniz'de tek başına hareket ederek tüm sıkıntı ve tehlikelere rağmen, yaptığı

* Şinkin, Balkan Savaşının başlarında sırların eline geçen limanlarımızdan biridir. (Y. N.)

²⁹ Kazım ÇAVDAR: a.g.e. s. 67 (Hamidiye'nin bu görevi yerine getirememesinin nedeni Yunan gemileri değil İtalya'nın güneyindeki denizlerde hüküm süren şiddetli fırtına ve azgın dalgalar olmuştur. Fahri BELEN a.g.e. s. 166)

³⁰ Fahri ENGİN: a.g.e. s. 198

³¹ Kazım ÇAVDAR a.g.e. s. 71

akınlarıyla düşmanlara korku salan Hamidiye ve Rauf Bey, sadece yurtdışında değil yurtdışında da halkların teveccühünü toplamış ve büyük kahramanlık duyguları oluşturmuştur. Başarısız bir savaştan kahraman olarak çıkan Rauf Bey'in, yurda dönüşü de muhteşem olmuştur. Bütün gazeteler ve üst düzey yöneticiler ondan övgü dolu sözlerle bahsetmişlerdir.

Rauf Bey ve Hamidiye'yi Çanakkale'de Padişah ve hükümet adına karşılayan Ömer Fevzi (Mardini) Bey, karşılama konuşmasında:

"Bir yıla yakın bir süre şu zayıf tekneyi o geniş denizlerde yaşatan, boyunlarımızı ve sancağımızı düşmanlara eğdirmeyen, sizdeki vatan ve millet sevgisinden başka ne olabilir?" demiştir.³²

Yine aynı limanda İstanbul muhafızı Cemal Paşa;

"Sizin bu fedakarlığınızı, yarın denebilecek kadar yakın bir gelecekte, Osmanlı Donanmasının yalnız, Akdeniz, Karadeniz ve Şap Denizin'de değil, belki dünyanın bütün denizlerinde "esaret ve kuvvetle ortaya çıkabileceği hakkındaki kanaatlerin kuvvet bulabilmesi için, bir başlangıçtır diyeceğim, sizin huzurunuzda söyleyecek söz bulamıyorum. Kalbim doluyor, taşıyor. Fakat söyleyemiyorum. Özellikle sizin gibi fedakar ve kahraman denizcilerimizin karşısında, bir kara askerinin söz söylemesi büyük bir cürettir. Sizleri tebrik eder, gazanızı kutlarım" demiştir.³³

Bu konuşmalardan halkın övgü dolu sözler ve bakışlarıyla ve herkesin "bir Hamidiye'miz var diye övünmelerinin ardından Rauf Bey büyük bir tevazuyla şu konuşmayı yapmıştır:

" Muhterem Nazırlarım, amirlerimden almış olduğum emri yerine getirmekten başka hiç bir şey yapmadım. Ben ve arkadaşlarım, mürettebatım ile beraber hepimiz ancak askerlik görevimizi yaptık. Bu nedenle bizler bu kadar övgüye layık değiliz.³⁴

³² Kazım ÇAVDAR a.g.c. s. 71. Rauf ORBAY a.g.c. s. 191

³³ Rauf ORBAY: a.g.c. s. 192

³⁴ Rauf ORBAY: a.g.c. s. 193- Kazım ÇAVDAR a.g.c. s. 373

e. Hamidiye'nin Akınlarının Kısa Bir Değerlendirmesi.

Rauf Bey ve Hamidiye Zırhlısının 8 aya varan Karadeniz, Akdeniz ve Kızıldeniz akınlarının Balkan Savaşı'nda Osmanlı Donanması adına- tüm sıkıntılara rağmen - elbette olumlu katkıları olmuştur. Ancak Hamidiye'nin bu akınları belli bir plan ve amaç doğrultusunda olmaktan uzak olup, sadece korsanlığı andırabilecek nitelikte olmuştur. Her ne kadar Osmanlı cephelerine giden ya da savaş sonrasında çekilen askerlerimizi taşımak ve himaye etmek, Yunan gemi ve limanlarına bombardıman etmek suretiyle başarılar kazanmışsa da, bu başarılar Osmanlı kara ordusunun, dolayısıyla Osmanlı Devletinin Savaşı kazanmasına yetmemiştir.

Rauf Bey'in denizlerdeki bu başarı ve kahramanlıklarının Osmanlı Devleti'nin aldığı genel yenilgi üzerinde bir etkisi olmamıştır.³⁵

3. "SULTAN OSMAN DRENOTU" KUMANDANLIĞI

İngilizler'in, Brezilya Hükümeti adına inşa ettikleri ancak daha sonra bu hükümetle Şili ve Arjantin Hükümet'leri arasında yapılan anlaşma üzerine, Brezilya, dretnotu olmaktan vazgeçince, Osmanlı Devleti bu dretnotu satın almış ve adını da "Sultan Osman Evvel" koymuştur.³⁶ Bunun yanında "Reşadiye" adı verilen bir gemi daha yaptırılmış ve bunların yurda getirilmesi işi de Rauf Bey'e verilmiştir. Rauf Bey "Sultan Osman Dretnotu" kumandanlığına getirilerek gemilerle ilgilenmesi ve tanınması için Londra'ya gönderilmiştir³⁷ (14 Haziran 1914).

Rauf Bey, Londra'da gemi üzerinde yapılması gereken değişiklikleri anlatmış ancak İngilizlere bunları kabul ettirememiştir. Bunun üzerine Londra'dan Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya müracatta bulununca Cemal Paşa, Rauf Bey'i İstanbul'a çağırır.

³⁵ H.C. ARMSTRONG. "Bozkurt" Arba Yayınları. İstanbul 1996, s. 30

³⁶ Rauf ORBAY- "Yakın Tarihimiz" Cilt I. s. 16

³⁷ Cemal PAŞA- "Hatıralar" s. 118

Rauf Bey, Cemal Paşa'yla yaptığı görüşmede "Sultan Osman Drednotu'nda görev yapacak teknik mürettebatın geminin yapımı esnasında, gemiyi tanıma ve öğrenmeleri açısından Londra'ya gönderilmesini ister ve bu isteği kabul edilir.³⁸

Rauf Bey 1000 kişilik mürettebatıyla birlikte gemiyi tanımak ve gemiyi yurda getirmek için Londra'ya, Reşit Paşa Vapurıyla gider. Burada hem gemiyi tanımak hem de bir an evvel yurda getirmek çabalarını sürdürdüler.³⁹

I. Dünya Savaşı öncesi savaş nedeni olan olayların yavaş yavaş kendini göstermeye başlaması İngilizleri kuşkulandırmıştır. Bunun üzerine İngilizler geminin inşa ve teslim işlerini geciktirme çabasına girerler. Rauf Bey, İngilizlerin bu düşüncelerini sezip, o sırada Paris'te bulunan Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın yanına gider.⁴⁰

Rauf Bey'le Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın görüşmesi 4 Temmuz'da gerçekleşir. Rauf Bey, bu görüşmede Cemal Paşa'ya: "28 Haziran'dan beri İngilizlerin Sultan Osman Gemisinin inşasını kasıtlı olarak geciktirdiklerini" söylemiştir.

Cemal Paşa Fransa ve İngiltere dostluğuna öteden beri güvenmekte olduğundan Rauf Bey'in bu sözlerine inanmamış ve Rauf Bey'e "Geminin son taksidini gönderiyoruz, siz gidiniz ve gemiyi bir an önce teslim alınız" demiştir.⁴¹

Sultan Osman gemisinin yapımı Osmanlı donanmasını çok güçlü bir hale getireceği gibi, Yunan deniz filosundan üstün kılıyordu. Bu nedenle Yunanlılar bu geminin Osmanlı deniz filosuna katılmasını engellemek için her yola başvuracağı yolundaki ihtimaller, İngiliz Amiral Limpus tarafından Cemal Paşa'ya bildiriliyordu.⁴² Cemal Paşa'nın İngiltere güveni de buradan kaynaklanıyor ve gemiye el konulacağını aklına bile getirmiyordu.

³⁸ Cemal PAŞA: a.g.e. s.118

³⁹ Fahri ENGİN a.g.c. s. 235

⁴⁰ Ali İhsan SABİS "I. Dünya Harbi Hatıraları" Cilt I. s. 59

⁴¹ Ali İhsan SABİS a.g.c. s. 59 Cemal PAŞA a.g.c. s. 137

⁴² Cemal PAŞA a.g.c. s. 126

Cemal Paşa, Sultan Osman'ın, Osmanlılara teslim edileceğinden, o kadar emin görünüyordu ki, gemisinin Yurda dönüşünde izleyeceği yolu bile göstermişti. Buna göre; gemi, Cebelitarık yoluyla yurda gelecekti. Bu yol, Yunan donanmasının Sultan Osman'ı takip edip bulamayacağı bir yoldu. Cemal Paşa, Osmanlı Donanma Komutanı sıfatıyla hazırladığı bu yol raporunu Rauf Bey'e Fransa'ya çağırdığı sırada vermişti. ⁴³ Ancak bu teslim işi gerçekleşmediği gibi İngilizlerin bu gemiye parası ödendiği halde el koymaları sonucu Sultan Osman Türk Bayrağı'nı takmaya muvaffak olamadı. 28 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a harp ilan etmesi sonucu, olaylar birbirini izlemiş ve nihayet Ağustosun ilk haftası bir dünya savaşı haline gelmişti. Birdenbire içine düşülen bu karışık durumu bahane eden İngilizler, "Sultan Osman ve "Reşadiye" dretnotumuzla, Şili Hükümetine namına inşa edilmişken Osmanlı Hükümeti tarafından satın alınması kararlaştırılıp, pazarlığıda yapılan iki torpido destroyerine el koymuşlardır. ⁴⁴

El koyma olayı Osmanlı Hükümeti tarafından gerektiği şekilde pretosto edilmiş olmasına rağmen sonuç değişmemiştir. İngilizler yayınladıkları bir beyanname ile " Hangi devlete ait olursa olsun, İngiliz tezgahlarında inşa edilmekte olan harp gemilerinden hiç birinin hiç bir nedenle İngiltere kıyılarından uzaklaştırılamayacağını" teblig ederek, Osmanlı Devleti gemilerine el koymalarını savaş kuralları gereği sayıp resmileştirmişlerdir.

2 Ağuston 1914'te teslimi konusunda anlaşılan gemilere el konulması sonucu 1000 kişilik mürettebatla gemiyi almaya giden Rauf Bey, gittikleri Reşit Paşa vapuruyla İngiltere'den yurda dönmek üzere hareket etti. ⁴⁵

İngilizler gemilere el koymalarına rağmen, yine de Rauf Bey'in Reşadiye gemisiyle izleyeceği yolun torpillenmiş olduğunu, dolayısıyla, Dever Boğazı'ndan geçmeyip, İrlanda'nın kuzeyinden gitmelerinin daha emniyetli olacağını söylemişlerdir. ⁴⁶

---

⁴³ Cemal PAŞA a.g.c. s. 126

⁴⁴ Rauf ORBAY a.g.c. S. 19 İsmet BOZDAĞ "Cehennem Değirmeni" s.15

⁴⁵ Fahri ENGİN a.g.c. s. 235

⁴⁶ Rauf ORBAY: a.g.c. s. 20

Reşit Paşa vapurunun Lizbon’da olduğu sırada Almanlar’ın Goben ve Broslav zırhlılarının Çanakkle Boğazından içeri girdikleri için Çanakkale Boğazı, İngilizler tarafından abluka altına alınmıştır. Rauf Bey ve Reşit Paşa vapuru bu ablukanın ortasından İngilizlerin bir müdahalesi olmadan yurda girmişlerdir. ⁴⁷

---

⁴⁷ Kazım ÇAVDAR a.g.c. s. 73

II. BÖLÜM

I-RAUF ORBAY'IN I. DÜNYA SAVAŞINDA ALDIĞI VAZİFELER

Rauf Bey, Sultan Osman Dretnotunu almak için gittiği İngiltere'den bir Dünya Savaşı tehlikesi belirdiğinden dolayı eli boş dönmüştü. Yurda geldiğinde de yine bir takım önemli değişiklikler ve gelişmeler olmuştu. 1908 Babiali baskınından itibaren diktatörce uygulamalarıyla ülkeye damgasını vuran İttihat ve Terakki'nin lideri olan Enver (Paşa) Bey, beş yıl gibi kısa bir sürede hızla terfilerini artırmış, 2 Aralık 1913'te Albaylığa, 21 Aralık'ta da Tuğgeneralliğe terfi ettirilmiş, ¹ Talat ve Cemal Paşalar ile birlikte koca bir devletin kaderini ellerine almışlardı.

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşı'nı bitirdiğinden Rauf Bey ve Hamidiye'nin faaliyet alanı daralmış ve aktif görevinde sona ermişti. Sadece kendi karasularında yük ve yolcu gemilerine eşlik edip koruma görevi yapıyordu.²

Rauf Bey, İngiltere'den döndükten sonra yanında bulunan gemi süvarilerinden Vasıf Bey, Bahriye Erkan-ı Harp Reisliğine tayin edildiği halde Rauf Bey'in bir görevi yoktu. Bunun için Rauf Bey sık sık Cemal Paşa'ya gidip görev talebinde bulunuyordu. Cemal Paşa'da Enver Bey'le görüşmesini söylüyordu. Rauf Bey yine bu nedenle Cemal Paşa'ya geldiği bir sırada Donanmada Alman Bayrağını görüp, Cemal Paşa'ya şikayet edince Cemal Paşa şu cevabı verir:

- “ Ne yapalım? Herifler gemiden* ne çıkıyor, ne de Amiral Bayrağını değiştiriyorlar. Gemiler ismen bizim” deyince Rauf Bey:

- “ Beni torpido filosu kumandanı yapınız. Bir gün geminin etrafını sarar sonra zorla tayfayı çıkarırız”³ deyince Cemal Paşa sessiz kalmayı tercih eder. Ertesi günde Torpido filosu Kumandanlığına bir Alman subay tayin edilir.

¹ Kazım ÇAVDAR: *Cumhuriyet'in 50. Yılında Atatürk'ün Silah Arkadaşları* “Hamidiye Kahramanı Rauf ORBAY” s.70. Ş. Süreyya AYDEMİR: “Enver PAŞA” s. 121

² Ali İhsan SABİS “I. Dünya Harbi Hatıralarım” Cilt 2 s. 103

* Sözü edilen gemiler İngiliz Donanması'nın önünden kaçıp Çanakkale Boğazına sığınarak, Osmanlı Devleti'nin “satın aldığı” dediği Geben ve Breslow zırhlılarıdır.

1. AFGANİSTAN SİYASİ MÜMESSİLLİĞİ

Rauf Bey'in sık sık Cemal Paşa'ya gidip bir görev talep ettiği sıralarda bir gün Enver Paşa, Rauf Bey'i çağırdı. Enver Paşa'nın karşısına çıkan Rauf Bey, Enver Paşa'dan hiç de beklemediği bir teklifle karşılaşacaktı. Enver Bey hemen söze girerek:

“ Rauf Bey, ne yapalım işte böyle oldu. Bu vazifede bize düştü. Yoksa Zatı şahanenin, coğrafi durumu itibarıyla ehemmiyeti aşikar olan Afganistan ile münasebet tesis etmek ve Afgan Ordusu'nu ıslah eylemek gibi bir vazife ile Afganistan Emiri'ne göndermek üzere olduğu heyetin başında gitmeyi tercih ederdim” ³ dedikten sonra Rauf Bey'in yüzüne bakarak “Sen gider misin?” teklifinde bulundu.

Bu beklenmedik teklif karşısında şaşırان, karada hiç bir tecrübesi olmayan Rauf Bey, istemeden gülümseyerek ve hemen aklına gelenleri söyledi.

“ Afganistan denilen yerin adından başka nesini biliyoruz Paşam? Şu anda oranın haritadaki yerini bile gözümün önüne getiremem. Nereden, ne ile, nasıl gidilir, hangi yolların ucundadır meçhulüm.... Müsadenizle Amerika yoluyla mı gitsem acaba” deyince Enver Paşa:

“ Gerçi orası öyle ama bahis mevzu olan iş, Afganistan'ı İngilizler aleyhine harbe girmeğe hazırlamak gibi son derece önemli bir iştir” ⁵ dedikten sonra her şeyin hazırlandığını Irak ve havalisi kumandanı Cavit Paşa'ya talimat verildiğini, Irak'tan İran yoluyla Afganistan'a geçebilmeleri için yardımcı olacağını ve sadece ona başvurmanın yeteceğini söyler. ⁶

Enver Paşa'nın bu kesin konuşmasından sonra Rauf Bey zorunlu olarak görevi kabul etmiş ve hazırlıkların tamamlandığını öğrendikten sonra yola çıkmaya karar vermiştir.

---

³ Ali İhsan SABİS a.g.c. s. 229

⁴ Rauf ORBAY: “Yakın Tarihimiz” cilt 1 s. 18

⁵ İsmet BOZDAĞ “Cehennem Değirmeni” cilt 1 s. 18

⁶ Ali İhsan SABİS a.g.c. s. 230

Enver Paşa; yanında kendisine muhalif olabilecek, kafa tutabilecek kimseleri yavaş yavaş yanından uzaklaştırmaktadır. Bir müddet sonra Cemal Paşa da Suriye'ye gönderilecektir. Rauf Bey de Afgan Emiri'ne hediye götürmek ve Afgan'lıları İngilizlere karşı savaşa kışkırtmak bahanesiyle Afganistan'a gönderildi. ⁷

a- Rauf Bey Afganistan Yolunda

Alman İmparatoru, hayallerini süsleyen dünya hakimiyeti fikrinin bir aşaması olan, Afganistan'ı Hindistan'daki İngilizler'e karşı silahlandırıp tahrik etme işini, kendisinin hayranı olan Enver Paşa'yı kullanarak yaptırmayı düşünmüş ve Sultan Reşat ta ona uyarak Afgan Emiri Habibullah Han'a özel bir mektupla, özel kılıçlar ve bir çok değerli hediyeler göndermiştir. ⁸

Rauf Bey, Alman İmparatoru'nun bu amaçla gözden çıkardığı değerli bir adamı ile kendi maiyetini yanına alarak yola çıktı.

İlk olarak Halep'e gelen Rauf Bey, burada "Baron" oteline yerleşti ve bir aydan fazla kaldı. Rauf Bey'in Halep'te bulunduğu sırada Goben ve Braslav zırhlılarının Osmanlı Devleti adına Karadeniz'deki Rus Limanlarını bombardıman edip Osmanlı'nın savaşa katıldığını öğrendi ⁹ (29 Ekim 1914).

Enver Paşa, Halep'te bulunan Rauf Bey'e hareket serbestliği sağlamak için "Benz" marka bir otomobil gönderdi. ¹⁰

Rauf Bey bu otomobille Halep'ten Bağdat'a doğru yola çıktı. Ancak Rauf Bey'in Halep'te beklediği ve yolda geçen süre içinde İngilizler Basra'ya asker çıkararak kuzeye doğru ilerlemişler, Ruslar da Kuzeyden Güneye doğru ilerlemiş olduklarından Afganistan'a geçmenin imkanı yoktu. Bunun üzerine Rauf Bey durumu Enver Paşa'ya bildirdi. ¹¹

⁷ Ali İhsan SABİS a.g.c. s. 149

⁸ İsmet BOZDAĞ a.g.c. s. 19

⁹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 19

¹⁰ Kazım ÇAVDAR a.g.c. s. 79. Rauf ORBAY a.g.c. s. 20

¹¹ Rauf ORBAY a.g.c. s.20

b. Cenubi İran Başkumandanlığı

Rauf Bey'in, Enver Paşa'ya Afganistan'a geçilemeyeceğini bildirmesi üzerine Enver Paşa Mendeli'de bekleyen Rauf Bey'e : "Şimdilik bulunduğun yerde kal. Cenubi İran Başkumandanı'sın. O bölgeyi aşiretlerle muhafaza edecek İngilizler'i kaçıracaksın" dedi.¹²

Bu yeni sıfatla Mendeli'de bekleyen Rauf Bey, Kirmanşah'ta bulunan İngiliz ve Rus Konsoloslarının, sınır civarındaki İranlı Sencani Aşireti'ni üstlerine saldırtması üzerine elindeki Türk taburuyla bunlara saldırdı ve yendi. Bunun üzerine yürüyerek Kirmanşah önlerine geldi. Ancak ellerinde کافی derecede asker olmaması yüzünden Kirmanşah'a giremeyip sınırdaki dağlarda bulunan Kirind mevkinde karargah kurarak burada bir yıl kadar kaldı.¹³ Böylece bu yerde kaldığı sürece Bağdat yolunu İngilizlere kapatmış oldu Rauf Bey İngilizlere karşı Bağdat'ı savundu.¹⁴

Rauf Bey Kirind'de kaldığı bir yıla yakın süre içinde sadece Bağdat'ı, İngilizlere karşı savunmakla kalmayıp, bir de bağımsız hükümet kurmuş gibi bölgeyi yönetip, o zamana kadar İran Hükümetinin toplayamadığı vergiyi halktan toplamıştır.¹⁵

Rauf Bey, o günkü şartlar altında Afganistan'a geçmenin imkansız olduğunu Enver Paşa'ya anlatması üzerine geri çağırıldı ve İran'ın boşaltılması kararı alındı.¹⁶

Enver Paşa, Rauf Bey'i İstanbul'a çağırdıktan sonra kendisini yarbaylığa yükselterek Bahriye Kurmay Başkanlığı'na atadı. Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın Suriye'de 4. Ordu Kumandanı sıfatıyla bulunması üzerine ona vekalet eden Enver Paşa gerçekleştirdi bu atamayı. Artık Rauf Bey Osmanlı Donanması'na hakim

¹² Kazım ÇAVDAR a.g.c. s. 80

¹³ İsmet BOZDAĞ a.g.c. s. 20. Ali İhsan SABİS a.g.c. s. 259

¹⁴ Kazım ÇAVDAR. a.g.c. s. 81

¹⁵ Rauf ORBAY a.g.c. s. 20

¹⁶ Rauf ORBAY a.g.c. s. 20

olmaya çalışan Almanlarla mücadele edebilecek ve onları donanmadan uzaklaştırmaya çalışacaktır.

2. BAHİRİYE ERKAN-I HARBİYE REİSLİĞİ

Rauf Bey aldığı Afganistan Mümessilliği görevinde, Afganistan'a geçememiş ancak İran dolaylarında bir yıla yakın kalmıştı. Enver Paşa'nın bu Afgaganistan macerasının gerçekleşemeyeceğini anlayan Rauf Bey, Enver Bey tarafından İstanbul'a çağrılarak Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisliği'ne* getirildi.

Rauf Bey bu göreve getirildikten sonra hemen Osmanlı Donanması'na hakim duruma gelen Almanlar'ı donanmadan uzaklaştırmaya çalışmıştır. Bu sırada Osmanlı Donanması'nın Goben ve Breslav zırhlıları, Rus limanlarını bombalayarak Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine neden olan Amiral Şason'un kumandasındaydı.¹⁷

Amiral Şason'un "Bahriye Müşaviri" diye bir görevlisi İstanbul'a gelip Rauf Bey'in işlerine karışmaya başlamıştır. Rauf Bey bu amirali tersleyip kendisinin Şason'a değil, Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya karşı sorumlu olduğunu söyleyerek bir isteği varsa Bahriye Nazırı Vekili Enver Paşa'ya gitmesini söyler. Olayın ertesi günü Alman Amiral'in Enver Paşa'ya gitmesi üzerine Paşa, Rauf Bey'in çalışma odasına gelir ve meselenin ne olduğunu sorar. Bunun üzerine Rauf Bey kendisine; Almanlar'ın, donanma içinde kendilerini, emirleri altına almak istediklerini söyleyince Enver Paşa bu işin halli için Cemal Paşa'ya gitmesini söyler. Bunun üzerine kalkıp Şam'a, Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın yanına gitti. Durumu Cemal Paşa'ya anlattı. Rauf Bey, Cemal Paşa'nın: "Donanmamız için kendi Erkan-ı Harbiyemizin çalışması yeterli olduğundan, savaş zamanında müşavire ihtiyacımız yoktur" şeklinde, kendi lehine karar verildiğini görünce rahatlar ve İstanbul'a döner. Alman Amiral'de geri gönderilmiştir. Böylece Rauf Bey Almanlara karşı ilk başarısını kazanmıştır.¹⁸

---

* Rauf Bey 1114 yılında geldiği bu görevde iki yıla yakın kalmıştır. Yerine Kurmay Başkanı olduğu Vasıf Bey ise "Bahriye Nezareti Müsteşarı" olmuştur. (Y. N.)

¹⁷ Kazım ÇAVDAR, a.g.e. s. 80

¹⁸ İsmet BOZDAĞ a.g.e. s. 27

a. Cemal Paşa ile Almanya Ziyareti

Alman İmparatoru, Cemal Paşa'yı Bahriye Nazırı sıfatıyla Almanya'ya davet etti. Cemal Paşa, Rauf Bey'le beraber, Bahriye Müsteşarı Vasıf Bey'i de bu davete çağırdı. ¹⁹

Almanya'ya gidince Umumi Karargahın bulunduğu Ren Nehri kıyısındaki Kreznach'ta imparator tarafından kabul edildiler. İmparator, Cemal Paşa ile görüşmesinden sonra Rauf Bey'e geldiğinde ellerini sımsıkı tutarak:

“Sizin Hamidiye seferinizi ilgiyle yakından takip ettim” dedi ve ilave ederek;

“ Bizim Emden Zırhlı'mız da sizi taklid etmek istedi. Fakat başarılı olamadı. Sen başarı ile memleketine döndün. Bizimkiler Uzak Doğu'da battı” dedikten sonra, Rauf Bey de imparatora teşekkür etti. ²⁰

Cemal Paşa ve Rauf Bey Alman ordularını ve bazı silah fabrikalarını gezdikten sonra savaş ile ilgili planlar üzerinde konuştular. Geniş bir Almanya seyahati yapan Rauf Bey'e, Hamburg Belediye Başkanı, özel kişilere verilen bir nişan verdi. ²¹

Bu seyahatten sonra Rauf Bey yurda döndü. Rauf Bey İstanbul'a dönüşünde Amiral Şason'un Başkumandan Enver Paşa'ya kendisini bir İngiliz casusu olduğu konusunda şikayet ettiğini ve Enver Paşa'nın da bu konuda kendisinin tarafını tutarak Amiral'a gerekeni söylediğini öğrendi. ²²

b. Mustafa Kemal ile Görüşmeler:

Rauf Bey Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisliği yaptığı sırada Beşiktaş Akaretler'de oturan Mustafa Kemal'i fırsat buldukça ziyaret etmiştir.

¹⁹ Cemal PAŞA “Hattıralar” İttihat ve Terakki , I. Dünya Savaşı Anıları İst. 1977

²⁰ Rauf ORBAY a.g.c. s. 21

²¹ İsmet BOZDAĞ a.g.c. s. 29

²² Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” s. 21

Uzun müddet ayrılıktan sonra tekrar Akaretler'deki evinde Mustafa Kemal'i ziyaret eder ve uzun süre görüşürler. Bu görüşmede Mustafa Kemal; Cemal Paşa hakkında şikayetlerini anlattığı bir ortamda bulunan -Cemal Paşa'nın eski katiplerinden - birinin Mustafa Kemal'in Cemal Paşa hakkındaki konuşmalarını Cemal Paşa'ya anlatınca Paşa, kızarak Enver Paşa'ya Mustafa Kemal için Divan-ı Harbe göndermesini istediğini anlatır. Bunun üzerine Rauf Bey Perapalas'ta (Beyoğlu) bir yemek tertip edip ve Cemal Paşa ile Mustafa Kemal'i barıştırmıştır. ²³

c. Rauf Bey Kopenhag'ta Heyet Başkanı:

1917 yılı sonlarına doğru bir ihtilal yapan Bolşeviklerin kurdukları hükümet, Rusya'da duruma hakim oldular. ²⁴ Lenin ve yanındakiler Rus'ların o güne değin savaş yaptığı devletlerle acele bir barış yapmak istediler. 1917 sonlarına doğru Ruslar'ın harp esirlerini değiştirme konusunda yaptığı başvuru üzerine Kopenhag'ta bir konferans toplanması kararlaştırıldı. Toplantıya, Rusya, Türkiye, Avusturya- Macaristan ve Bulgaristan katılacaktı. ²⁵

Kopenhag'ta yapılan bu toplantıya Heyet başkanı olarak Rauf Bey, Rusça bildiği için Yusuf Akçura, İzzet ve Seyfi Bey'ler üye olarak katıldılar.

Tarafsız ülkeler yoluyla gidilen Danimarka'nın Kopenhag şehrinde yapılan toplantıda Ruslarla esirlerin nasıl değiştirileceği konusunda karara vardılar. ²⁶

d. Rauf Bey Brest- Litovsk Anlaşmasında:

Kopenhag'ta yapılan Esirleri Değişim Konferansı'nda da sözü edilen Ruslar'ın yapmak istedikleri barış antlaşması için Brest-Litovsk şehrinde toplanıldı. Bu toplantıya Türkiye'yi temsilen heyet başkanı olarak Sadrazam Talat Paşa, ordu adına Ahmet İzzet Paşa ve yardımcısı Salih (Omurtak) Bey ile Bahriye temsilcisi Rauf Bey ve Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey katıldı. ²⁷

²³ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" s. 48

²⁴ Oran SANDER "Siyasi Tarih" s.159

²⁵ Kazım ÇAVDAR a.g.c. s. 81

²⁶ İsmet BOZDAĞ a.g.c. s. 13

²⁷ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" s. 48

Türk heyetinin Brest Litovsk'a gitmek üzere Berlin'e vardığı sırada Mustafa Kemal de veliaht Vahdettin ile Almanya seyahatına çıkmıştı. Rauf Bey Berlin'e varınca ilk işi Vahdettin'in de kaldığı Adlon Oteline giderek Mustafa Kemal'le görüşmek oldu. Bu görüşme de savaşın son durumu ve Ruslar'la yapılacak barış antlaşması üzerinde konuşuldu²⁸ (Aralık 1917).

Brest Litovsk'ta başlayan uzun ve çetin görüşmeler sonucu Ruslar'la müttefikler anlaşmaya vardı ve 3 Mart 1918'de Barış Antlaşması imzalandı.²⁹

Bu antlaşmaya göre Türkler 1877-78 Rus Savaşında kaybettikleri toprakları geri aldıkları gibi, Türkler'in tüm şartlarını da kabul ettirerek Doğu sınırını istedikleri gibi tespit ettirmişlerdir.

Osmanlı Devleti, Almanya, Avusturya- Macaristan, Bulgaristan ve Rusya arasında imzalanan Brest Litovsk Antlaşması, Türk delegelerinin başarılı girişimleri sonucu ortaya çıkmış ve ileride yapılacak olan Milli Mücadele için de iyi bir gelecek hazırlamıştır. Antlaşma 5 metinden oluşup 14 maddedir. *

e. Bahriye Erkan-ı Harp Reisliği'nden İstifa:

Rauf Bey Brest Litovsk dönüşü İstanbul'a geldiğinde Donanmanın başındaki Amiral Şason gitmiş yerine de Amiral Basoviç'in gelmiş olmasına rağmen Almanlar'la olan antlaşmazlıkları devam ediyordu.

Rauf Bey'e göre; Rus'larla yapılan Brest Litovsk antlaşması ile doğuda barış yapılmış, durum değişmiştir. Karadeniz'de artık donanmanında hareketine ihtiyaç olmadığından, donanmanın başında bulunan Alman amirallere de ihtiyaç yoktur. Bu düşüncesini Cemal Paşa'ya açmıştır. Cemal Paşa, Almanları gücendirmek istemez ve aralarında anlaşmazlık doğar. Rauf Bey düşüncelerini ısrarla Cemal Paşa'ya söylemesi ve Cemal Paşa'nın da bu düşüncelerin Vükala Heyeti'nde kabul edilmediğini belirtmesi üzerine Rauf Bey görevinden istifaya karar vererek 5 Haziran 1918 tarihli bir istifa mektubu yazarak görevi

²⁸ Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt I. s. 37

²⁹ Rauf ORBAY a.g.e. s. 49

* Antlaşmanın daha geniş metni için bkz. Oral SANDER "Siyasi Tarih"

bırakmıştır. Ancak Cemal Paşa istifayı kabul etmemiş ve istifa mektubunun altına; “Bahriye Erkan-ı Harbiye Riyaseti bir askeri vazifedir. Askeri vazifeden istifa etmek selahiyeti kanunen mevcut değildir”³⁰ ibaresini eklemiştir.³¹

Cemal Paşa’nın emir niteliğindeki bu ihtarına rağmen Rauf Bey istifasında ısrar etmiş ve görev yeri olan dairesine gitmemiştir. Rauf Bey’in yerine işlere, Birinci Şube Müdürü Ali Rıza Bey bakmaktadır. Zaten savaşın son anlarının yaşandığı bu kritik dönemde, Cemal Paşa, Rauf Bey’in üzerine fazla gitmemiş ve bu olaya ses çıkarmamıştır. Rauf Bey’in bu işe gitmeme durumu dört ay kadar sürmüştür.³²

3. BAHİRİYE NAZIRLIĞI

Osmanlı Devleti’nin ve müttefiklerinin savaşta aldığı ağır yenilgiler üzerine orduları cephelerden geri çıkılmaya başlamıştı. Bunun üzerine mecliste güvenoyu alamayan Talat Paşa Kabinesi 8 Ekim 1918’de istifa etmişti.³³ Vahdettin, hükümeti kurma görevini Tevfik Paşa’ya verdi. Ancak Tevfik Paşa, bir hafta kadar uğraşırsa da hükümeti kuramadı. Bunun üzerine hükümeti kurma görevi Ahmet İzzet Paşa’ya verildi.³⁴

a. Ahmet İzzet Paşa’nın Teklifi

Hükümeti kurma görevi kendisine verilen Ahmet İzzet Paşa, Rauf Bey’e; hükümeti kurma görevinin kendisine verildiğini ve biraz araştırıp düşünmek için zaman istediğini söyledikten sonra “Partili veya partisiz olmalarına önem vermeden seçeceğim kimselerle bir hükümet kurmayı düşünüyorum” dedikten sonra politikasının esasını da şu şekilde açıkladı “İç çekişmelere yer vermeyerek millet arasında birliği sağlamak ve Birleşik Amerika Cumhurreisinin sulh

³⁰ İzmet BOZDAĞ “Cehennem Değirmeni” Cilt I, s. 37

³¹ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” s. 49

³² İzmet BOZDAĞ a.g.e. s. 38

³³ Sina AKŞİN “İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele” cilt I, s. 19

³⁴ Sina AKŞİN a.g.e. s. 27

konusunda yayınladığı beyannamenin bizi ilgilendiren kısmındaki prensipler dahilinde sulh yapmaya çalışmak olacaktır”³⁵.

Rauf Bey bu sözler üzerine yardımlarına ihtiyaç göstereceği kimselerin bu yardımı vatan uğrunda seve seve yapacaklarını, bu konuda ve hükümeti kurma konusunda tereddüt etmeden Sadareti kabul etmesini söyledi³⁶ Artık kabine üyelerinin kimler olacağının konuşulmasına geldi sıra. Bu konuda konuşurlarken kabineye girecek kişilerin savaş karşıtı olup, barış yanlısı olmalarına ve İttihat ve Terakki yanlısı olmamasına özen gösteriyorlardı.

b. Mustafa Kemal’in Padişaha Mektubu:

Hükümet buhranının sürdüğü günlerde Mustafa Kemal Suriye Cephesinde görevli olduğu halde, Padişaha bir telgraf çekerek siyasi görüş ve düşüncelerini aktardı.³⁷ Mustafa Kemal bu telgrafında, Sadaretin Ahmet İzzet Paşaya verilmesini, kendisinin Harbiye Nazırlığına getirilmesini³⁸ ve Rauf Bey gibi diğer bazı arkadaşlarının da kabineye alınmasını istiyordu.³⁹ Mustafa Kemal bu teklifinin nedeninide şöyle açıklıyordu. “ileride içinde bulunduğumuz bu çıkmazdan kurtulmak için yeniden savaşmamız icab ederse, Bahriye Nazırlığını bu yüzden, sözünü ettiği arkadaşlarını da güçlü bir hükümet ile güçlü bir ordu dayanışmasının gerekliliğinden dolayı istiyordu”⁴⁰

Padişah bu mektubu Ahmet İzzet Paşaya göstermiştir. Ancak ne padişahın ne de İzzet Paşa’nın bu mektubu dikkate alıp almadığı kesin değildir. Ancak uygulamaya ve kurulan hükümete bakılırsa Ahmet İzzet Paşa bu mektubu dikkate almamış görünmektedir.

Padişah ile kendisinin arasına kimsenin girmesini istemeyen Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal’i kabinesine almamıştı. Fakat kendisini büsbütün

³⁵ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” s.31

³⁶ Rauf ORBAY a.g.c. s. 32

³⁷ Celal BAYAR “Bende Yazdım” Cilt I. s. 21

³⁸ Prof. Dr. Prof. Dr. Ergün AYBARS “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I” sf. 91

³⁹ Şevket Süreyya AYDEMİR “Tek Adam” s. 368

⁴⁰ Celal BAYAR a.g.c. s. 22

gücendirmemek içinde Liman Von Sander Paşa'nın harp meydanında kendisine bırakılan "Yıldırım Orduları Komutanlığına" tayinini tasvip etti.⁴¹

c. Ahmet İzzet Paşa Kabinesi'nin Kuruluşu

İttihatçılara karşı olan Ahmet İzzet Paşa, kabinesini 14 Ekim 1918'de kurdu. Mustafa Kemal'in istediği kişi Harbiye Nazırı oldu.⁴² Rauf Bey de Bahriye Nazırı oldu.⁴³

Ahmet İzzet Paşa, hükümeti kurarken İttihatçılar'dan uzak tutmaya özen göstermişti ancak İttihat ve Terakki'li ya da ona yakın kişileri de kabinesine almıştı. Demek ki İzzet Paşa hükümeti kurarken yalnız İttihat ve Terakki'nin koşullarına uymak için değil, belki de İttihat ve Terakki'den çekindiği için ona yakın kişileri kabineye almıştı. Çünkü İzzet Paşa'nın endişesi; İttihat ve Terakki'nin, 1913'te yaptığı gibi Babiali baskınına benzer bir darbe yapması endişesiydi. Bu amaçla da hükümeti kurarken Rauf Bey'i İttihatçılara yakın olduğu için⁴⁴ Talat Paşa'ya gönderip düşüncelerini sordurmuştu. Talat Paşa da bu konuda güvence vermiştir.⁴⁵

d. Rumların Kışkırtıcı Hareketlerini Önleme

Osmanlı Devleti'nin savaşta yenilmesinden sonra Beyoğlu'ndaki Rumlar, meydana gelen asayiş bozukluğundan yararlanarak devlete karşı vaziyet alıp, halka karşı da taşkınlıklara başladılar. Bu taşkınlıklar o kadar arttı ki Türk ve Rum halkı arasında vuruşmalara neden olmaya başladı. Gittikçe de devletin varlığını tehlikeye düşürüyordu.

İşte bu olayları yatıştırmak ve güvenliği sağlamak işi Rauf Bey'e verildi. Rauf Bey bu bölgeye iki bin kadar- yeni usule göre eğitilmiş -asker göndererek Rumların taşkınlıklarını kısa sürede önleyerek, bölgede güvenliği sağladı.⁴⁶

⁴¹ Celal BAYAR a.g.e. s. 22

⁴² Prof. Dr. Ergün AYBARS a.g.e. s. 100

⁴³ Sina AKŞİN a.g.e. s. 27

⁴⁴ Şevket Süreyya AYDEMİR a.g.e. s. 374

⁴⁵ Sina AKŞİN a.g.e. s. 29.... Yılmaz ÇETİNER "Son Sadrazam" s. 22

⁴⁶ İsmet BOZDAĞ "Cehennem Değirmeni" s. 55

4. MONDROS ATEŞKESİ

Osmanlı Devleti'nin beraber Savaştığı devletlerden Bulgaristan, hiç kimseye haber vermeden 28 Eylül 1918'de ateşkes istedi. Bulgarları, Almanlar izleyerek 4 Ekim'de ateşkes istediler. 5 Ekim'de de Avusturya aynı girişimde bulundu. Bu sırada Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve Almanya ile bağlantıları kesik olduğundan gelişen bu olaylar geç haber alınıyordu.⁴⁷

Zaten olayların baskısı altında ezilip istifa eden Talat Paşa Kabinesi de istifa etmeden önce, Wilson prensipleri doğrultusunda barış aramak kararını vermişti.⁴⁸ Yani yeni kabine de, bir an önce en iyi şartlarda bir barış yapmak için kurulmuş ve bu doğrultuda çalışıyordu. Yapılan bu çalışmalar ve görüşmeler son derece gizlilik içinde yürütülüyordu. Çünkü, bir yandan Rum ve Ermenilerin Taşkınlıklarından, diğer yandan da Alman'ların, tek başına yapmaya kalkışmasından dolayı Osmanlı Hükümetine fiilen muhalefet etmelerinden çekiniliyordu.⁴⁹

a. Rauf Bey'in General Towsend ile Görüşmesi:

Kabinenin kurulmasından bir gün sonra Rauf Bey, General Towsend'den* bir mektup almıştır. Bu mektubunda Towsend; Osmanlı Devleti, hasımlarıyla barış yapmaya taraftar olduğu taktirde İngiltere Hükümetiyle, Osmanlı Hükümeti arasında, her iki tarafın menfaatlerini de gözetmek koşulu ile arabuluculuk yapabileceğini, belirtiyordu.⁵⁰

Rauf Bey, Towsend'in muktubundaki teklifi üzerine bizzat karşılık vermeyi uygun görmeyerek, bu teklifi doğrudan Sadrazam Paşa'ya yapmasını bildirdi. Towsend aynı teklifi Sadrazam İzzet Paşa'ya da yapınca, Paşa, Rauf

⁴⁷ Kazım ÇAVDAR a.g.c. s. 83

⁴⁸ Celal BAYAR a.g.c. s. 13

⁴⁹ Sina AKŞİN "İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele" s. 53

* Towsend: Irak cephesinde Kutulamare'de esir düştükten sonra kaçmayacağına askeri namusu üzerine söz vererek, Büyüka'da serbestçe oturmasına izin verilen İngiliz Generalidir. Rauf Bey General Towsend'le ilk defa: vazife dolayısıyla gittiği Bahriye Mektebini ziyareti sırasında tanışmış ve Büyüka'daki köşkünde ziyaret ederek görüşmüştür. Rauf Bey'in bu davranışları ve gösterdiği ilgi Towsend'da büyük bir minnettarlık oluşturmuş ve Rauf Bey'e muhabbetle bakmıştır. Artık aralarında sıcak bir dostluk oluşmuştur. (R. ORBAY "Yakın Tarihimiz cilt I. s. 19).

⁵⁰ Rauf ORBAY a.g.c. s. 20

Bey'i çağırarak ne düşündüğünü sormuş, Rauf Bey de; generali çağırarak bizzat görüşürse belki İngilizlerle elverişli bir barış yapılması için faydalı olabileceğini söylemiştir.⁵¹ General Towsend'le yapılan görüşmeler sonucunda Towsend'in İngiltere'ye gitmesi Vükela (Bakanlar) Heyeti'nce kabul edilmiş ve bununla beraber Hahambaşı Nayim Efendi'nin de Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilmeleri kararlaştırılmıştır.⁵²

General Towsend yola çıkmadan önce Rauf Bey Towsend'in köşküne gelerek, generale Osmanlı Devleti'nin barış şartlarını iki saatlik görüşme esnasında bildirmiştir.⁵³

Vükela Heyeti Towsend'i, kimseye duyurmadan Akdeniz'deki İngiliz kuvvetlerinin bulunduğu en yakın yere ulaştırmak Hahambaşı Nayim Efendi'yi de Köstence'ye göndermek vazifesini de Rauf Bey'e vermiştir.⁵⁴

Almanlar'ın Çanakale Boğazı'nda başlıca istihkamlardan ikisine ve Boğaz'daki bütün savunma düzenine komuta etmelerinden dolayı, binbir güçlük, Bandırma- İzmir yoluyla Towsend, İngiliz Donanması'na ulaşabildi.

Nihayet, mütareke konusunda Towsend'le birlikte giden Tevfik Bey'den gizli bir telgraf gelmiştir. Telgrafta; İtilaf Devletleri'nin; mütareke için İngiliz Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Galtrop'u delege tayin ettiklerini istediğimiz takdirde mütareke yapmak için görüşmeye hazır olduklarını bildirmektedir.⁵⁵

b. Mütareke İçin Delege Seçimi:

Sadrazam İzzet Paşa İngiliz Amirali'nin İtilaf Devletleri adına Mütareke yapılması konusundaki telgrafını Padişah'a götürmüş, Padişah, buna çok memnun olduktan sonra Mondros'a gidecek heyetin başında baş delege olarak Damat Ferit Paşa'nın bulunmasını istemiştir.

⁵¹ Rauf ORBAY, "Yakın Tarihimiz" s. 115

⁵² Rauf ORBAY a.g.c. s. 115

⁵³ Celal BAYAR "Ben de Yazdım"s. 43

⁵⁴ İsmet BOZDAĞ, a.g.c. s. 62

⁵⁵ Sina AKŞİN a.g.c. s. 53 Rauf ORBAY a.g.c. s. 179 (Bu telgrafla ayrıca delege olarak Rauf Bey'in gelmesinin faydalı olacağını Towsend tarafından belirtildiği de söylenmektedir).

Bulgar Kralı Ferdinand, Alman İmparatoru Kariser Wilhem Avusturya-Macaristan İmparatoru Charles, Savaş sonunda taç ve tahtlarını terk ederek kaçmak zorunda kalmışlardı. Sultan Vahdettin'in de bu yenik hükümdarların akibetine uğramaktan korktuğuna şüphe yoktu. Bu nedenle mütarake için gidecek heyetin başına, kendisini en iyi savunabilecek ve kendi çıkarlarına en iyi uygun hareket edebilecek emin birini göndermek istiyordu.⁵⁶ Bunun içinde en uygun adam, damadı Ferit Paşa'ydı.

Padişah'ın Damadını gönderme düşüncesine Sadrazam İzzet Paşa "O adam delidir" diye itiraz etmişse de, Vahdettin: "Biz onu idare ederiz diye ısrar etmiştir."⁵⁷

İzzet Paşa kabinesi de, Ferit Paşa'nın murahhas üyeliğine karşı çıkarak Nazırların verdikleri bu kararı Padişaha bildirmeyi kararlaştırdılar.⁵⁸ Ve bu amaçla Rauf Bey ve diğer üyeler Saraya Padişah'ı ziyarette gittiler. Padişah'la görüşmelerinde Damat Ferit'in Mondros'a gitmemesi konusunda ısrar ederek meclisin de buna karşı olduklarını söylediler, Padişah'ta bunun üzerine "Hükümet'in Murahhas olarak göndermeyi uygun bulacağı zatı ben de kabul ederim" deyince delege seçme sorunu halledilmiş oldu.

Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın hükümetin istifası tehdidiyle Damat Ferit Paşa'nın Mondros'a gitmesi önlenmiş⁵⁹ Bahriye Nazırı Rauf Bey'in Baş Delegeliği ise mecliste oy çokluğuyla kabul edilmiştir.⁶⁰ Rauf Bey'in baş delege olarak seçildiği heyete, Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey ve Heyet Katipliğine de Saray başkatibi Ali Fuat Bey'in oğlu Ali Bey seçilmiştir.

Mondros'a gidecek heyet sadrazamla birlikte Dolmabahçe Sarayı'na gider ve İzzet Paşa'nın huzuruna kabul edilerek padişahla bir süre görüşür. Bu

⁵⁶ Celal BAYAR a.g.e. s. 43

⁵⁷ Sina AKŞİN a.g.e. s. 53

⁵⁸ Ali Fuat Türkgeldi "Görüp İşittiklerim" s. 154

⁵⁹ Sina AKŞİN "İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele" Cilt I. s. 55

⁶⁰ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" s.217

görüşmede padişah, üyelerin izin belgelerini imzaladıktan sonra bir kaç istekte bulunur. Padişahın bu görüşmede heyetten yapmasını istedikleri şunlardır.

1-Saltanat ve Hilafet hukukunun ve devamının korunması

2- Bazı idarelere muhtariyet verilecek olursa, bunlara siyasi değil idari muhtariyetlerin verilmesi⁶¹

Bunlardan başka Şehzade Osman Fuat Efendi'nin bir türlü kurtulup çıkamadığı Trablus'tan dönmesi için, Rauf Bey'den özel teşebbüste bulunmasını istemiştir.⁶²

Padişahın bu özel talimatından başka Hükümet adına da Rauf Bey'e bir talimat verilmiştir. Bu talimata göre:(Md. 1) Bırakışma süresince Boğazlar İtilaf Devletlerinin savaş ve ticaret gemilerine açık olacak fakat, Yunan savaş gemileri giremeyecekti. İstihkamların denetimi de Osmanlı askerlerinin elinde olacaktı. (Md. 2) Askerin, barış zamanındaki sayıyı aşmayacak ölçüde terhisi kabul olunacaktı. (Md. 3) Bırakışma sınırları aşılmayacak ve asayiş güvenliği sağlamak Osmanlı Hükümetine ait olduğu gibi yönetime karışılmayacak ve ülkenin herhangi bir yerine asker çıkarılmayacaktı. (Md.4) Karadeniz'de Alman'ların deniz yollarına taarruzlarına karşı yapılacak savunma Osmanlı'lara ait olacaktı. (Md.5) İngilizler bu savunmayı ancak teftiş edebilecekti. (Md.6) Bırakışmadan sonra ticaret ve gemi serbestisinin mutlak olarak kabul edildiği, ithalatın hızlandırılacağı müjdelenecek buna karşı para yardımı istenecekti. (Md. 7) (Md. 8) Namus-u milliyeyi inciltecek istekler reddonulacaktı.⁶³

c- Mütareke İçin Mondros'a Gidiş

Padişahla görüşüldüğünün gecesi Rauf Bey, Reşat Hikmet Bey ve Katip Ali Bey'le "Peykişevket Kruvazörü" ne binerek İstanbul'dan, Bandırma'ya oradan da trenle İzmir'e hareket etti. İzmir'den 26 Ekim günü sabahı erkenden «zafer» Römorkörüne binerek ayrıldılar. Torpil hatlarını geçerek, Foça

⁶¹ Yılmaz ÇETİNER "Son Padişah" s.26

⁶² İsmet BOZDAĞ "Cehennem Değirmeni" s.32

⁶³ Sina AKŞİN "İstanbul..." s.57

açıklarında kendilerini bekleyen ufak bir İngiliz karakol gemisine bindiler. Ufak karakol gemisindeki bu heyecanlı yolculuk akşama doğru «Sığrı» açıklarında biterek, İngilizlerin «Liverpool» kruvazöründe son bulmuştu. heyeti burada, geminin subayları karşılamış ve bir mürfeze tarafından silah atışlarıyla selamlamışlardı. Kruvazörün süvarisi, kendilerine mahsus kamara ve salonları heyete tahsil etmiş ve nezaket gösterisinde bulunmuşlardı. Liverpool'daki bu yolculuk ise 26 Ekim gecesi Midilli Adası'nın Mondros Limanı'nda son buldu.⁶⁴

Rauf Bey, Mondros Limanında demirli bulunan «Agemomnon» zırhlısında düşmanlar adına müzakereye tayin edilen İngiliz Akdeniz Filosu Başkumandanı Amiral Galtrop'la, müzarekeye başlamadan önce bir görüşme talebinde bulunmuş ve kabul edilmiştir. Bu görüşmeyi, çabuk ve kolay bir netice almak için faydalı olur düşüncesini söyleyerek talep etmiştir.⁶⁵

d- Amiral Galtrop'la Görüşme

Rauf Bey, Amiral Galtrop'la başbaşa kalınca söze ilk başlayarak “Osmanlı Hükümetinin harbe girmesinin asıl sorumlusu Rusya’dır. Rusya’nın yüzyıllardan beri Türkiye’yi yoketmek için güttüğü politikadır...”⁶⁶ dedikten sonra, yapılacak barışın başta Türkiye’nin olmak üzere İtilaf Devletleri’nin de lehine olacağı, İngilizlerle temas kurulup bu temasın iki ülkeninde menfaatleri doğrultusunda olacağı.... gibi bir takım hoş sözler edip havayı yumuşattıktan sonra da; “Sulh ve mütareke sağlanamazsa harbin devam edeceğini, Türkler’in istiklallerine bağlı olduklarından dolayı her şeyi göze alarak ölümüne mücadele ederek ve sonuna kadar harbe devam edeceklerini” söyledikten sonra: “- Durum bu hali alınca sonucun nereye varacağını kestiremiyorum. Fakat İtilaf Devletleri lehine olacağını hiç zannemem. Ancak bu badirede akacak kandan ve meydana gelecek zarardan Türkler’in sorumlu olmayacakları tabiidir”⁶⁷ diyerek üstü kapalı da olsa tehditkar bir tavır takınmaktan da vazgeçmemiştir.

⁶⁴ Rauf ORBAY a.g.c. s.216

⁶⁵ İsmet BOZDAĞ a.g.c. s.90

⁶⁶ Rauf ORBAY a.g.c. s. 210

⁶⁷ Rauf ORBAY a.g.c. s. 211

Amiral Goltrop'ta, müzakerelerin savaşa son verecek bir müterakename ve Osmanlı Hükümeti ile İngiltere Devleti arasında her iki tarafın menfaatlerini koruyan bir dostluğun yeniden başlaması için elinden geleni yapacağını söylemiştir.⁶⁸

c. Müzakerelerin Başlaması:

Müterake görüşmeleri 27 Ekim 1918 Pazar günü başladı. Amiral Galtrop 4 maddelik bir teklifte bulunarak müzakerelerin başlaması için bu maddelerin kabulünü şart koştu ki, bu maddelerde başlı başına bir mütareke şartları olabilecek derecede ağırdı. Bunlar kabul edildiği takdirde bir devletin teslimiyeti, görüşme yapmadan kabul edilmek demektir.

Amiral Galtrop'un okuduğu maddeler şunlardı:

1. Karadeniz'e geçmek için Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının açılması ve geçişin emniyet altında bulunması için boğazlardaki istihkamların itilaf devletleri kıtaları tarafından işgali.
2. Osmanlı Sularında bütün torpil tarlaları ile torpido kovan mevzilerinin yerlerinin gösterilmesi ve gerektiğinde bunları taramak ve kaldırmak için yardım edilmesi.
3. İtilaf devletlerine mensup harp esirleri ile Ermeni esir ve tutukluların İstanbul'da toplanarak kayıtsız şartsız salıverilmesi .
4. Karadenizdeki torpil yerleri hakkında bilgi verilmesi.....⁶⁹

Müzakerelerin yapılması için bu şartların hiç tereddütsüz kabul edilmesini isteyen Amiral'e, Rauf Bey: "Mütareke Şartlarını gösteren maddelerin hepsinin bilinmeden, sadece bu dört maddenin kabul edilmiş olsa bile diğer maddeler üzerinde anlaşmazlıklar çıkabileceğinden her iki tarafta istediği neticeyi alamaz şartların hepsini bilmek bizim için elzemdir"⁷⁰ dedikten sonra uzun tartışmalar

⁶⁸ Rauf ORBAY a.g.c. s. 239

⁶⁹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 240

⁷⁰ Rauf ORBAY a.g.c. s. 241

olmuş ve sonunda Rauf Bey'in teklifi kabul edilerek 24 maddelik metnin tamamı okunarak müzakerelere başlanmıştır.

f. Teklif Edilen Diğer Maddeler ve Kabul Edilen Son Halleri:

Rauf Bey ve heyetin diğer üyeleri İngiliz Amiral'in öne sürdüğü ve süreceği diğer maddeleri başlangıçta kabul etmeyeceklerdir ancak yapabilecekleri fazla bir şey de yoktur. Bunlara göre savaştan yenik çıkan Osmanlı Devleti savaşta her şeyini kaybetmiştir. Buna karşın düşmanların hiç savaş alanına girmemiş askerleri, güçlü, hızlı gemi ve uçakların yanında bol miktarda da cephaneleri vardır. Bunun için kesin karşı koyuş yerine yumuşatma ve erteletmenin dışında başka bir şey koparamayacaklardır.

Mütareke görüşmeleri birinci maddeden başladığında Rauf Bey bu madde üzerindeki itirazlarını ortaya koymuş, özellikle de Yunan gemilerin boğazlardan geçmesinin Türk halkı üzerinde büyük yaralar açacağını belirtmişse de bu madde üzerinde bir değişiklik yaptırmayı başaramamıştır. Ancak Amiral Galtrop'tan eğer Yunan gemilerinin boğazdan geçmesi gerekirse Türk halkına görünmeden geceleyin geçmesini sağlayacağına dair resmi olmayan bir teminat mektubu ⁷¹ olarak maddeyi aynen kabul etmiştir.

İkinci maddeyi aynen kabul eden Rauf Bey, Karadeniz'de Ruslar tarafından konulan torpillerin yerlerini bilmediklerini de ekleyip maddeyi kabul etmiştir.

Üçüncü madde için, Rus esirlerin yapılan anlaşma gereği verildiği ve Ermeni esir ve tutuklular içinde zaten hükümetin af ilan edip salıverildiğini⁷², bunun içinde maddeden Ermeni koşulunun çıkarılmasını isteyen Rauf Bey'e, Amiral; "Ermenilerin hakkında çıkan birçok dedikodulardan heyecanlanan İngiliz kamuoyunu yatıştırmak için bu fıkranın yerinde kalması gerekir" deyince üçüncü maddede aynen kabul edildi.

⁷¹Rauf ORBAY a.g.e. s. 284 (Sina AKŞİN, Rauf ORBAY'ın Amiral Galtrop'tan aldığı mektuba bel bağlamasını çok ürkütücü bir hata ve affedilmez bir saflık olarak değerlendiriyor. Sina AKŞİN İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele s. 60).

⁷² Rauf ORBAY s. 296

Dördüncü madde aynen kabul edilmiştir.

Beşinci madde: Hudutların korunması ve asayişin sağlanması için lüzum görülecek askeri kuvvverlerden geri kalanının derhal terhis edilmesi. (miktarı itilaf devletlerince tespit olunacaktır).

Bu maddeye de Reşat Hikmet Bey'in teklifi ile, miktarını belirlemek için "Osmanlı Hükümeti'nin görüşü alındıktan sonra" cümlesi eklenerek kabul edildi.

Madde 6: Osmanlı karasuları ve Osmanlılar tarafından işgal edilen sularda bulunan bütün gemilerin teslimi ve bunların gösterilecek limanlarda bekletilmesi

Bu madde ile Amiral, Osmanlı Donanması'nın teslimini istemekte, Rauf Bey ise, hiç olmazsa küçük gemilerin ayrı tutulmasını istemektedir.⁷³ Yapılan tartışmalar sonunda ancak gemilerin Osmanlı limanlarında tutuklu bulunmasına dönüştürülebilmiştir.

Madde 7: Önemli stratejik noktaların itilaf kuvvetleri tarafından işgal edilmesi.

Rauf Bey öne sürülen bu maddeyi "Boğazlardaki işgalin önemi derecesinde belki de daha fazla önemli" gördüğünü söyleyip bu madde ile ülkenin her tarafının işgal edilebileceğini ve niçin bu kadar geniş olduğunu sorduktan sonra bu maddeye gerek olmadığını söyler⁷⁴ Amiral de madde hakkında hükümetinin görüşünü almak için kabulünü sonraya bırakmayı teklif eder.

Sonraki görüşmelerdede iç açıcı bir değişme olmaz ancak "önemli stratejik yerler" yerine "emniyetlerin tehdit edecek herhangi bir stratejik nokta" cümlesi getirilir.⁷⁵

Madde 8: Halen Osmanlı işgali altında bulunan bütün liman ve demir yerlerinden itilafa mensup gemilerin yararlanması.

---

⁷³ Rauf ORBAY a.g.c. s. 297

⁷⁴ Rauf ORBAY a.g.c. s. 274

⁷⁵ Rauf ORBAY a.g.c. s. 277

Rauf Bey, bu maddeye “deniz trafiği serbestliğinden kendi gemilerimizin de faydalanması kaydının eklenmesini”⁷⁶ ister

Şaşılabacak bir durum ki kendi gemilerimizin kendi karasularımızda serbestçe dolaşabilmesi için itilaf devletlerinden izin istenmektedir.

İngiliz Amiral isteğe “müttefiklerinizin, mütareke yapıldıktan sonra bizimle savaş yapma ihtimaline karşı sizin limanlarınızdan faydalanamaması için bu kaydın maddeye konulamayacağını belirtir. Rauf Bey; “mütareke yapılırsa müttefiklerimizle ilişkilerimiz zaten kesilecektir” sözü üzerine maddeye “müttefiklerin gemilerine karşı demiryolları ve limanlar kapalı tutularak, Osmanlı gemilerine ise sadece ticaret ve ordunun terhisi işlerinde kullanılmak üzere serbesttir” kaydı konulmuştur⁷⁷.

Görüldüğü gibi bu madde de yine itilaf devletlerinin istediği doğrultuda gerçekleşmiştir.

Madde 9: İtilaf deniz kuvvetleri için İstanbul’un üs olarak kullanılması ve Osmanlı Limanlarında bulunan bütün tersanelerin tamir işlerini kolaylaştırmak için tahsisi.

Bu madde üzerinde söz alan Reşat Hikmet Bey: “Bu maddenin içeriğinin zaten sekizinci madde de var olduğundan bu maddenin anlatmak istediği anlamı aştığını”, Rauf Bey’de: “İstanbul’un üs yapılması halinde, şehrin asayişi bakımından doğabilecek aksaklıkların giderilmesinin mümkün olamayacağını, daha şimdiden fırsat bekleyen azınlıkların sebep olabilecekleri kargaşalıkların Osmanlı Hükümeti’ni zor duruma sokabileceğini, bu yüzden bu maddenin aynen kabulünün mümkün olamayacağını” söyler.⁷⁸ Yapılan uzun tartışmalar sonucu maddedeki “İstanbul’un üs olması” ibaresi kaldırılarak “İttihat gemilerinin bütün Osmanlı tersanelerini her türlü tamirat için kullanabileceklerdir” kaydı konulur.

⁷⁶ İsmet BOZDAĞ a.g.e. s.105

⁷⁷ İsmet BOZDAĞ a.g.e. s.102

⁷⁸ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” s. 304

Madde 10: Toros Tünellerinin İşgali

Amiral, bu maddenin müttefiklerin emniyeti yani, tünellerin tahrip edilmemesi için konulduğunu belirtmişse de, ancak bunun Adana bölgesini işgal etmek amacı güden diğer bir maddenin tamamlayıcısı olduğu gözden kaçamamaktadır” diyen Rauf Bey: “Biz Adana’nın işgali teklifini kesinlikle reddetmek kararında olduğumuzdan, mütarekeden sonra ordumuzun büyük bir kısmının terhis edileceğinden Toros Tünellerinin işgali ile askeri emniyet kurmaya lüzum kalmayacağını, tünellerin tahrip edilmesinin ise itilaftan ziyade kendi menfaatimize uygun olmayacağından maddenin silinmesini” teklif etmiştir.⁷⁹

Fakat tüm zorlamalara karşın Toros tünellerinin işgali önlenememiştir. Ya İstanbul bir üs haline getirilecek ya da Toros Tünelleri işgal edilecekti. Rauf Bey, İstanbul’un üs haline getirilmesine Toros Tünelleri’nin işgalini tercih etti.

Madde 11: İran’ın kuzeybatı kısmında ve Kafkasyadaki Osmanlı kuvvetlerinin harpten evvelki hudut içine alınması

Amiral bu maddeyi okuyunca Rauf Bey şöyle der: - “İran’ın Kuzeybatı kısmının boşaltılıp, eski sınırlara dönülmesi için oradaki kumandana emir verilmiştir. Kafkasya arazisinin bir kısmı Ruslarla yaptığımız anlaşma ile geri aldığımız Kars, Ardahan ve Batum’dan ibarettir. Bu üç sancak bölgesinin boşaltılması burada hükümsizlik ve anarşi doğurur. Bu da her halde itilaf devletlerinin işine yaramaz. Aksine Kafkas Milletlerinin de varlıklarını tehlikeye düşürür ki bu da İhtilalci Rus idaresinin tekrar buralara geri dönmesini gerektirecek, itilaf devletlerinde hiç de istenmeyecek ve belkide önlenemeyecek oldu bittilerle vahim sonuçlar meydana getirecektir. Bu nedenlerle üç sancağımızın boşaltılmasını isteyen maddenin silinmesini isterim”⁸⁰

⁷⁹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 305

⁸⁰ Rauf ORBAY a.g.c. s. 304

Rauf Bey'in Rusları öne sürerek üç sancağımızın boşaltılması isteği her ne kadar dikkate alınmış ise de, üç sancağın boşaltılması maddesi kaldırılmamış, ancak "müttefikleri tarafından mahalli durum incelenerek istenirse boşaltılacaktır" kaydı konulmuştur. Görüldüğü gibi yine boşaltma olayının gerçekleşmesi İngilizler ve müttefiklerinin bir sözüne bırakılmamıştır.

Madde 12: Telsiz, telgraflarla kabloların itilaf memurları tarafından kullanılması:

Bu madde üzerinde Rauf Bey; Bu maddeden maksat itilaf devletlerinin hareketlerinden düşmanların haberi olmaması ise bunu temin ederiz. Berlin ve Viyana'ya çekilecek telgraflar kendilerine gösterilebilirse de. Anadolu'ya çekilecek telgrafların gösterilmesi durumunda hükümetin vazifesini yapamayacağını⁸¹ söyledi. Reşat Hikmet Bey'de: "Mütareke yapılır yapılmaz Alman, Avusturya ve Macar heyetleri memleketlerine geri dönecekler, bizim elçilerimizde geri geleceklerdir. Buna göre Viyana ve Berlin telgraflarının dahi kontrolüne lüzum yoktur" sözleri üzerine Amiral'in hükümetine danışmasından sonra "Türk Hükümeti mühaberati müstesna olmak üzere" ibaresi konularak madde kabul edilmiştir.

Madde 13: Askeri ve ticari deniz vasıtaları ile malzemelerinin tahrip edilmesinin yasaklanması

Rauf Bey, bu maddeden ne anlatılmak istendiğini sorarak ve silinmesini istedi. Amiral, bu maddeyi " Türk'lerin elinde kalacak kara ve deniz silahlarının tahrip edilmesi" şeklinde değiştirilmesini önerdiyse de, Rauf Bey: "İç emniyet ve güveni temin edecek askerlerimizin terhis edileceğinden bunlardan kalan silahların tahrip edileceği" anlamı çıktığı için bu maddeyi ilk şekliyle kabul etmiştir.

Madde 14: Kömür, akaryakıt ve deniz levazimatının Türkiye kaynaklarından satın alınması için kolaylıklar gösterilmesi.

---

⁸¹ RaufORBAY a.g.c. s. 306

Rauf Bey, bu madde için; adı geçen malzeme memleketin ihtiyaçlarına yetecek düzeyde değildir. Bunlara bir de İtilaf Devletleri tarafından satın alınacağı ibaresi konulacak olursa, memleket büsbütün darlığa ve sıkıntıya düşecektir ⁸² diye itirazından bu maddenin kaldırılmasını istemiş ise de ancak maddeye “Memleket’in ihtiyacı karşılandıktan sonra artacak olursa” ibaresi eklenmiştir.

Madde 15: Bütün demiryollarının murakabe için itilaf devletleri zabitlerinin idaresine verilmesi (Kaşkas’ta halen Osmanlı İdaresinde bulunan demiryollarda dahildir. Bu maddeye Batum ve Bakü’nün işgalide dahildir.

Rauf Bey, diğer maddelerde olduğu gibi bu maddeye itiraz etti. Gerekçeleri şunlardı: “Demir yollarının tamamen itilaf emrine verilmesi, halkın olağan ihtiyaçlarının sağlanmasına da, terhis edilen askerlerin memleketlerine gönderilmesinde büyük zorluklar doğuracak ve büyük aksaklıklar meydana getirecektir.”⁸³ Bu ısrarlar karşısında Amiral Galtrop: “Bu maddeyi istediğiniz şekilde değiştirirsek, mütareke şartlarını bizim değil, sizin yani Osmanlı Devletinin tayin ettiği sanılacaktır” diyerek maddeye “Halkın ihtiyaçları gözönünde tutulacaktır” ibaresinin eklenmesini ve diğer kısımların aynen kalmasında ısrar etti. Madde de böylece kabul edildi. ⁸⁴

Madde 16: Hicaz’da, Irak’ta, Yemen’de, Suriye’de; Kilikya’da ve İran’da bulunan kuvvetlerin en yakın itilaf kumandanına veya Arap mümessiline teslimi.

Rauf Bey, maddedeki Kilikya kaydına itiraz ederek Hicaz, Asir, Yemen vesair yerlerdeki tecrit edilmiş muhafız kıtalarının boşaltılmasını kabul ederiz” demiştir. Reşat Hikmet Bey’de; “Kilikya, harp hattının gerisinde ve bizim taraftadır. Mütareke yapınca iki taraf seyyar ordularının, bulundukları yerlerde durmaları gerekecektir. Maddenin bu suretle kabulü halinde, Kilikya’da bulunan Osmanlı askerlerinin İngiliz hatlarına kadar gelerek: “Bizi teslim alınız” demeleri

⁸² İsmet BOZDAĞ “Cehennem Değirmeni” S. 111

⁸³ İsmet BOZDAĞ a.g.c. s. 112

⁸⁴ Rauf ORBAY : “Yakın Tarihimiz cilt I s. 306

icabedecektir. Maksadınız bu mudur? diye sorunca, Amiral'da, budur cevabını vermiştir.

Rauf Bey'de: İtilaf devletlerinin işgal ettiği muharebe hatlarının gerisinde, kendi başlarına kalmış kuvvetlerimizin, bulundukları yerleri boşaltmalarını görüşebiliriz. Fakat ordumuzun arkasında kalarak müdefaa edilmekte bulunan Kilikya'nın işgaline razı olamayız ve buradaki bahis konusu olan askerlerimizin teslimide söz konusu olamaz" diyerek maddeden Kilikya'nın çıkarılmasını ister.

Reşat Hikmet Bey: "Hicazda bulunan askerlerimiz Cidde ve Yenbu Limanlarında İngiliz kuvvetleri tarafından teslim alınabilirler. Fakat asilere teslim olmaları mümkün değildir" diyerek maddeden Arap mümessili sözünün çıkarılmasını ister.⁸⁵

Rauf ve Reşat Hikmet Bey'lerin bu itirazları sonucu Kilikya'nın (Adana bölgesi) işgali önlenmiş, askerlerimizin de Arap temsilcileri yerine İtalyan temsilcilerine teslimi kabul edilerek onaltıncı madde de kabul edilmiştir.

Madde 17: Trablus ve Bingazi'de bulunan Osmanlı zabitlerinin en yakın İtalyan garnizonuna teslimi.

Reşat Hikmet Bey, madde hakkındaki görüşlerini şu sözlerle aktarır: "Trablus ve Bingazi'de bulunan Osmanlı zabitlerinin İtalyan garnizonlarına teslimi mümkün değildir. Bundan dolayı bunu taahhüt ve fiilen tatbik imkanı yoktur." Rauf Bey'de : "Trablustaki zabitlerimize memleketlerine dönmeleri için vereceğiniz şey o taraflarda kalacak zabitlerimizle münasebetimizi kesmektir" dedikten sonra maddeye "Osmanlı Hükümeti emre itaat etmedikleri takdirde muhabere ve yardımı kesmeyi taahhüt eyler" ibaresi eklenmiştir.⁸⁶

Madde 18: Trablus'ta ve Bingazi'de işgal edilen bütün limanların (Mısır da dahil olduğu halde) en yakın itilaf devletine teslimi.

---

⁸⁵ Rauf ORBAY a.g.c. s. 306

⁸⁶ Rauf ORBAY a.g.c. s. 338

Bu maddeyi ısrarla kabul etmelerini isteyen İngiliz'lere Rauf Bey'in cevabı şöyledir: "Trablus ve Bingazi'deki limanların boşaltılması için gereken emri veririz. Lakin emrin tadbiki kudretine haiz bulunmuyoruz" dedikten sonra İtalyan savaşında benzer bir madde ile On iki adanın elimizden nasıl çıktığını anlatır: "İtalya muharebesine Uşi antlaşmasıyla fiilen son verildiği zaman, Akdeniz'de ellerinde tuttukları On iki adayı boşaltıp bize geri vermeyi anlaşıma ile taahhüt etmiş oldukları halde İtalyan'lar, devletten aldıkları emri dinlemeyerek Trablus bölgesinde kalmayı tercih eden bir kaç Türk'ü bahane edip, adı geçen adaları boşaltmadılar. Bu bizim için acı bir tecrübe olmuştur" ⁸⁷ dedikten sonra tatbik edemeyecekleri bir maddeyi kabul etmenin mümkün olmadığını belirtmiştir.

Fakat bu madde de tüm ısrarlar ve karşı koymalara karşın, öncekilerde olduğu gibi kabul edilmiştir.

Madde 19: Alman ve Avusturya- Macaristan deniz, kara, sivil memur ve tabalarının en yakın İngiliz ve müttefikleri kumandanına teslimi.

Rauf Bey, bu madde okunurken büyük bir heyecan içindedir. Bu maddeye karşı tepkisini diğerlerinde olmadığı kadar şiddetli belirtir. Birlikte çalıştığı arkadaşlarını, aynı kaderi, paylaştıkları insanları düşmana teslim etmek niyetinde değildir ve şöyle başlar konuşmasına: "Bu maddeyi kabule imkan göremiyoruz. Zira bu teklif bizce, herşeyden önce insanlık kaidelerine aykırıdır. Milletimizin şiarıyla asla bağdaştırılamaz. Osmanlı Devleti kurulduğu günden beri ne kadar büyük tehlikelere maruz kalmak, ne kadar muazzam fedakarlıklara katlanmak pahasına olursa olsun, hiç bir zaman bir tek dostunu dahi kendi vatanında tutup kendi elleriyle düşmana teslim etmek gibi bir alçaklığı göstermektense ölümü tercih etmiştir. Bu haklı ve şerefli geleneği bizim bozabileceğimizi sanmak hatadır. Bu noktada ısrar edilirse, müzakerelere son vererek İstanbul'a dönmeğe mecbur oluruz" dedikten sonra "Dost ve müttefikimiz olarak bu gün memleketimizde bulunan zabıt, memur, sivil bütün Almanlarla, Avusturya ve Macaristanlıları esir etmek için, Türk kuvvetlerini sonuncu fertlerine kadar, ezip

---

⁸⁷ Rauf ORBAY a.g.c. 306

imha etmek lazımdır. Buna da muvaffak olamazsınız...”⁸⁸ deyip tekliflerini şiddetle reddederek şu teklifte bulunur. “Salimen memleketlerine dönmelerini temin etmek şartıyla gitmelerine razı oluruz”.

Bu karşı koyuş en ve tekliften sonra madde değiştirilerek bunların teslimi ibaresi atılıp, “Osmanlı memleketlerini terk edeceklerdir” kaydı konarak madde kabul edilmiştir.

Madde 20: Osmanlı Kuvvetlerinin terhisi ile silah, cephane nakliye hakkında verilecek emirlere itaat etmesi.

Rauf Bey: “Bu maddenin Osmanlı kuvvetlerinin askeri ve ticari vasıtalarla memleket dışına gönderilmelerini ve hatta itilaf hükümetleri tarafından lüzum gösterecekleri herhangi bir harp cephesine sevklerini yorumlamaya elverişli olacak derecede geniş manalı bulunduğunu, ileri sürerek aynen kabul edemeyeceğini söyler. Amiral Goltrop’un, beşinci maddenin son fıkrasının düzeltilmiş şeklinin kabul edilmesi karşılığında bu maddeninde: “Beşinci madde gereğince terhis edilecek Osmanlı kuvvetlerine ait silah, cephane, teçhizat ve nakil vasıtalarının kullanılması talimatına dair verilecek talimata riayet edilecektir” şeklinde değiştiririm şartına uyularak beşinci madde kabul edilmiş ve yirminci madde de sözü edilen değişiklikle kabul edilmiştir.”⁸⁹

Madde 21: Erzak ve levazımın itilaf zabitleri tarafından kontrol edilmesi

Rauf Bey, bu madde hakkında; “Son yapılan teşkilat gereğince memleketin iâşesini sağlamak için bir iâşe nezareti kurulmuştur. Şu halde istenen mürakabe, bu nezaret olunca içişlerimize müdahale şeklini alacağından aynen kabul edemeyeceklerini”⁹⁰ ifade edince, Maddeye “itilaf temsilcileri gönderilecek ve kendilerine bu konuda gerekli görülecek talimat verilecektir” ibaresi konulup madde kabul edildi.

⁸⁸ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt I. s. 336

⁸⁹ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt I. s.337- 338

⁹⁰ İsmet BOZDAĞ “Cehennem Değirmeni” s. 133

Madde 22 : Osmanlı esirlerinin itilaf kuvvetleri nezdinde muhafaza edilmesi.

Rauf Bey, Amiral'e Osmanlı esirlerindeki kendi esirleri gibi geri verilmelerini teklif eder. Kabul edilmeyince de kırk yaşını aşmış esirlerin geri verilmesini ister. Fakat bu isteği de kabul edilmez. Rauf Bey esirlerin değişimine ait olan Bern anlaşmasını öne sürüp ve ısrarını da sürdürünce maddeye "Sivil harp esirleriyle asker yaşı dışında olanların serbest bırakılmaları dikkati nazara alınacaktır" ibaresi eklenebilmiştir.⁹¹

Madde 23 : Osmanlı Hükümeti'nin merkezi hükümetlerle bütün ilişkilerini kesmesi.

Rauf Bey, Osmanlı Devleti'nde para darlığı ve karışıklık yaratacak bu maddenin kaldırılmasını istemişse de kabul etmek zorunda kalmıştır.

Madde 24: A- Ermeni vilayetlerinde karışıklık çıktığında bu vilayetlerin itilaf kuvvetleri tarafından işgali

B- 7-10 ve 15. maddelere ek olarak "Sis, Haçin, Zeytün ve Ayıntab"ın işgal olunması.

Rauf Bey: "Ermenilerin öteki vilayetlere göre daha kalabalık bulundukları doğu vilayetlerinin işgali kaydı, düşünülen karışıklığı önlemek şöyle dursun, ermenileri şımartarak karışıklığı çabuklaştırır" diyerek bunu kabul edemeyeceklerini belirtir.

Amiral Galtrop: "Ermeniler hakkında pekçok söylentiler yapılmıştır. Gazetelerle, İngiltere ve Amerika kamuoyunu yatıştırmak gerekiyor. Onun için bu maddeyi koyduk. Esasen bunun için o bölgelere asker göndermek bizim menfaatimize de uygun değildir" dedi. Rauf Bey tekrar söz alarak A- Fıkrası için: "Doğu illerindeki her cins ve mezhepten halkın eylemlerini ve uğradıkları musibetleri hafifletmek için çalışılabileceğini ve hükümetin olanca kudret ve

---

⁹¹ Rauf ORBAY: "Yakın Tarihimiz" s. 368

vasıtalari ile ile sükun ve asayişini sağlayacağını söyleyerek, şu hale göre, bu işgal kaydının lüzumsuz, hatta oralarda oturan Ermeniler'i durup dururken tahrik ile ayaklanmaya teşvik edeceğini"⁹² anlatıp işgal kaydından vaz geçilmesini tekrar istemiştir.

İşgal yerine İngilizler'den oluşan bir heyetin gönderilerek durumun yerinde görülmesini, hükümetten aldığı talimat gereği söyledi. Ancak maddenin yine istekleri doğrultusunda düzeltilmesi gerçekleşmedi.

Yirmidördüncü maddenin B- fıkrası da 7. maddenin aynen kabul edilmesine karşılık olarak kaldırıldı. ⁹³

g. Görüşmeler Sonunda Ortaya Çıkan Mütareke Şartları

1. Karadeniz'e geçiş için Çanakkale ve Karadeniz Boğazları'nın açılması ve Karadeniz'e geçişin güvenlik altına alınması için Çanakkale ve Karadeniz istihkamlarının müttefikler tarafından işgali.

2. Osmanlı sularındaki bütün torpil tarlaları ile torpito ve kovan yerleri ile diğer engellerin yerleri gösterilecek ve bunları taramak veya kaldırmak için gerektiğinde yardım edilecektir.

3. İtilaf hükümetlerine mensup harp esirleri ile Ermeni esirleri ve tutukluları İstanbul'da toplanacak ve kayıtsız şartsız itilaf devletlerine teslim olunacaktır.

4. Karadenizde bulunan torpil yerleri hakkında bilgiler verilecektir.

5. Hudutların korunması ve iç güvenliğin sağlanması için lüzum görülecek askeri kuvvetten fazlasının derhal tersi (iş bu askeri kuvvetin sayısı ve durumu itilaf hükümetleri tarafından Devlet-i Ali'ye ile müzakere edildikten sonra kararlaştırılacaktır).

---

⁹² Rauf ORBAY a.g.c. s. 402

⁹³ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt I. s. 402

6. Osmanlı karasularında güvenlik ve buna benzer durumlar için kullanılacak küçük gemiler müstesna olmak üzere, Osmanlı sularında veya Devleti Aliye tarafından işgal edilen sularda bulunan bütün harp gemileri teslim alınıp, Osmanlı limanlarında tutuklu bulunacaklardır.

7. Müttefikler güvenliklerini tehdit edecek durum olduğunda herhangi bir strateji noktasını işgal hakkına sahip olacaklardır.

8. Bu gün Osmanlı işgali altında bulunan bütün liman ve demir yerlerinden itilaf gemileri tarafından istifade edilmesi ve itilafla harp halinde bulunanlara karşı kapalı bulundurulması, Osmanlı gemileride ticaret ve ordunun terhisi hususunda buna benzer şartlardan istifade edeceklerdir.

9. İtilaf devletleri Osmanlı tersane ve limanlarındaki bütün gemi tamir vasıtalarını kullanacaklardır.

10. Toros tünellerinin müttefikler tarafından işgali.

11. İran'ın kuzeybatı kısmındaki Osmanlı kuvvetlerinin derhal, harpten önceki hudut gerisine çekilmesi hususunda evvelce verilen emir yapılacaktır. Maverayı Kafkas'ın evvelce Osmanlı kuvvetleri tarafından kısmen boşaltılması emredildiğinden, geri kalan kısmı müttefikler tarafından mahalli durum tetkik edilerek istenirse boşaltılacaktır.

12. Hükümet muhaberatı müstesna olmak üzere telsiz, telgraf ve kabloların itilaf memurları tarafından denetlenmesi.

13. Denizciliğe, askerliğe ve ticarete ait maddelerin ve malzemenin tahrip olunmasının önlenmesi.

14. Memleketin ihtiyacı karşılandıktan sonra artan kömür akaryakıt ve deniz levazımının Türkiye kaynaklarından satın alınması için kolaylık gösterilmesi (sayılan maddelerin hiç biri ihraç olunmayacaktır).

15. Bütün demiryollarına itilaf denetleme subayları memur edilecektir. Bunlar arasında halen Osmanlı Hükümeti'nin denetlemesi altında bulunan,

Maverayı Kafkas demiryolu kısımlarında dahildir. İşbu kafkas hatları serbest ve tam olarak itilaf memurlarının denetimi altına verilecektir. Ahalinin ihtiyacının karşılanması gözönünde tutulacaktır. İşbu maddede Batum'un işgali dahildir. Osmanlı Hükümeti Batum'un işgaline itiraz etmeyecektir.

16. Trablus'ta ve Bingazi'de bulunan Osmanlı subayları en yakın İtalyan muhafaza kıtalarına teslim olacaktır. Osmanlı Hükümeti, teslim emrine itaat etmedikleri takdirde bunlarla haberleşmeyi ve yardımı kesecektir.

17. Hicaz'da, Asir'de, Yemen'de, Suriye'de ve Irak'ta bulunan muhafız kıtaları en yakın itilaf kumandanına teslim olacaktır ve Kilikya'daki kuvvetlerin intizamını muhafaza için gerekli miktarlardan gayrısı, beşinci maddedeki şartlara uyularak, kararlaştırılacak vechile geri çekilecektir.

18. Mısır da dahil olduğu halde Trablus ve Bingazi'de işgal edilen limanların en yakın itilaf muhafa kıtalarına teslimi.

19. Alman, Avusturya deniz, kara ve sivil memurlarının ve tebasının bir ay içinde ve uzakta olanların bir aydan sonra mümkün olan en kısa zamanda Osmanlı memleketini terketmeleri

20. Beşinci madde gereğince terhis edilecek Osmanlı kuvvetlerine ait teçhizat, silahlar, cephane ve vasıtaların kullanılmasına dair verilen talimata uyulacaktır.

21. İtilaf devletlerinin menfaatlerini korumak için, iâşe nezaretinde itilaf temsilcileri bulundurulacak ve kendilerine bu yolda gerekli görülecek bütün bilgiler verilecektir.

22. Osmanlı harp esirleri ile askerlik yaşları dışında olanların bırakılması nazarı dikkate alınacaktır.

23. Osmanlı Hükümeti merkezi hükümetlerle bütün ilgilerini kesecektir.

24. Vilayet-i Sitte de (Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ ve Sivas) karışıklık çıkması halinde bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını itilaf devletleri muhafa eder.

25. Müttefiklerle Osmanlı Hükümeti arasında muhasamat 1918 senesi Ekim'inin otuzbirinci günü, vesati mahalli saatle vakti huzurda tatil edilecektir.⁹⁴

İngiltere Kraliyet Hükümeti harp gemilerinden Limni'nin Mondros Limanı'nda demirlemiş olan Agemomnan zırhlısında 1918 senesi Ekim'inin otuzuncu günü iki nüsha olarak imza edilmiştir.⁹⁵

Anlaşma metnini, İngiltere ve müttefikleri adına Amiral Galtrop, Osmanlı Hükümeti adınada Rauf Bey'le, Reşat Hikmet Bey imzalamışlardır.

h. Mondros Mütarekesinin Değerlendirilmesi.

İmzalanan Mondros mütarekesinin Osmanlı Devleti lehine hiç bir kaydı yoktur. Bundan dolayı da mütarekenin elle tutulur bir tarafı yoktur. Rauf Bey: İngiliz Murahhas Heyetinin, kendilerini muzaffer milletlerin tepeden bakan azametli ve mağrur mümessillerinden oluşan bir heyet gibi değil, olayların tesiriyle, çarpışmış iki milletin, menfaatlarına uymadığı görülen mücadeleye artık son vermek isteyen bir heyet tavrı ile hareket ediyordu,⁹⁶ dese de Amiral Galtrop bu muzaffer edasını hiç bir zaman kaybetmemiş zaman zaman bunu belirterek te “Mütarekenin şartlarını İngilizler değil de sanki Türk'ler hazırlamış sanılacağından” gerekli karşı tavırları da alıyordu.

İngiliz Hükümeti, Mondros'ta öne sürülen koşulların ilk dört maddesine hayati önem vermektedirler. Diğer yirmi madde ise Fransız ve İtalyanları tatmin için kabul ettirilmeye çalışılmıştır. İngiliz Hükümeti, temsilcilerin; “İlk dört şart o denli üstün önemdedir ki ve tam olarak uygulandığında bizi ister istemez duruma egemen kılacaktır, kalan bütün diğerleri ya da herhangi biri üzerinde ısrar etmek,

⁹⁴ Ali Fuat TÜRKGELDİ. “Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi” s. 1-78

⁹⁵ Kazım ÇAVDAR: Cumhuriyet'in 50. Yılında ATATÜRK'ün Silah Arkadaşları Rauf ORBAY s. 90-91

⁹⁶ Sina AKŞİN “İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele” s. 59 Bilal ŞİMŞİR “Malta Sürgünleri” s. 17

hatta kalan 20 maddeden belirli birini ileri sürmek, sizce, hayati dört maddeyi elde etmekteki başarımızı tehlikeye sokacaksa, bunları elde etmeyi, çabuk elde etmeyi böyle bir tehlikeye sokmak istemiyoruz.”⁹⁷ şeklindeki talimatıyla sanki ilk dört maddeyle yetinebilecekleri gibi bir görünüm arz etmektedir. İngiliz kamuoyunun da savaşa pek sıcak bakmadığı düşünülecek olursa, galiba İngilizler Mondros’ta düşündüklerinin de fazlasını aldılar. Rauf Bey İngilizlerin ilk dört maddeye verdiği önemi anlayabilmiş olsaydı, diğer maddeler üzerinde geniş pazarlık payları olduğunu anlayabilir ve belkide anlaşma daha hafif olabilirdi.

Yusuf Hikmet Bayur’a göre de “Bırakışma görüşlerinin resmi ve iki tarafçada imzalanmış bir tutanağın olmaması, bir de bütün maddelerinin hep birlikte sunulması yerine birer birer sunulup tartışılmaması affedilmez yanlışlardandır.”⁹⁸

Rauf Bey’in her bakımdan çok ürkütücü olan affedilmez bir saflığıda, Galtrop’un mütareke imzalandığı gün verdiği gizli mektuba bel bağlamasıdır. Amiral bu mektubunda boğazlardaki istihkamların işgalinde yalnız İngiliz ve Fransız askerlerinin kullanılacağını söylemeye yetkili olduğunu açıklıyordu. ⁹⁹ Rauf Bey, belkide Almanlara karşı beslediği husumetinin karşılığını İngilizleri dost olarak görmekte alıyordu. Müzakerenin devam ettiği sıralarda Amiral Galtrop’un şifahi olarak ya da “hükümetime ileteceğim vb.” sözlerini dikkate almasının sebebi bu olmaydı. Sina Akşin, Rauf Bey’in, bu nedenle, yetersiz ve yeteneksiz bir murahhas ya da aşırı bir İngiliz hayranlığından akıl ve dirayeti az çok uyuşmuş bir kimse olarak nitelemektedir. ¹⁰⁰

İtilaf Devletleri, bu mütareke ile Osmanlı Devletine farklı bir politika uyguluyorlardı. Almanya, Avusturya ve Bulgaristan’ın ateşkes imzaladıkları itilaf devletleri askerleri bu ülkelere girmişlerdi. Oysa Osmanlı Mondros Mütarekesini imzaladığı sırada henüz topraklarında itilaf kuvvetleri yoktu.

⁹⁷ Sina AKŞİN a.g.c. s. 61

⁹⁸ Yusuf Hikmet BAYUR “Türk İnkılabı Tarihi” s. 746, 747

⁹⁹ Sina AKŞİN “İstanbul Hükümetleri” s. 60-61

¹⁰⁰ Sina AKŞİN a.g.c. s. 62

İtilaf kuvvetleri Osmanlı Devleti topraklarına ancak Mondros Mütarekesiyle gireceklerdi. Lloyd George'un planı da zaten Türkiye'yi doğudan ve batıdan istila ile baskı altına almaktı.¹⁰¹ İşte bu plan Mondros Mütarekesiyle eyleme geçirilme aşamasındaydı.

Rauf ORBAY'a göre; "Mütareke şartlarını reddetmek akıllıca bir iş değildi. Çünkü mütareke reddedildiği takdirde harp devam edecek ve harp devam edinceye çaresiz bütün cephelerde yenile yenile pek kısa bir zaman içinde mahv-ı perişan olacaktık. Suriye, Irak vesaire gibi Araplarla meskün yerleri bırakın, öz yurdumuz olan Anadolu'nun varlığı ve istiklali bile tehlikeye düşecektir".¹⁰²

Rauf Bey'e göre İngilizler Türk'leri yok etmek amacı gütmeyecek ve sanıldığı gibi ülke işgal edilmeyecekti. Oysa Rauf Bey bütün bu düşüncelerini İngilizlere olan aşırı güveninden ve sempatisine binaen ve hiç bir resmi niteliği olmayan Amiral Galtropun verdiği asılsız sözlere dayanarak söylüyordu. Oysa mütareke şartlarında açıkça işgal edilecektir diye bir şerh olmamasına karşın, her an işgal edilebilmesi için bir açık kapı bırakılmıştır. Çünkü işgalin gerçekleşmemesi için öne sürülen sebepler, kaynaklarına pamuk ipliğiyle bağlıdır. Buna rağmen nedenler oluşmasa bile İngilizler, Suni bir olayla bu nedenleri oluşturacak ve Türkiye'yi işgal ve müttefikleriyle paylaşarak hem doğu sorununu çözmüş olacaklar hem de tarihi emellerini gerçekleştireceklerdir.

Her ne kadar Şevket Süreyya Aydemir, "Rauf Bey harp sırasında bir insana teklif edilebilecek en ağır işi kabul etmiş, yani Osmanlı Devleti adına mütarekeyi imzalamıştır. Ama bunun için hiç kimse onu kınayamaz. Mütareke şartları bir tartışma konusu değil bir dikteydi. Bu sonucu hazırlayanlarda eski idarenin - başta kaçanlar olmak üzere- diğer mesulleri idi. Nasıl olsa mütarekeyi biri imzalayacaktı"¹⁰³ diye Rauf Bey'in durumunu kurtarmaya çalışsada Rauf Bey, hiç bir şey yapamasa da İngilizlerin sözüne güvenilemeyeceğini anlayıp daha dikkatli davranmalıydı.

¹⁰¹ Prof. Dr. Ergün AYBARS, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* I. s. 108

¹⁰² İsmet BOZDAĞ "Cehennem Değirmeni" s. 140

¹⁰³ Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt I. s. 377

Bir cümleyle özetleyecek olursak, Mondros Mütarekesi'nin hükümleri gereği Osmanlı İmparatorluğu fiilen tarihe karışıyordu, çünkü bu bir ateşkes değil kayıtsız koşulsuz tam bir teslim belgesiydi. ¹⁰⁴

5. YURDA DÖNÜŞ

Rauf Bey Mütareke imzalandıktan sonra yurda dönmelerini şöyle anlatmaktadır. “Veda saati gelmişti. Heyetimizi götürecek vasitanın hazır olduğunu da haber verdiler. General Towsend ile Agememnon kaptanına veda ederek “Liverpool” Kuruvazörüne geçtik. Gece yarısına doğru, hareket ettik. Ertesi sabah ta bizi bekleyen bir romörköre binerek İzmir’e öğle vakti ulaştık” ¹⁰⁵

Rauf Bey’in İzmir’e varır varmaz ilk işi bir telgraf yazarak yapılan düzeltmeleri ve mütarekenin imzalandığını hükümete bildirmiştir. Gelen cevapta da hükümet adına memnuniyetler belirtilmektedir.

Aynı günün akşamı özel bir trenle Bandırmaya, oradanda “Berk-i satvet” Kuruvazörüne binerek 1 Kasım 1918’de İstanbul’a varırlar. Rauf Bey’i İstanbul’da Devlet Şurası Reisi Reşit Akif Paşa ile gazeteciler karşılamışlardır. Öğleden sonra da sadece Konağına giderek Ahmet İzzet Paşa ile görüşür ve mütarekeyi bütün detaylarıyla anlatır. ¹⁰⁶

a. Gazetecilere Verdiği Demec

Bahriye Nazırı Rauf Bey Mondros Mütarekesini imzalayıp İstanbul’a döndüklerinde gazetecilere şu demeci vermişti:

“Mütarekeyi imzaya memur olarak İstanbul’dan hareket ederken bu günkü gibi iftihar ve sevinç ile döneceğimi düşünemiyordum.... Müzkerelerimiz gayet samimi ve son derece açık bir lisanla cereyan etmiş ve suistimale meydan bırakacak hiç bir hal ve harekete meydan vermemiştir.

¹⁰⁴ Prof. Dr. Ergün AYBARS “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” s. 107

¹⁰⁵ İsmet BOZDAĞ: Cehennem Değirmeni s. 152

¹⁰⁶ İsmet BOZDAĞ: a.g.c. s. 152

İmzaladığımız mütareke neticesinde devletimizin istiklali, saltanatımızın hukuku tamamıyla kurtarılmıştır. Bu mütareke galip ile mağlup arasında münakit bir mütareke değil, belki hal-i harpten çıkmak isteyen mütevazın iki kuvvet arasında imzalanabilecek bir tatil-i muhasemat mahiyetindedir.¹⁰⁷ Rauf Bey sözlerine devamla; İngilizlerin Türk leri yok etmeye çalışmadıklarını anladığını ve İstanbul'un işgal edilmeyeceğini ve İstanbul'a bir tek düşman askerinin bile çıkmayacağını, tersanelerin işgal edilmeyeceğini, İngiliz ve Fransızların buraları sadece tamir için kullanacaklarını ve itilaf devletlerinin demiryollarından yararlanma hakkına sahip olacaklarını belirtmiştir.¹⁰⁸

Rauf Bey sözlerini, "Adana'nın işgal edilmeyeceğini ve Adana'nın Osmanlı Hükümetinin siyasi ve askeri kontrolü altında kalacağını, Batum ve Kars'ında şimdilik tahliye edilmeyeceğini İngilizlerin kendilerine çok taviz verdiklerini, devletin hukukunun, saltanatının ve izzet-i nefsinin korunduğunu" belirterek "bütün bunları korumak ve sürdürmek için asayişin sağlanması gerektiğini söyleyerek "Aksi taktirde herşeyi kaybetmek tehlikesi vardır"¹⁰⁹ deyip milleti ve yöneticileri dikkatli olmaya çağırmıştır.

Rauf Bey'in demecinde belirttiği tüm bu gerçekleşmeyecek olaylar en kısa zamanda birer birer uygulamaya sokularak, İngilizlerin Rauf Bey'e verdiği gizli güvence mektubunda hiç bir anlamı ve öneminin olmadığı anlaşılacaktı. İngilizler gerçekleştirmek istedikleri emellerini, olması muhtemel şartlara bağlamış olduklarından, bu şartlar ya kendiliğinden ya da İngilizler tarafından gerçekleştirilecek ve İngilizlerin tarihi emelleri yasal bir dayanakta bularak eylem aşamasına geçecektir. Mondros anlaşmasının imzalandığı gün Selanik'te Fransız; Mondros'ta, Suriye'de, Irak'ta ve Hazar Denizi kıyılarında İngiliz Gencralleri Osmanlı ülkesini işgal için hazır durumda beklemektedirler.

Çok değil, daha 15 gün geçmeden 13 Kasım 1918 günü 22'si İngiliz, 4'ü Yunan, 17'si İtalyan, 12'si Fransız gemilerinden oluşan 55 parçalık itilaf

¹⁰⁷ Celal BAYAR "Bende Yazdım" s. 97

¹⁰⁸ Sina AKŞİN "a.g.e. s. 61

¹⁰⁹ Celal BAYAR "Ben de Yazdım" s. 97

donanması Sarayburnu önlerine demirleyerek¹¹⁰ , Rauf Bey'e verdikleri gizli teminat mektubuna ve teminat sözlerine ne kadar güvenilir olduklarını ve Rauf Bey'in bunlara ne kadar safça inandığını tüm dünyaya göstereceklerdir.

6. BAHİRİYE NAZIRLIĞININ SONA ERMESİ

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından üç gün sonra İttihat ve Terakki'nin önderlerinden, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine göz yuman Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa yurttan kaçmışlardı.¹¹¹

Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Rauf Bey'i Sadaret Konağına çağırarak; Enver, Talat ve Cemal Paşa'ların kaçtığını bir gün evvel de Enver Bey'in amcası Halil Paşa'nın, Kafkaslardaki kıtalara kumandan olarak gönderildiğini, eğer Enver paşa amcasıyla buluşursa mütarekeyi çiğneyecek bir olay yaratacakları endişesi taşıyarak Rauf Bey'den Halil Paşa'yı bulup geri çağırmasını istemiştir. Rauf Bey, yaptırdığı araştırma sonucu Halil Paşa'yı bulmuş ve iki gün sonra İstanbul'a gelmesini sağlamıştır.¹¹²

a. Hükümetin İstifasının İstenmesi

Paşaların kaçmalarının ertesi günü çıkan gazeteler, Paşaların memleketten ani bir şekilde kaçmalarını eleştirip, aleyhlerinde ağır yazılar yazıp İttihat ve Terakki'yi kötüleyerek bu parti üyesi ve İzzet Paşa Kabinesi üyelerinden Cavit Bey'le Hayri Efendi'ye şiddetle saldırmışlardır. Bunun üzerine bu iki üye İzzet Paşa Kabinesi'ni zor durumda bırakmamak için kabineden istifa etmişler ancak sadrazam bu istifaları kabul etmediği gibi Rauf Bey'den bu istifaları durdurmak için çalışmasını istemiştir. Rauf Bey bunun üzerine yaptığı girişimlerle bu istifaları önlemiştir.¹¹³

¹¹⁰ Kazım ÇAVDAR. "Cumhuriyetin 50. yılında ATATÜRK'ün Silah Arkadaşları" s. 91

¹¹¹ Yılmaz ÇETİNER "Son Padişah" s. 31 Sina AKŞİN a.g.c. s.64

¹¹² Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt II. s. 106

¹¹³ Rauf ORBAY a.g.c. s. 110

b. Vahdettin'in Hükümet Değişikliği Teklifi.

Osmanlı Devleti'ni I. Dünya Savaşı'na sokan paşaların ardından İttihat ve Terakki üyesi Levazımat-ı Umumiye Müdürü İsmail Hakkı Paşa'nın da yurttan kaçmasıyla, gazeteler bu kaçma olaylarını hükümet'in kolaylaştırdığını ve göz yumduğunu ileri sürerek hükümete karşı taarruza geçmişlerdir.¹¹⁴ Zaten Vahdettin de İttihat ve Terakki yanlısı gördüğü hükümetten rahatsız olup 7 Kasım'da İstanbul'a gelecek İngiliz heyetine karşı, ülkede ve de kabinede İttihat ve Terakki yanlısı kimselerin kalmadığını göstermek istemektedir. Bu nedenle 5 Kasım'da harekete geçen Vahdettin, Evkaf Nazırı Abdurrahman Şeref Bey'i çağırarak; gazetelerin hükümete yönelttikleri saldırılar ve aldığı mektuplardan söz edip sadrazamın bunu bir çare bulmasını istemiştir.¹¹⁵

İngiliz heyetinin yurda geldiği 7 Kasım'da Vahdettin hükümetten, Cavit bey ve Hayri Efendi'nin çekilmelerini, çekilmezlerse kabinenin istifa etmesini istemiştir.

İzzet Paşa, 7 Kasım gecesı Rauf Bey'i çağırarak Vahdettin'in talebini anlatmıştır. Olayı anlattıktan sonra da Rauf Bey'e "Padişah'ın Kanun-u Esasi gereğince hükümeti azletmeye yetkisi var mıdır" diye sormuştur.¹¹⁶

Sadrazam İzzet Paşa, Rauf Bey ve Ayan Reisi Ahmet Rıza Bey o gece Ayan Meclisin'de kalarak saatlerce süren bir toplantı yaptılar. Bu toplantının amacı İzzet Paşa Kabinesi istifa etmeyecek olursa Padişah'ın kabineyi feshetmeye hakkı var mıdır yok mudur? konusundadır.¹¹⁷

c. Vahdettin'le Görüşme:

Ayan'daki Anayasa tartışmasının ertesi cuma günü Bahriye Nazırlarının Cuma Selamlığı'nda bulunması gerektiğinden dolayı Rauf Bey Dolmabahçe Camisine gitmiştir. Namazdan sonra Başmabeyinci vasıtasıyla Rauf Bey'i yanına

¹¹⁴ Rauf ORBAY a.g.e. s. 111

¹¹⁵ Sina AKŞİN "İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele" s. 65

¹¹⁶ İsmet BOZDAĞ "Cehennem Değirmeni" s. 171

¹¹⁷ Sina AKŞİN a.g.e. s. 66

davet eden Sultan Vahdettin, Rauf Bey'e deniz muharebelerinden dolayı övgülerle bahsettikten sonra mütarekenin müzakereleri hakkında tafsilat istemiştir.¹¹⁸

Rauf Bey; hükümeteşizlik ve kargaşalık olupta itilaf tebasının hayatları tehlikeye düşmedikçe İstanbul'un işgal edilmeyeceğini, İngiliz Mümessilinin taahhüt ettiğini bunun içinde memlekette sükun ve aşayışının mutlak suretle temin edilmesi gereğini Vahdettin'e söyledikten sonra sözlerini sürdürerek fikirlerini açıklamaya devam etmiştir. "Binanaleyh aşayış ve sükunun sağlanması konusunda Hükümet ve millet birlikte göz önünde tutulmalıdır" ¹¹⁹ dedikten sonra Rauf Bey, müttefiklerden ve onlardaki mütarekeden sonra meydana gelen rejim değışikliklerinden ve ihtilallerden üzüntü duyduğunu belirttikten sonra son olarak sözü Ferit Paşaya getirir ve Ferit Paşa'nın Mondros Mütarekesi dönüşünde gazetelere verdiği demeçlerle memleketi kötü sonuçlara götürebileceğini ve bu demeçlerin yurt dışında kötü yorumlamalara neden olacağından mütareke hükümlerinin şartlarına uymadığından şikayetle söz eder.

Rauf Bey'in uzun süren konuşmalarını gözü yerde sessizce dinleyen Vahdettin Rauf Bey konuşmasını bitirince söze başlayarak; "Ferit Paşa'yı hemşiremin bir zevci olarak severim fakat fikirlerine katılmam özellikle de siyasi düşüncelerinin karşısındayım bu yüzden aramızda şiddetli ayrılık vardır" dedikten sonra Rauf Bey'in gözlerinin içine bakarak "BEYEFENDİ! ORTADA BİR MİLLET VAR KOYUN SÜRÜSÜ! İDARESİ İÇİN BİR ÇOBAN LAZIM O DA BENİM" ¹²⁰ diyerek konuşmasını bitirir.

d. Kabineden İstifası:

Vahdettin'in, İzzet Paşa Kabinesini tasfiye edip yerine kendine daha sadık bir kabine kurmak istemesi üzerine gelişen kabine bunalımı, sonunda Mecliste yapılan tartışmalarda da ele alınmış ve Ahmet İzzet Paşa, Kabine içinde padişaha

¹¹⁸ Yılmaz ÇETİNER "Son Padişah" s. 35

¹¹⁹ İsmet BOZDAĞ "Cehennem Değirmi" s. 186

¹²⁰ İsmet BOZDAĞ "Cehennem Değirmi" s.188

ağır sözler sarfedilmiş olan istifa mektubunu saraya göndererek 9 Kasım 1918’te istifa etmiştir.

Ahmet İzzet Paşa Kabinesinin istifasıyla birlikte Rauf Bey’in de Bahriye nazırlığı görevi sona ermiştir. Kabine’nin kuruluşundan istifasına kadar geçen 25 günlük süre Rauf Bey’in de Bahriye Nazırlığı yaptığı süre olacaktır. Artık Bundan sonra hem memleket hemde Rauf Bey için yeni ve daha zorlu bir süreç başlayacaktır. Rauf Bey önce ülkeyi bölüp parçalayan Mondros Mütarekesine imza atmış olmasına rağmen sonraki süreçte de bu mütarekenin uygulanmaması yolunda Mustafa Kemal’le birlikte mücadele edecektir.

c. Yeni Kabine ve Rauf Bey’in Yeni Sadrazamla Görüşmesi:

10 Kasım pazar günü Tevfik Paşa yeni kabineyi kurmuştur.¹²¹ Rauf Bey, İzzet Paşa’ya veda ederek sadaret makamından ayrılmıştır. Yeni sadrazam Tevfik Paşa, Rauf Bey’e gönderdiği haberde 12 Kasım 1918 günü öğleden sonra Rauf Bey’i beklediğini bildirmiş ve Rauf Bey de belirtilen günde Bab-ı Ali’ye gitmiş ve sadrazam Tevfik Paşa tarafından kabul edilmiştir.¹²²

Yeni sadrazam Rauf Bey’e : “Zat-ı Şahanenin selamını tebliğe kendisini memur ettiğini ve lüzüm görüldükçe işler üzerinde Rauf Bey’le görüşmeyi ve ileriden beri devam eden çalışmalarından takdirle bahsettikten sonra mütareke müzakereleri üzerinde kendisini aydınlatması” istedi.

Bunun üzerine Rauf Bey: “Sorumlu bir memur olarak devlet işlerini görmeye devam edemiyeceğimi anlayıp istifa ettim. Bundan sonra sorumsuz olarak devlet işlerine fikirlerimi ve düşüncelerimi belirterek olsa katılmayı uygun bulmuyorum” dedikten sonra, İngilizlerle yaptıkları müzakereleri ve bilhassa 7. madde münasebetiyle geçen tartışmaları hakkında ayrıntılı bilgi de vererek Amiral Goltrop’un, İstanbul’un işgal edilmeyeceğine dair verdiği gizli mektubu tercüme ederek kendisine okumuştur.¹²³

¹²¹ Sina AKŞİN “İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele” s. 70

¹²² Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” Cilt I. s. 368

¹²³ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt I. s. 368

Tevfik Paşa: “Devlet işlerinde iştişareden çekinmenizi anladım. Bununla beraber vatan ve millet hakkında hayır ve faydalı sayacağınız düşüncelerinizi istediğiniz zaman beni görüp söylersiniz” diye kapısını Rauf Bey’e açık tuttuğunu ve sık sık ziyarete beklediğini anlatmak istedi.

Rauf Bey de: “Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey, Mütareke Müzakerelerine tamamıyla vakıftır. Her hususta izahat verebilir”¹²⁴ diyerek itimatına teşekkür ederek yanından ayrılmıştır.

---

¹²⁴ Rauf ORBAY a.g.e. 369

III. BÖLÜM

RAUF ORBAY'IN MİLLİ MÜCADELEDEKİ FAALİYETLERİ:

1. İSTANBULDAKİ FAALİYETLER

Mondros mütarekesinin çok iyi koşullarda imzalandığını, vatanın ve saltanatın kurtarıldığını gerek basın önünde gerekse katıldığı toplantılarda açıkça söyleyen Rauf Bey kısa bir süre geçtikten sonra, Bahriye Nazırlığı'ndan ayrıldığı günlerde mütarekenin çiğnenmesinden fena şekilde üzüntü duyar. Aralık 1918 başlarında İsmet (İnönü) Bey'le karşılaşan Rauf Bey, İsmet Bey'e "Mütarekenin bu kadar sık çiğnendiğinden şikayet eder" ve "Mütareke maddelerinin korunmaması karşısında gelecekte endişe duyduğunu" belirtir.¹

a. Mustafa Kemal ile İstanbul'da Buluşma:

Rauf Bey'le Mustafa Kemal 31 Mart 1909 olayıyla tanışmışlardı.² Fakat Rauf Bey ve Mustafa Kemal branşlarının ayrı olması sebebiyle sık sık görüşememişler ancak çok uzun aralıklarla görüşme olanağı bulmuşlardır.³

Mondros Mütarekesinin imzalanması üzerine Tevfik Paşa tarafından mütareke koşulları gereği cepheden çağrılan Mustafa Kemal, 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelmiştir. Aynı tarihte düşman donanmasında İstanbul önlerine demirlemiştir.⁴

Mustafa Kemal İstanbul'a geldiği zaman sadrazam konağında, yeni istifa etmiş İzzet Paşa kabinesinin Bahriye Nazırı Rauf Bey'le karşılaşır.⁵ Rauf Bey bu karşılaşmayı şöyle anlatmaktadır.

¹ İsmet İNÖNÜ "Hatıralar" cilt I. s. 169

² Bkn. Bölüm I. s. 6

³ Erik Jan ZÜRCHER, "Milli Mücadele'de İttihatçılık" Çev. Nüzhet Salihoglu İstanbul 1987 s. 88

⁴ Prof. Dr Ergün AYBARS, "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I" s.120.

⁵ Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt I. s. 376

“... Karşı karşıya oturduğumuz zaman göz göze geldiğimiz anda ikimizde dilimizin ucuna gelen ilk söz - “Ne oluyoruz? Nedir bu hal ? Vaziyeti nasıl görüyorsun?” olmuştu.

Durum ortada malümdü. Ne onun getirdiği haberlerde ne benim anlattıklarım da hastaya şifa verip, insana biraz olsun ümit bahsedebilecek bir şey yoktu. Ve bu son derece nazik ve buhranlı hava içinde, hiç olmazsa mümkün olanı yaparak uğradığımız ve uğrayacağımız zararları en aza indirebilmek çarelerini bulması gereken, iş başındaki hükümette bir hayır beklenememesi üzüntümüzü bütün bütün arttırıyordu”.⁶

Mustafa Kemal biraz düşündükten sonra Rauf Bey’e “Keşke İstifa edip çekilmeseydiniz” der ve Rauf Bey’de istifa sebeplerini anlattıktan sonra İzzet Paşa’yı ziyaret etmeye karar verirler. ⁷

İzzet Paşa’yı henüz boşaltmamış olduğu odasında ziyaret eden Mustafa Kemal ve Rauf Bey, hal hatır sorduktan sonra Mustafa Kemal söze girer ve “Adana’da bıraktığı kuvvetlerden ve cephelerden bilgi verdikten sonra “ Tevfik Paşa Kabinesinin ülkeye yarar değil zarar getireceğini ve bu yüzden Ahmet İzzet Paşa’nın ikinci kez kabineyi kurmasını bunun içinde Tevfik Paşa Hükümeti’nin güvensizlik oyuyla düşürülmesi gerektiğini” söyler. ⁸ Ancak İzzet Paşa bu teklifi istifa nedenlerinin hala ortada olduğundan dolayı kabul etmez. Buna rağmen Mustafa Kemal, Tevfik Paşa kabinesinin düşürülüp yerine kendisinin içinde bulunacağı ⁹ 2. Ahmet İzzet Paşa Kabinesinin kurulması gerektiği konusunda yanında bulunan arkadaşları Rauf Bey, Ali Fethi ve İsmail Canbulat Bey’leri ikna ederek Tevfik Paşa kabinesini düşürmeye karar verip bu amaçla çalışmalara başlarlar ¹⁰

⁶ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt II. s. 370

⁷ Rauf ORBAY a.g.e. s. 370

⁸ Rauf ORBAY a.g.e. s. 371, Şevket Süreyya AYDEMİR “Tek Adam” s. 376 Prof. Dr. Ergün AYBARS **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi** s. 120

⁹ Mustafa Kemal Yeni kurulacak kabinde kendisine verilecek Harbiye Nazırlığı ile ülke için birşeyler yapabileceğini ve içinde bulunduğu durumdan kurtulabileceğini ümit ediyordu. (Ergün Aybar **“Türkiye Cumhuriyet Tarihi”** s. 130).

¹⁰ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt II. s. 371, Sina AKŞİN a.g.e. s. 86

Mustafa Kemal ve arkadaşları aldıkları karar gereği Tevfik Paşa kabinesini düşürmek için geceli gündüzlü çalışmalara başlarlar. Tanıdıkları mebuslara ve onların tanıdıklarına güvenoyu verdirmemek için durumu anlatırlar. Mustafa Kemal bu iş için en gayretli çalışanlardandır. Sivil elbiseleri ile meclise gidip tanıdıkları ve onların vasıtasıyla durumu anlatır. ¹¹ Bu çalışmaları ile mebusların bir çoklarının fikirlerini Tevfik Paşa aleyhine çevirmeyi başarmış gibidir. Mustafa Kemal ve arkadaşları hükümetin düşeceğinden emindirler. Ancak güvenoylaması yapıldığı gün Tevfik Paşa Hükümeti güvenoylarının çoğunluğunu alır. Böylece bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. ¹²

Sonradan anlaşıldığına göre meclis çoğunluğu Tevfik Paşa kabinesine itimat reyini verilmediği takdirde, Padişahın meclisi dağıtması ihtimalini düşünerek bu suretle hareket etmek zorunda kalmıştı. ¹³

b. Mustafa Kemal ile Şişli'deki Evinde Çalışmalar:

Mustafa Kemal tüm direnmelerine karşın kabineyi düşürmeyi başaramamış Padişah'la görüşmelerinden de bir sonuç alamamıştı. Artık ortağı olduğu Minber Gazetesi'yle sürdürüyordu mücadelesini. ¹⁴

Mustafa Kemal Perapalas'ta kaldığı otelden sonra Beyoğlu'nda Akaretler'de, tanıdığı bir Hristiyanın evine yerleşmiş buradan da Şişli'de kiraladığı eve taşınmıştır. ¹⁵

Mustafa Kemal Şişli'deki evine taşındıktan sonra buradaki eve geleni gideni eksik olmamakla beraber en yakın ve gizli arkadaşları olarak Ali Fethi, İsmail Canbolat ve Rauf Bey'dir ¹⁶ Mustafa Kemal ve arkadaşları Şişli'deki bu evde hemen her gün buluşur, konuşup ve dertleşmektedirler.

¹¹ Rauf ORBAY a.g.c. 371

¹² Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" s. 76 Prof. Dr. Ergün AYBARS "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" s. 120

¹³ Rauf ORBAY a.g.c. s. 371

¹⁴ Prof. Dr. Ergün AYBARS "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" s. 121

¹⁵ Rauf ORBAY a.g.c. s. 400

¹⁶ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt II. s. 400

İstanbul gün geçtikçe itilaf devletlerinin yönetimindeymiş gibi sıkıcı bir hal almaktadır. Her an herşey olabilir evler basılabilir, insanlar tutuklanabilir buna karşın hiç kimsenin durumdan şikayet edebileceği bir makamda yoktur. Bu nedenle Mustafa Kemal'in, Şişli'deki evinde Rauf Bey ve arkadaşları ile buluşmaları orta katta, sokağa bakan ve pencereleri her zaman inik olan odada olmaktadır. Mustafa Kemal arkadaşlarını bu evde mümkün olduğu kadar ayrı ayrı kabul etmeye çalışmaktadır. Bunun nedenide evde bir takım toplantılar yapıldığı şüphesinin uyandırılmamasıdır. ¹⁷

Artık Mütarekenin ilk günlerindeki yılgınlık, bezginlik ve kötümserlikten yavaş yavaş sıyrılarak kurtuluş çarelerini mutlaka bulmak ve bunu tatbik edebilmek için ¹⁸ çareler aranmakta, görüş alışverişi yapılmaktadır Şişli'deki bu evde.

c. Milli Mücadele Kadrolarının Oluşması:

Mustafa Kemal'in Şişli'deki bu evinin misafirleri günden güne artmaktadır. O günlerde Mustafa Kemal'in sınıf arkadaşı ve Rauf Bey'inde ortak dostlarından oluşan Ali Fuat Paşa'da İstanbul'a gelmiş ve Mustafa Kemal'i Şişli'deki evinde ziyaret etmiştir. ¹⁹

İleride Anadolu'da başlayacak Milli Mücadelenin hemen bütün önderleri o günlerde İstanbul'da toplanmış bulunuyordu. Mustafa Kemal, İsmet Bey, Fevzi Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Rauf Bey, Kara Vasıf Bey, Nureddin Paşa, Kemalettin Sami Paşa, Mersinli Cemal Bey vb. gibi. ²⁰

Mustafa Kemal'in Şişli'deki bu evi Milli Mücadelenin planlarının yapıldığı ve ileride kurulacak yeni Türkiye Cumhuriyeti yönetici kadrosunda biraraya getiriyordu. Fakat zaman zaman itilaf kuvvetlerinin baskınlarına da maruz kalıyordu. Bu baskılardan bir tanesini Rauf Bey şöyle anlatmaktadır: "Bir gün Şişli'deki evde yine toplu bulunduğumuz sırada yaver Cevat Abbas Bey telaşlı bir

¹⁷ Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt I. s. 378

¹⁸ Rauf ORBAY a.g.e. s. 401

¹⁹ Ayfer Özçelik "Ali Fuat Cebesoy" s. 55

²⁰ Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt I. s. 371

durumda odaya geldi “İtalyan Karabinyarleri kapıya geldi. Evi aramak istiyorlar” dedi. Mustafa Kemal Paşa birdenbire hiddetlendi. - “Ne araması ne istiyorlar? Cevat Abbas’a, - “Çağır başları, kimse onu bana”... emrini verdi.

Başları olduğu anlaşılan bir subay ile bir Ermeni tercüman geldiler. Tercüman, Paşa’yı görüpte: “Klonel!....” diye hitap edince, Paşa bütün bütün hiddetlenip azarlama: “Ne Koloneli?.... Gözünü aç ben generalim!...” dedi. Şaşırp kalan tercümana “ben Kont Sforza ile konuşurum, haydi siz gidin” dedi. Onlar da bu azarlanma ve katı konuşma karşısında seslerini çıkarmayarak ters yüz dönüp gittiler. Sonradan anlaşıldı. Meğer İtalyanlar Mustafa Kemal Paşa’nın, Halep’ten birlikte getirip evinde sakladığı Ermeni çocuklarını aramaya gelmişlermiş.²¹

d. Mücadeleye Anadolu’da Devam Etme Kararı:

Rauf Bey, Mustafa Kemal, Ali Fuat..... gibi bazı arkadaşlar Mustafa Kemal’in Şişli’deki evinde buluştukları bir gün, artık vatani kurtarma çabalarını İstanbul’da yürütemeyecekleri bunun içinde yapılacak en iyi işin Anadolu’ya geçmek olduğu görüşünde birleşip hep beraber bu amaçla görev almaya karar vermişlerdir.²² Mustafa Kemal Anadolu’ya geçmek için kendine bir görev bulup bu görevle tayin olunacaktır.²³

Artık karar verilmiştir. Bu sırada Ali Fuat Paşa ve Kazım Karabekir Paşa görevlerinin başına geçip Mustafa Kemal’i beklemektedirler. İstanbul’da Mustafa Kemal ile Rauf Bey baş başa kalmışlar ve görüşmelerine devam etmektedirler.

Ali Fuat Paşa İstanbul’da olduğu günlerde, Rauf Bey ve Mustafa Kemal’le Şişli’deki evde buluştukları sırada Anadolu’ya geçişin kesin kararları verildiğinde Rauf Bey’in Denizci olduğu için Anadolu’ya görevli gitmesi mümkün olmadığından ancak sivil gitmesi gerektiği konuşulmuştu.²⁴

²¹ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt II. s. 401

²² Rauf ORBAY a.g.c. 401 Ayfer Özçelik “Ali Fuat Cebesoy” s. 56

²³ Ali Fuat Cebesoy “Milli Mücadele Anıları” s. 39

²⁴ Şevket Süreyya AYDEMİR “Tek Adam” cilt I. s. 373

e. Askerlikten İstifa

Rauf Bey'in askeri bir görevle Anadolu'ya geçmesini imkanı olmadığından askerlikten istifa etmesi gerekmektedir. Rauf Bey, Ali Fuat Paşa'nın görevine dönmek üzere ayrılırken Ali Fuat Paşay'la vedalaştıktan sonra ertesi günü askerlikten istifa etti.²⁵

Rauf Bey istifa mektubunu 27 Şubat 1919 tarihinde Bahriye Nezaretine sundu.²⁶ Ancak on gün geçtiği halde kendisine bir cevap gelmedi. Bunun üzerine Bahriye Nezaretine giden Rauf Bey Bahriye Nazırı Şakir İzzet Paşa tarafından dilekçesinin işleme konulmadığını görmüştür. Bahriye Nazırı Rauf Bey'le görüşüp istifasını geri aldirmek düşüncesindedir. Yeni Sadrazam Damat Ferit Paşa Rauf Bey'le istifa konusunda görüşmek üzere kendisini çağırır. Rauf Bey kendini istifa etmiş saydığından -gerçekte istifası kabul edilmemişti- görüşmeye sivil kıyafetle gitmiştir.

Yeni sadrazam Damat Ferit Paşa Rauf Bey'e: İstifasının padişaha verildiğini ancak padişahın çok üzüldüğünü ,bir iki ay istediği bir görevde çalışmasını ,daha sonra yine birlikte çalışmak istediğini ve bunun içinde kendisini tebliğe görevlendirdiğini söylemiştir.

Rauf Bey verdiği cevapta, ülkenin içinde bulunduğu durumu anlatmış ve bundan da kendilerinin sorumlu olduğunu belirttikten sonra bu olaylara karışmak istemediğini ve her türlü resmi sıfat ve selahiyetten sıyrılarak, her hareketinin sorumluluğunu yüklenmekte serbest olmak istediğini belirtmiştir.²⁷

Bir müddet sonra Rauf Bey'in istifası kabul edilmiştir.²⁸ Vatanı kurtarmak için çok sevdiği askerlik mesleğinden istifa etmek zorunda kalan Rauf Bey Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesinden kısa bir süre sonra artık bir sivil vatansever olarak Mustafa Kemal'in yanına gidecek ve hizmetlerine orada devam edecektir.²⁹

²⁵ Şevket Süreyya AYDEMİR a.g.e. s. 373, Sina AKŞİN "İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele" s. 194

²⁶ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt. II. s. 403

²⁷ Rauf ORBAY a.g.e. s. 403

²⁸ Kazım ÇAVDAR "Cumhuriyetin 50. yılında ATATÜRK'ün Silah Arkadaşları" s. 97

²⁹ Sina AKŞİN "İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele" s. 194

f. Mustafa Kemal'i Anadolu'ya Uğurlama :

Rauf Bey askerlikten de istifa ettikten sonra sık sık Mustafa Kemal'le görüşüp Anadolu'ya bir an önce geçmenin yollarını aramaktadırlar.

Rauf Bey ve Mustafa Kemal bu düşüncelerini gerçekleştirmeye çalışırken Damat Ferit Kabinesi ve Vahdettin İngilizlerin çizdiği rotada ilerleyerek eski İTTİHATçıları ve ileride Milli Mücadeleye girişebilecek olanları tutuklayıp etkisiz hale getirmeye çalışmaktadırlar.³⁰

Tüm bu tutuklamalara rağmen Mustafa Kemal ve Rauf Bey tutuklanmamışlardır.³¹

İstanbul'daki bazı hükümet yanlısı gazeteler "İttihatçılar tutuklandıkları halde Mustafa Kemal ve Rauf Bey, Beyoğlu'nda ellerini kollarını sallayarak geziyorlar" diye hükümeti tahrik etmek için çalışmaktadırlar.³²

İstanbul'un bu tehlikeli ortamında Rauf Bey ve Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmeği düşündüğü günlerde Harbiye Nazırı Şakir Paşa Mustafa Kemal'e, Samsun'daki taşkınlık ve Rum köylerine tecavüzleri önlemek için 9. ordu Müfettişi sıfatıyla Anadolu'ya göndermeyi teklif etmiş, Mustafa Kemal'de bu görevi memnuniyetle kabul etmiştir.³³

Artık Mustafa Kemal Samsun yolcusudur. Rauf Bey'de kararlaştırıldığı üzere bir müddet sonra Bandırma yoluyla Ankara'ya gidip orada buluşacaklardır.

34

Bir gün Şişli'deki evde yine Anadolu'da yapacakları işlerden sözederken, Mustafa Kemal, Anadolu'daki faaliyetleri için para lazım geldiğinden Rauf Bey'e hitaben: "Rauf'çuğum! çok şükür bu işler yoluna girdi. Ben Samsun'a çıkar çıkmaz sende hiç bir şüpheliyi davet etmeyecek şekilde gerekenlerle temas ederek Bandırma yolu ile Ankara'ya oradan da Ali Fuat Paşa ile bana iltihak edersiniz.

³⁰ Sina AKŞİN "İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücade" s. 115

³¹ Sina AKŞİN a.g.c. s. 213

³² Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt III. s. 16

³³ Sina AKŞİN "İstanbul Hükümetleri....." s. 281

³⁴ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" s. 17

Planımız bu. Lakin para meselesini ne yapacağız? Girişeceğimiz işlerde şüphesiz ki paraya ihtiyacımız olacak. Fakat biliyorsun bende biraz para vardı. Hepsini “Minber”³⁵ yuttu. Sen de benden farklı değilsin. Aylıklarımızla ne yapabiliriz? Gerçi ben müfettişlik tahsisatı olarak bir miktar para alacağımı umuyorum ama bir çok masraflarımız olacak bunları ne ile karşılayacağız? diyerek düşüncelerini ve kaygısını aktarmıştır. Topçuoğlu Nazmi Bey³⁶ “O cihedi hiç düşünmeyin ne lazımsa ben temin ederim” dedikten sonra Rauf Bey’e Anadolu’ya geçerken kendi kesesinden 5000 lira vermiştir.³⁷

Mustafa Kemal Anadolu’ya gitme hazırlıklarını bitirdikten sonra sadrazam ve padişahla da son olarak görüşüp Şişli’deki evine geldiğinde kendisini Rauf Bey beklemektedir. Mustafa Kemal ve Rauf Bey aynı arabada Şişli’den Tophane rıhtımına kadar konuşarak gitmişlerdir. Buraya gelindiğinde Rauf Bey, Mustafa Kemal’e heyecanla: “- Gitme Kemal! aldığım habere göre İngilizler bineceğin vapuru Karadeniz’de batıracaklar.

Mustafa Kemal kafasında bu soruyu çözmüştü: “Gidersem tutacaklar peki gitmezsem ne olacak? Gene tutacaklar, hem de, daha kolaylıkla! Ve hapsedecekler. Fakat memleket ve Millet ne olacak?”

Rauf Bey’e dönerek: “Rauf Ben gideceğim, Seninde başın sıkışınca hemen bana katıl.....”

İki arkadaş el sıkışıp vedalaştılar.

Mustafa Kemal hazır olan eşyalarını aldı, rıhtıma indi, Kendisini bekleyen Motorla Kız Kulesi açıklarında demirli bulunan Bandırma vapuruna gitti.³⁸

2. ANADOLU’DAKİ FAALİYETLERİ

a. İstanbul’dan Ayrılma

Rauf Bey, Mustafa Kemal’in hareketinden sonra onun salimen Samsun’a çıkmasını beklemektedir. Nihayet Mustafa Kemal’in sağ salim yerine ulaştığını

³⁵ Minber: Mustafa Kemal’in ortağı olduğu gazete.

³⁶ Topçuoğlu Nazmi Bey gizli Karakol Cemiyeti üzerinden olup Rauf Bey’in arkadaşıdır. (Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III. s. 19).

³⁷ Feridun Kandemir “Hatıraları ve Söyleyemedikleriyle Rauf ORBAY” s. 39 Yılmaz ÇETİNER “Son Sadrazam” s. 113

³⁸ Alev Coşkun “Kuvay-i Milliye’nin Kuruluşu” s. 143” Nutuk” s. 42

öğrenir öğrenmez Rauf Bey'de Anadolu'ya geçme hazırlığına başlamıştır. Bu amaçla, birlikte yola çıkacakları arkadaşlarına ki bunlar; Topçuoğlu Nazmi, İbrahim Süreyya, Yüzbaşı Osman Tufan ve Abdurrahman Bey'lerdir. ³⁹

Rauf Bey ve arkadaşları kararlaştırıldığı gibi 24 Mayıs 1919'da hiç kimseye haber vermeden vapurla Bandırmaya doğru yola çıkmışlardır. ⁴⁰ Rauf Bey ve arkadaşları her hangi bir görevle gitmedikleri ve Rauf Bey'in de askerlikle ilişkisi kalmadığı için yol paralarını kendi ceplerinden ödemişlerdir. ⁴¹

Rauf Bey Bandırma'ya vardktan sonra artık Ankara'ya ulaşincaya kadar Kuzeybatıdaki direnişi örgütlemeye ve halkı direnişe davet etmeye çalışacaktır. ⁴²

Rauf Bey Bandırma'dan hareket ettikten sonra İzmir işgal altında olduğundan buraya uğramayarak Uşak, Akhisar, Salihli, Manisa ve Ödemiş tarafına yönelmiş, dikkat çekmemek içinde, yerine göre vasıta olarak at, merkep, araba ne bulmuşlarsa kullanmışlardır. Ancak biraz ilerledikten sonra kimliklerini ve maksadlarını gizlemeye lüzum görmemişler ve önlerine gelen köylü ve diğer direnişçilerle görüşmüşlerdir. ⁴³

b. Manyas'ta Çerkes Ethemle Görüşme:

Rauf Bey Bandırma'dan hareket ettikten sonra Manyas'a uğramış, kendisi de çerkes olan Rauf Bey burada çerkes Ethem ile kardeşleri Reşit ve Tevfik Bey'lerle konuşmuştur. ⁴⁴ Reşit ve Tevfik Bey'ler, Rauf Bey'e "Halkın bezgin olduğundan yakınmaktalar ve umutlu olmadıklarını söylemektedirler. Rauf Bey üç kardeşten en kararlı gördüğü Çerkes Ethem'e, toplayabildiği kadar kuvvet toplayıp, Teşkilat-ı Mahsusa başkanı Kuşçu Eşref Bey'in Salihli'deki çiftliğini karargah yaparak Yunan yayılmasına karşı direnmesini önermiştir. ⁴⁵ Rauf Bey

³⁹ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt III. s. 17 Alev Coşkun a.g.c. s. 64

⁴⁰ Rauf ORBAY a.g.c. s. 17

⁴¹ Stefanos YERASIMOS "Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye" cilt III. s. 36

⁴² Erik Jon ZÜRCHER "Milli Mücadele de İttihatçılık" s. 181

⁴³ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt III. s. 17

⁴⁴ Alev COŞKUN "Kuvayi Milliye'nin Kuruluşu" s. 178

⁴⁵ Alev COŞKUN a.g.c. s. 178

Salihli'ye geldiğinde de çiftliği idare eden -Eşref'in ağabeyi - Ahmet'e bütün erzak ve parayı Çerkes Ethem'e devretme talimatını vermiştir.⁴⁶

Rauf Bey'in Anadolu'daki seyahatini Mustafa Kemal Nutuk'ta şöyle anlatmaktadır. "Rauf Bey gerçekten İstanbul'dan çıkma gereğini duymuş ve çıkmış. Arkadaşı olan 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Bey'le buluşmak ve İzmir savaş boyuna daha yakın bir yerde, daha etkin ve daha yararlı olacağını sanarak Bandırma Akhisar yoluyla Manisa bölgesine gitmiş. Gittiği yerde halkın maneviyatının yok olduğunu, durumu öldürücü ve korkunç görmüş."⁴⁷

Rauf Bey, Nutuk'ta Mustafa Kemal'inde sözünü ettiği gibi Albay Bekir Sami Bey'le buluşmak üzere Akhisar'a gitmiş ve orada Bekir Sami Bey'i sormuştur. Rauf Bey'in Akhisar'a geldiği sırada Bekir Sami Bey'de köyleri dolaşarak halkı direnişe karşı çağırarak uğraşmaktadır.⁴⁸

Rauf Bey Akhisar'a geldiğinde, Akhisar ve bölge halkının durumunu beğenmemiş ve "buralarda bir şey yapılamayacağından" durumu daha elverişli sandığı - Salihli yoluyla- Ödemiş Aydın bölgesine gitmiştir.⁴⁹ Giderken gördüğü durumu anlatan bir mektubunu Bekir Sami Bey'e bırakmıştır.⁵⁰

c. Rauf Bey Ödemiş'te:

Akhisar'da Bekir Sami Bey'le görüşemeyen Rauf Bey durumu daha iyi sandığı Aydın'a gitmek üzere Salihli üzerinden Ödemiş'e geçmiştir. Rauf Bey'in Ödemiş'e geldiğinde burası henüz Yunan askerinden uzaktadır. Ancak hiç gelmeyecek de değildir. Bunun içinde önlemler almak gerekmektedir. Bu amaçla Rauf Bey yörenin ünlü efelerinden Demirci Mehmet Efe ile görüşmüştür.⁵¹

27 Mayıs'ta Ödemiş'e gelen Rauf Bey buradaki Osmaniye Otelinde Misafir edilmiştir. Rauf Bey'in Ödemiş'e geldiği günlerde halkın morali bozuktur. Ogüne

⁴⁶ Erik Jon ZÜRCHER "Milli Mücadele de İttihatçılık" s. 157

⁴⁷ "Nutuk" s. 43

⁴⁸ İlhan SELÇUK "Yüzbaşı Selahattin'in Romanı" cilt II. s. 70

⁴⁹ Alev COŞKUN "Kuvay-i Milliye'nin Kuruluşu" s. 182

⁵⁰ İlhan SELÇUK "Yüzbaşı Sabahattin'in Romanı" cilt II. s. 70

⁵¹ Alev COŞKUN a.g.e. s. 204 Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt I. s. 18

kadar silahlı direnişten yana olumlu tavır koyan halkın önde gelen eşrafından bazılarıyla geceleyin otelde görüşen Rauf Bey ve arkadaşları, gördükleri durum karşısında iyice moralleri bozulmuş ve aynı gece Ödemiş'ten ayrılmışlardır. Rauf Bey Ödemiş'te fazla kalamadı. Ve dolayısıyla örgütlenme adına her hangi bir hareket yapamadı. Çünkü idareciler Rauf Bey'e Ödemiş'ten umudunu kesmesini ve Aydın'a gitmesini önerdiler.⁵²

Buna karşın ödemiş'te Jandarma üstteğmeni Ahmet Rifat Bey Rauf Bey ve arkadaşlarını Ödemiş'te kalmaya ve hareketin başına geçmeye ikna etmeye çalışmıştır. Ancak Rauf Bey Aynı gece Ödemiş'ten ayrılmış ve yanındaki heyet ile beraber Beydağ üzerinden Nazilli'ye hareket etmiştir.⁵³

d. Ankara'ya Yolculuk

Rauf Bey Mustafa Kemal'le buluşmadan evvel Batı Anadolu'daki örgütlenmeyi yapmak üzere bölgeye gelmiş ancak burada uğradığı yerlerde halkın maneviyatının yok olduğunu görmüştür. En son geldiği Ödemiş'te umduğunu bulamayan Rauf Bey, buradan hareketle Nazilli'ye geçmiş, ancak Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgal edildiği haberini alınca geri dönerek Afyon üzerinden Ankara'ya gitmeye karar vermiştir.

Rauf Bey Sandıklı üzerinden Afyon'a geldiğinde, Ankara'ya doğru yola çıktığını bir telgrafla Ali Fuat Paşa'ya bildirmiş ve Ali Fuat Paşa verdiği cevapta: “- Temiz ve şerefli bir maziye sahip bulunan ve bütün hayatını memleket hizmetinde geçiren böyle bir şahsiyetin Ankara'ya gelişinin çok önemli olduğunu ve kendilerini hasretle beklediğini” bildirmiştir.⁵⁴

Nihayet Sivrihisar yolunu takip eden Rauf Bey 8 Haziran 1919 tarihinde Ankara'ya varmıştır.⁵⁵ Rauf Bey ve beraberindekileri Ankara girişinde Ali Fuat Paşa karşılamış, gece de Keçiören'deki evinde misafir etmiştir.⁵⁶

⁵² Alev COŞKUN “Kuvay-i Milliye'nin Kuruluşu” s. 219

⁵³ Alev COŞKUN a.g.c. s. 220

⁵⁴ Ayfer ÖZÇELİK “Ali Fuat Cebesoy” s. 64

⁵⁵ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III. s. 18... Menteer ŞAHİNLER “ATATÜRKçülüğün Kökeni Etkisi ve Güncelliği” s. 45

⁵⁶ Rauf ORBAY a.g.c. s. 19

Rauf Bey ve arkadaşları bir an önce Mustafa Kemal'le buluşmak istemektedirler. 8 Haziran'da Havza'da bulunan Mustafa Kemal'e telgraf çekilerek isim zikredilmeden geldikleri bildirilip nerede buluşacakları sorulmuştur.⁵⁷

Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta Rauf Bey'in gelişini ve çekilen telgrafa verdiği cevabı şöyle anlatmaktadır:

“Daha Havza'da bulunduğun sırada. Ankara'da bulunan 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'dan kapalı bir tel aldım. Bu tel: “Tanıdığınız bir kişi bazı arkadaşlarla İstanbul'dan buraya gelmiştir. Ne yapmalarını emir buyurursunuz” anlamında idi. Sanki bir bilmeceyi andıran bu tel beni hem çok ilgilendirdi hemde çok şaşırttı. Söz konusu kişiyi tanımıyorum. Benden ne yapacağını soruyor. Ankara'da arkadaşım olan güvenilir bir komutanın yanında. Tel de kapalı teldir. O halde neden adını, kapalı olarak bile yazdırmaktan çekiniyor? Epeyce düşündüm. Anlar gibi oldum. Kestirilebilir ki bilmeceyi çözecek zamanım yoktu. Bu bilmeceli telin uyandırdığı düşünceyle kendisine şu ricada bulundum. “Ankara'dan ayrıldığımızı belli etmeyecek şekilde gereken düzenlemeleri yaptıktan sonra ad ve kılık değiştirerek bir kaç gün içinde ivedilikle yanıma geliniz. İstanbul'dan gelen arkadaşları da birlikte getiririz”.⁵⁸

Mustafa Kemal'in bu cevabından sonra yol hazırlığına başlanmıştır. O sıralarda Ankara'dan Havzaya ne demiryolu ne de doğru dürüst karayolu yoktur. Sonra kimsenin dikkatini çekmemek içinde bir sürü tedbir almak gerekmektedir.

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra, sonradan İstanbul'dan gelen Arif Bey'de alınarak 12 Haziran günü atlı arabalarla yola çıkmışlardır.⁵⁹

e. Amasya'da Buluşma:

12 Haziran'da Havza'da Mustafa Kemal'le buluşmak için yola çıkan heyet hemen hemen hiç bir yerde esaslı bir şekilde mola vermeden yolculuğun altıncı

⁵⁷ Ayfer ÖZÇELİK “Ali Fuat PAŞA” s. 65

⁵⁸ Nutuk s. 42

⁵⁹ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III. s. 19

gününde Havza'ya yaklaşmışlardır. Amasya -Havza yolu üzerinde Çeltik Boğazına vardıkları zaman orada menzil noktası subayından Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'dan ansızın ayrılarak Amasya'ya gittiğini haber almışlardır. Kendisiyle nerede buluşacaklarına dair bir haberde bırakmamıştır. ⁶⁰ O sırada Havza'da Fransız kıtalarının kontrolü olduğundan Havza'ya girilememiştir. Ali Fuat Paşa yaveri İdris Çora'yı Havza'ya göndermiştir. Burada Mustafa Kemal Paşa ile iltibat kuran İdris Çora, Paşa'nın Amasya'da olduğunu ve Heyeti beklediğini haberini getirmiştir. ⁶¹

Heyet o geceyi Çeltik boğazında bulunan değirmenlerden birinin çarkları arasında geçirmişler ve ertesi günü kendilerine gönderilen bir otomobille yollarına devam ederek 19 Haziran 1919 günü Amasya'ya varmışlardır. ⁶²

Amasya'ya gelen bu Heyeti Mustafa Kemal Paşa bütün Amasya halkıyla birlikte şehrin girişinde parlak bir törenle karşılamıştır. Heyet Amasya'nın yüksek bir tepesinde bulunan kumandanlık dairesinde misafir edilmişlerdir. ⁶³

Ali Fuat Paşa, Rauf Bey ve arkadaşlarını karşılayanların ziyaretleri saatler sürmüş ve bu esnada Mustafa Kemal, neden Amasya'ya geçmesi gerektiğinin sebeplerini anlattıktan sonra Rauf Bey, Ali Fuat Paşa ve Mustafa Kemal baş başa kalarak son durum hakkında görüş alış verişinde bulunmuşlardır. ⁶⁴

Mustafa Kemal Paşa Amasya'da Rauf Bey'le buluşmasını ve bu buluşmadan duyduğu sevinci 19 Haziran 1919 tarihinde Erzurum'da bulunan Kazım Karabekir Paşa'ya bildirmiştir. ⁶⁵

3. AMASYA GENELGESİ:

Amasya'da buluşan Mustafa Kemal, Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa başbaşa kaldıktan sonra her biri ayrı ayrı görüşlerini belirtmişler, gerek İstanbul'daki

---

⁶⁰ Rauf ORBAY a.g.c. s. 19

⁶¹ Ali Fuat CEBESÖY " Milli Mücadele Anıları" s.70

⁶² Ali Fuat CEBESÖY a.g.c. s. 70

⁶³ Rauf ORBAY a.g.c. s. 19

⁶⁴ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt III, s. 20 Ayfer ÖZÇELİK " Ali Fuat Cebesoy" s. 66

⁶⁵ Feridun KANDEMİR "Hatıraları ve Söyleyemedikleriyle Rauf ORBAY" s. 35 Kazım KARABEKİR "İstiklal Harbimizin Esasları" s.98

yöneticilerin gerekse Anadolu'daki halkın kurtuluştan ümidini kestikleri kanaatine varmışlardır. ⁶⁶

Amasya'da yapılan bu üçlü toplantı, "Vatanın uğradığı istila tehlikesi, tam bağımsızlığın korunması ve milli hukukun korunması" gibi en önemli meselelerin pek kolay olmaması yönünden saatlerce sürmüştür. ⁶⁷

Rauf Bey; bu meseleleri halletmek için teşebbüse geçmek ve Sivas'ta bir kongre toplamak kararında mutabık kaldıktan sonra iş müştereken hazırlanacak bir kararname taslağını imzalamaya kalmıştı" demektedir. ⁶⁸

Ali Fuat CEBESÖY ise; Mustafa Kemal Paşa'nın bu hususta hazırladığı muhtıranında yardımı ile Amasya Kararları hazırlanmıştır. ⁶⁹ demektedir.

Mustafa Kemal Paşa ise bu kararların daha önceden hazırlanıp sadece imzalanması konusunu Nutuk'ta şöyle anlatmaktadır:

"Ben müsveddenin yeni gelen arkadaşlarıca imzalanmasını istedim. O sırada Rauf ve Reşat Bey'ler benim odamda, Fuat Paşa başka bir odada bulunuyordu.

Rauf Bey, konuk olduğundan bu müsveddeye imza koymak için kendilerinde bir ilgi ve yetki görmediğini, incelikte söyledi. Bunun tarihsel bir anı değerinde olduğunu ileri sürerek imza etmesini söyledim. Bunun üzerine imza etti. ⁷⁰

Nihayet Mustafa Kemal, Rauf Bey, Ali Fuat Paşa ve Refet Bey'in imzaladığı "Amasya Genelgesini" telgrafla Cemal Paşa ve Kazım Karabekir'e bildirilmiş onlarında fikir ve görüşleri alınarak imzalamaya hazır oldukları cevabı alınmıştır. ⁷¹

⁶⁶ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt III. s. 19

⁶⁷ Ali Fuat CEBESÖY "Milli Mücadele Anıları" s. 71

⁶⁸ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" s. 19

⁶⁹ Ali Fuat CEBESÖY "Milli Mücadele Hatıraları" s. 73-74

⁷⁰ Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 43

⁷¹ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" s. 20

Ancak Kazım Karabekir verdiği cevapta “Sivas’tan önce Erzurum’da Doğu illeri temsilcilerin katılacağı bir toplantının yapılmasını ve bu toplantıya Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey’in delege olarak katılmalarını istemiştir. ⁷²

Mustafa Kemal Paşa Erzurum’da toplanacak kongrenin bütün yurdu temsil edemeyeceği konusunda tereddüt etmiş. Yine de Milli Mücadeleye faydalı olabileceğinden kabul etmiştir. ⁷³ Rauf Bey Amasya Genelgesiyle ilk fiili harekete geçmek kararının verildiğini ve bu kararın Mustafa Kemal, Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa üçlüsünün birlikte hazırladıklarını, Refet Bey’in toplantının sonuna yettiğini kararda adı geçen diğer arkadaşların ise telgrafla muvaffakatlarının alındığını belirtmektedir. ⁷⁴

Amasya’da imzalanan genelge ile artık Milli Mücadele’nin ilk ayağı atılmış olduğundan Amasya’da yapılacak başka bir iş kalmamıştır.

4. ERZURUM KONGRESİ

a. Kongre Toplanmadan Önceki Olaylar:

Amasya Genelgesi imzalandıktan sonra Ali Fuat Paşa Ankara’daki görevi başına dönmüş Mustafa Kemal, Rauf Bey ve Refet Bey Sivas’a doğru yola çıkmışlardır. Sivas’a geldiklerinde Vali Reşit Paşa ve şehrin ileri gelenleriyle konuştuktan sonra Erzurum’da toplanacak Kongreden sonra Sivas’ta toplanması kararlaştırılan Kongre hazırlıkları üzerinde konuşulmuş ve Refet Bey’i, Sivas Kongre’si hazırlıklarını tamalamak üzere Sivas’ta bırakarak Mustafa Kemal ve Rauf Bey’ler Erzurum’a hareket etmişlerdir. ⁷⁵

Nihayet bir haftalık sıkıntılı bir yolculuktan sonra 3 Temmuz 1919’da Erzurum’a ulaşmışlardır. ⁷⁶ Mustafa Kemal ve Rauf Bey’i Erzurum’a 40 kilometre şehir dışında Ilıca mevkiinde, başta Kazım Karabekir Paşa, Vali Münir Bey olmak

⁷² Rauf ORBAY a.g.e. s. 20 Kazım KARABEKİR “İstiklat Harbimizin Esasları” s.118

⁷³ Rauf ORBAY a.g.e. s. 20 Ali Fuat CEBESÖY “Milli Mücadele Anıları” s. 75

⁷⁴ Rauf ORBAY a.g.e. s. 49

⁷⁵ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III, s. 49

⁷⁶ Rauf ORBAY a.g.e. s. 49 Mustafa Kemal ATATÜRK, “Nutuk” s. 51

üzere mülki, askeri ve memleketin eşrafı ile talebelere varıncaya kadar her sınıftan halk, sevinç gösterileriyle karşılamışlardır. ⁷⁷

Anadolu'da bu hareketli günler yaşanırken İstanbul'da Ferit Paşa hükümeti boş durmamaktadır. Mustafa Kemal ve Rauf Bey daha yolda iken Kazım Karabekir'e Mustafa Kemal'in yerine kimin tayin edilmesini istediği sorulmaktadır. ⁷⁸

Yine Erzurum Kongresinin başlayacağı günlerde Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in Kongreye delege seçilmek istenmesi üzerine Harbiye Nazırı Şevket Paşa, Kazım Karabekir'den Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in faaliyetlerini durdurmalarını istemekte Kazım Karabekir'de onların yaptıkları işin Kanuni Esasiyeye aykırı olmadığını belirtmektedir. ⁷⁹

İstanbul'dan Mustafa Kemal aleyhine yürütülen bu girişimlerden Mustafa Kemal tedirginlik duymaktadır. İşte tüm bu sıkıntılı günlerde Rauf Bey Mustafa Kemal'e destek olmaktadır. ⁸⁰

Erzurum Kongresinin hazırlıkları sürdüğü sırada Harbiye Nazırı Şevket Paşa Mustafa Kemal'le görüşmek istemektedir. Mustafa Kemal ve Rauf Bey, Erzurum telgrafhanesine geldiklerinde, Şevket Paşa, Mustafa Kemal'den İstanbul'a geri dönmesini istemiştir. İkinci gün yine telgraf başında görüşmenin yapıldığı tarih 8 Temmuz 1919'dur. Mustafa Kemal'e "görevinin son bulduğu" bildirilmiştir. Buna karşın Mustafa Kemal aynı gece 11'de sıralarında Askerlik görevinden çekildiğini bildirmiştir. ⁸¹

Mustafa Kemal'in askerlikten istifasından sonra, Paşa'nın, katiplik vazifesini de yapan Kurmay Başkanı Albay Kazım Dirik, Amasya'da sonuna kadar Mustafa Kemal ile çalışacağına yemin etmiş olmasına rağmen Mustafa Kemal'e:

---

⁷⁷ Rauf ORBAY a.g.c. s. 49

⁷⁸ Rauf ORBAY a.g.c. s. 50 Bernard LEWIS "Modern Türkiye'nin Doğuşu" s.248

Kazım KARABEKİR "Paşaların Hesaplaşması" s. 43

⁷⁹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 50 A. Fuat CEBESÖY "Millî Mücadele Anıları" s. 154

⁸⁰ Kazım ÇAVDAR "Cumhuriyet'in 50. Yılında ATATÜRK'ün Silah Arkadaşları" s. 102

⁸¹ Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 54

- “ Paşam siz askerlikten istifa eylediniz, bundan sonra benim vazifeme devam etmeme imkan kalmadı....” diyerek Paşa’dan ayrılışı karşısında Mustafa Kemal üzüntüsünü saklayamamış ve Rauf Bey’e dönerek:

- “Gördün mü Rauf haklı değilmişim mi! Rütbe ve makamın değer ve ehemmiyetini anladın mı? Düne kadar benimle asla şüpheye yer vermeyecek samimiyet ve bağlılıkla azami gayret gösteren bu adamın, şu hareketi, benim görüşümdeki isabeti tayin etmiyor mu?” dediğinde Rauf Bey Mustafa Kemal’e:

- “Kazım Bey’den böyle bir hareket beklenemezdi. Ahde vefasızlığın bu kadarı elbette çok çirkindir. Fakat istifanızla bir kat daha arttığından emin olduğum mevki ve itibarınıza, zerre kadar nakise vermeyeceğinden de eminim. Hatta bu gibi zayıf unsurların işin başında saf dışı oluşları, daha çetin zamanlarda ayrılmalarından daha hayırlıdır. Ve bu bakımdan bu hareketi isabetli olmuştur.”⁸² diyerek Mustafa Kemal’e destek olmuştur.

Bu olaydan bir gün sonra 10 Temmuz 1919’da Rauf Bey bir tezkere yazar ve bu tezkere ordu ve millete bir bildiri niteliğindedir. Bu tezkere ile Rauf Bey:

“Vatan ve Milletin halas ve istiklali ve makam-ı saltanat ve Hilafetin masuniyeri bil fiil temin olununcaya kadar, Mustafa Kemal Paşa ile beraber, nihayete kadar çalışmaya mukaddesatım namına and ve misak eylerim”⁸³ diyerek Mustafa Kemal’e bağlılığını bildirmiştir.

Rauf Bey’in Mustafa Kemal’e bu bağlılık bildirgesi halkın gözönünde olumlu tesirler yapmıştır. Bir iddiaya göre Anadolu’da Rauf Bey Mustafa Kemal’den daha iyi tanınmaktadır. Onun Hamidiye akınları bu tanınmasına olanak sağlamıştır. Bu açıdan Rauf Bey’in Mustafa Kemal’e bağlılığını bildirip onun yanında yer alması Anadolu halkına Mustafa Kemal’in inanılır olmasında etkili olmuştur.⁸⁴

⁸² Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III. s. 51 Mazhar Mâfit KANSU, “Erzurum’dan Ölümüne Kadar ATATÜRK’le Beraber” Cilt:1, s.40.

⁸³ Prof. Dr. Ergün AYBARS “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” s. 170 - Sina AKŞİN a.g.c. s. 471

⁸⁴ Feridun KANDEMİR “Hatıraları ve Söyleyemedikleriyle Rauf ORBAY” s. 37

b.Erzurum Kongresi 23 Temmuz 1919

Mustafa Kemal ve Rauf ORBAY 3 Temmuz günü geldikleri Erzurum'da kongrenin açılma tarihi olan 10 Temmuz'a kadar önemli olaylar ve değişiklikler yaşamışlardır.

Kazım Karabekir, Mustafa Kemal ve Rauf Bey'e Erzurum'da kongre toplanacağını kendilerinin delege olarak katılmalarını istemişti. Fakat Mustafa Kemal ve Rauf Bey Erzurum'a geldiklerinde kongre için gerekli olan Erzurum delegeleri seçilmiş olduğundan bunların kongreye girmeleri de sorun olmuştur. Erzurum Kongresi murahhaslarından Müdafai Hukuk Reisi, Mustafa Kemal ve Rauf Bey'i delege seçtirmeye çalışan Kazım Karabekir'e gelerek : "Erzurum delegelerinin tayin olunduğunu ve Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in delege yapılmamaları için çoğunlukla karar aldıklarını söylemiştir.

Nihayet Kazım Karabekir'in ısrarlı çalışmaları sonucu Erzurum merkez delegelerinden emekli Binbaşı Kazım Bey'le Cevat Bey delegeliklerinden istifa etmişler ve onların yerlerine Mustafa Kemal ve Rauf Bey delege seçilmişlerdir. ⁸⁵

Kongreye katılacak, Doğu illerini temsil edecek delegelerin henüz seçilememesi ya da günün koşulları gereği Erzurum'a ulaşamamaları sonucu 10 Temmuz'da açılması beklenen Erzurum Kongresi 13 günlük bir gecikme ile 23 Temmuz 1919'da toplanabilmiştir.

Erzurum Kongresi 23 Temmuz 1919'ta toplanmış, Kongre çalışma kurulu Mustafa Kemal'i Kongre başkanlığına getirmiştir. ⁸⁶ 7 Ağustos 1919 tarihine kadar çalışmalarına devam eden kongre, çalışmalarının bitiminde 7. maddelik bir bildiri yayınlamış ve bir Temsil Heyeti seçerek Başkanlığına Mustafa Kemal getirilmiştir.

Mustafa Kemal'in Temsil Heyeti başkanlığına seçilmesini istemeyen kişiler vardır. Bunların gerekçesi ise Mustafa Kemal'in hakkında tutuklama kararı

⁸⁵ Suna KILI "Türk Devrim Tarihi" s. 47 Kazım KARABEKİR "Paşaların Hesaplaşması" s. 48 Rauf ORBAY a.g.c. s.52 Ahmet DEMİREL "Birinci Mecliste Muhalefet" s. 61

⁸⁶ Mustafa Kemal "Nutuk" s. 57

olmasıdır.⁸⁷ Tüm bu karşı çıkmalara rağmen Mustafa Kemal, başkanlığa seçilmiştir. Diğer üyeler ise Rauf Bey, Erzurum'lu Hoca Raif Efendi, Trabzonlu Servet ve İzzet, Erzincanlı Şeyh Fevzi Efendi, Hacı Musa ve Sadullah efendi ile Kongre dışından seçilen Bekir Sami Bey ile, Kazım Karabekir Paşa'dır.⁸⁸

Kongre bittikten sonra Temsil Heyeti hemen çalışmalara başlamıştır. Kazım Karabekir'de Sivas'ta toplanacak Kongrenin emniyetle çalışabilmesi için tedbirler almaya başlamıştır. Kazım Karabekir'in bu emniyet tedbirlerini alması uzun sürdüğünden hazırlıklar tamamlanıncaya kadar Temsil Heyeti Erzurum'da beklemek zorunda kalmışlardır.⁸⁹

Bu esnada İstanbul'dan alınan bir habere göre Damat Ferit Paşa Mustafa Kemal ve Rauf Beylerin tutuklanarak İstanbul'a gönderilmelerini istemiş ancak Erzurum'da bu emri yerine getirebilecek bir askeri ve sivil yetkili bulamamıştır.⁹⁰

Erzurum Kongresi yapıp Temsil Heyeti'de seçildikten sonra, artık Temsil Heyeti üyeleri Sivas'ta Emniyetin sağlanmış olduğu haberi üzerine Amasya Genelgesiyle kararlaştırılmış olan Sivas Kongresini toplamak üzere Sivas'a hareket edeceklerdir.⁹¹

5. SİVAS KONGRESİ

a. Sivas'a Gidiş:

Erzurum Kongresi çalışmalarını bitirdikten sonra 29 Ağustos 1919'da Sivas'a gitmek üzere yola çıkan Temsil Heyeti üyelerinin (ki bunları; Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Rauf Efendi, Şeyh Fevzi ve Tokattan gelecek olan Bekir Sami Bey'lerdir).⁹² Erzincan'ı geçtikten sonraki boğazda Jandarmalar tarafından yolları kesilmiş ve, Temsil Heyet-i üyelerine "Dersim eşkiyalarının boğazı tutmuş olduklarından yola devam etmenin tehlikeli olduğu" söylenmiştir. Bu jandarma

⁸⁷ Prof. Dr. Ergün AYBARS "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" s. 172

⁸⁸ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt III. s. 81

⁸⁹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 81

⁹⁰ Prof. Dr. Ergün AYBARS a.g.c. s. 173

⁹¹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 83

⁹² Prof. Dr. Ergün AYBARS "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" s. 176

subayı; “Merkeze yazı yazarak kuvvet gönderilmesini ve yolun açılmasını istediğini” belirterek “yol açılıncaya kadar beklemeleri gerektiğini” belirtmiştir.⁹³

Burada ne kadar bekleneyeceği belli olmadığı gibi Erzincan’a geri dönmenin halk üzerinde yapacağı olumsuz etki ve kongrenin bir an önce toplanılması gereği düşünülerek yola devam etmek üzerinde karar verilerek, yola devam etmek için Mustafa Kemal Paşa tarafından bir plan hazırlanmıştır.⁹⁴

Plana göre heyeti korumakla görevli bulunanlardan bir grup hafif makineli tüfeklerle önden gidecek, heyette arkadan takip edecektir. Şayet boğazda çatışma olursa heyet üyeleri de dahil olmak üzere çalışmaya katılacak ve bu çatışma esnasında ölen olursa bunlara bakılmadan sağ kalan üyeler yola devam ederek Sivas’a varacak ve orada kongreyi toplayacaklardır.⁹⁵

Yapılan plan gereği önden giden müfrezenin ardından diğer arabalar yola çıkmıştır. Mustafa Kemal, Rauf Bey, Raif Hoca ve Şeyh Fevzi Bey’ler aynı otomobilde olduğu halde yola devam edilir, fakat belirtildiği gibi hiç tehlike yoktur.⁹⁶ Hiç bir tehlikeyle karşılaşmayan heyet 2 Eylül 1919 günü Sivas’a vardılar. Sivas’a gelişlerinde başta Vali Reşit Paşa, Kolordu Kumandanı Selahattin Bey’le, Askeri ve sivil halkın büyük tezahuratları arasında törenle Şehre girdiler.⁹⁷

b. Sivas Kongresi Çalışmaları:

Sivas Kongresinin toplanacağı 22 Haziran 1919 tarihli Amasya Genelgesiyle kabul edilmiş fakat toplanacağı tarih belirtilmemişti. Ancak Doğu Anadolu illerini kapsayan bir kongrenin (Kazım Karabekir’in isteğiyle) toplanılması kabul edildikten sonra Erzurum Kongresi üyeleri ve Türkiye’nin diğer illerinden gelecek temsilcilerle ulusal nitelikte bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır.⁹⁸

⁹³ Mustafa Kemal ATATÜRK “Nutuk” s. 71

⁹⁴ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III. s. 83

⁹⁵ Mustafa Kemal ATATÜRK a.g.c. s. 71

⁹⁶ Rauf ORBAY a.g.c. s. 83

⁹⁷ Rauf ORBAY a.g.c. s. 83

⁹⁸ Sina AKŞİN “İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele” s. 513

Sivas Kongresi 19 Eylül 1919 günü öğleden sonra toplanmıştır.

Sivas Kongresi'nin çalışmaya başlamasıyla birlikte, Amasya'da oluşturulan Atatürkçü kadronun arasında görüş ayrılıkları başlamıştı. Bu ayrılıkların nedeni ise, Atatürkçü kadronun kurucularından Rauf Bey, Refet Bey ve Kazım Karabekir Paşa'nın, Atatürkçü hareketin, giderek Osmanlı Hükümetinin yerini alacağını anlamış olmalarındandı. Onları ulusal bir güç etrafında birleştiren unsur Anadolu'yu kurtarmaktı. Oysa onlar Halife, Padişah'a sıkı sıkıya bağlı olduklarından, Mustafa Kemal'in Ulusal bir lider olarak ortaya çıkmasından ve Temsil Heyeti'nin oluşturulmasından dolayı Padişah yönetimine bir alternatif doğmasından rahatsız olmuşlardı.⁹⁹

İşte bu nedenlerle ortaya çıkan görüş ayrılıklarının ilki Sivas Kongresi sırasında başkanlık konusunda ortaya çıkmıştır.

Sivas Kongresi, belirtildiği üzere 4 Eylül günü öğleden sonra başlayacaktır. Kongre başlamadan beş dakika önce salona giren Mustafa Kemal'e Rauf Bey bir şeyler fısıldamış, Mustafa Kemal'de Rauf Bey'e: - "Bekir Sami Bey'in evinde verdiğiniz kararı bana tebliğ ediyorsunuz öyle mi?" diye sorarak Rauf Bey'in vereceği cevabı beklemeden içeri girmiş¹⁰⁰ ve Kongreyi açış konuşmasına başlamıştır.

Sivas Kongresi'nde ortaya çıkan görüş ayrıcalıklarının ilki bu konuşmayla ortaya çıkan başkanlık sorunudur. Aynı sorun Erzurum Kongresinde de yaşanmış ancak burada ciddi olarak bir kez daha gündeme gelmiştir.

Rauf Bey'le Mustafa Kemal'in arasında geçen bu konuşmanın içeriği şudur:

Kongreye katılmak üzere Sivas'a gelen Bekir Sami Bey'in evinde, Rauf, Kara Vasıf, İsmail Hami Bey'ler ve daha başkaları toplanmışlar ve Mustafa Kemal Paşa'nın Kongreye başkan olmaması için karar almışlardır.¹⁰¹ Rauf Bey, bu kararı

⁹⁹ Menteş ŞAHİNLER "ATATÜRKÇÜLÜĞÜN Kökeni ve Etkisi" s. 57

¹⁰⁰ Mazhar Müfit KANSU: "Erzurum'dan Ölümüne Kadar ATATÜRK'le Beraber" s. 212

¹⁰¹ Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt II. s. 129

Mustafa Kemal Paşa'nın, Kongreye girişinde sorduğu “kimi başkan yapalım?” sorusu üzerine Rauf Bey'in coşkulu bir sesle “ Sen başkan olmamalısın” diye kendi kararıymış gibi söylemesiyle ortaya çıkmıştır. ¹⁰²

Bekir Sami Bey'in evinde yapılan bu toplantıdan Mustafa Kemal Hüsrev Sami Bey tarafından haberdar edilmiş, ancak inanmak istemediğinden, Rauf Bey'e “başkan kim olsun” sorusunu sormuştur. Rauf Bey'in verdiği cevapla işin doğruluğunu öğrenmiş, ve özellikle de Rauf Bey gibi en yakın görünen bir kimseden böyle bir hareketin yapılmış olduğundan da büyük üzüntü duymuştur.

103

Sivas Kongresi başında ortaya çıkan ve gittikçe derinleşen başkanlık seçimi konusundaki bu ayrılık, Rauf Bey tarafından anlatılırken, daha önemsiz gibi gösterilmektedir. Rauf Bey bu olayı anılarında şöyle anlatmaktadır.

Rauf Bey'e göre; Sivas Kongresi reis vekilliklerine İsmail Fazıl ve Rauf Bey seçilmiştir. Ancak kongrenin ileride seçilecek asıl başkanlığı için Mustafa Kemal Paşa'nın başkan olmasını bazı üyeler istememiştir. Bunların öne sürdükleri neden Kongrenin doğrudan doğruya halkın eseri olduğundan, bunu dışarıya da böyle göstermek için “başkanının da kumandan falan olmayıp halkı temsil eden sivillerden birinin olması gerekmektedir. Askerlikten çekilmişse olsa Mustafa Kemal Paşa'nın fiili olarak başkan olmaması ancak perde arkasında görünmesinin doğru olacağını savunmaktadırlar. ¹⁰⁴

Rauf Bey bu başkanlık seçimindeki ayrılığı fark etmiş ve konuyu Mustafa Kemal Paşa'ya anlattıktan sonra arabuluculuk yapmak istediğini anlatmıştır. Mustafa Kemal Paşa'da Rauf Bey'e “Bu teklifte bulunanların haklı olmakla beraber, içlerinde kongreyi yönetebilecek ve istenilen kararları alılabilecek kudrette kimsenin olmadığından, itiraz edenlerin ikna edilerek kongreye başkan olması gerektiğini anlatmasını” Rauf Bey'den istemiştir. Rauf Bey'de kendisine

¹⁰² Mustafa Kemal ATATÜRK “Nutuk” s. 73

¹⁰³ Mustafa Kemal ATATÜRK a.g.e. s. 73

¹⁰⁴ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III, s. 83

duyulan güvenden yararlanarak Mustafa Kemal Paşa'nın başkan olması yolunda çalışmış ve bu meseleyi de büyümeden halletmiştir. ¹⁰⁵

Rauf Bey'in anılarında anlattığı bu olayın, o dönemde yaşayıp hatıralarını yazan kimselerin anlattıkları arasında olmadığı gözönünde tutulursa olayın Mustafa Kemal Paşa'nının Nutuk'ta anlattığı gibi- yani Bekir Sami Bey'in evinde yapılan bir toplantıda Mustafa Kemal'in başkan olamaması kararının alındığı yolunda olması muhtemeldir. Çünkü o günleri en küçük ayrıntılarına kadar yaşayıp anlatan Mazhar Müfit Kansu da¹⁰⁶ Nutuk'ta anlatılanları doğrulamaktadır.

Sivas Kongresi sırasında ortaya çıkan ve üzerinde en çok tartışılan görüş ayrılıklarından biriside “Amerikan Mandası” konusuydu. Aralarında Milliyetçi önderlerden Rauf Bey ve Refet Bey'lerinde bulunduğu İstanbul'lu aydınların büyük bir kesimi, hiç olmazsa ülkenin içinden çıktığı savaşın yorgunluğunu üzerinden atıp kendini toparlayabileceği, gelişmesini sağlayabileceği bir zamana kadar, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye üzerinde sınırlı mandasını istemeyi teklif etmekteydi. ¹⁰⁷

Rauf Bey anılarında manda olayına şöyle açıklık getirmektedir. “Bu manda meselesi yani o günkü şartlar içinde kendi gücünüzle derlenip toparlanamayacağımız için İngiltere veya Amerika gibi bir büyük devletin geçici bir süre için himaye şeklinde yardımını isteyip kabul etmek meselesi bize İstanbul'dan geliyordu. ¹⁰⁸ demekte ve “Biz ne Erzurum'da ne de Sivas'ta böyle bir şey düşünmemiştik. Biz Anadoluya geçtikten sonra, İstanbul'da kurtuluş işini düşünen, çoğu eski arkadaşlarımızdan oluşan çeşitli gruplar bu mesele üzerinde durmuşlar ve bilhassa İstanbul'a gelen Amerikan tahkik Heyetiyle temastan sonra, manda meselesine tek kurtuluş çaresi olarak adeta dört elle sarılmışlardır. “Mesela İstanbul'daki Manda taraftarlarının sözcüsü olan Halide Edip Hanım'ın

¹⁰⁵ Rauf ORBAY a.g.c. s. 83

¹⁰⁶ Mazhar Müfit KANSU “Erzurum'dan Ölümüne Kadar ATATÜRK'le Beraber” s. 212. 232

¹⁰⁷ Stefanos YERASİMOS “Az Gelişmişlik Süresinde Türkiye” cilt III. s. 46 Prof. Dr. Ergün AYBARS

“Türkiye Cumhuriyeti Tarihi “ s. 179

¹⁰⁸ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III. s. 144

Sivas Kongresine, (açılacağı sırada) sunduğu 10 Ağustos 1919 tarihli mektubu ¹⁰⁹ bu görüşün en kuvvetli delilini teşkil eder. diyerek ısrarla kendisinin Manda görüşünü savunmadığını belirtmektedir. ¹¹⁰

Rauf Bey Kongre’de yapılan manda tartışmasında söz olarak manda konusundaki fikrini şöyle açıklamıştır:

“ Biz esasen Erzurum Kongresinde, iktisadi, mali ve sinai ihtiyaçlarımızı takdir ile devlet ve milletimizin iç ve dış istiklali ve vatanımızın tamamiyeti mahfuz kalmak şartı ile, memleketimize karşı istila emeli beslemeyen her hangi bir devletin fenni, sinai ve iktisadi yardımını memnuniyetle karşılayacağımızı, insanca ve adil şartları havi bir sulhu, beşerin selameti ve alemin sükunu adına yapmağa hazır olduğumuzu ilan etmiştik.

Şimdi bu yardımı Amerika’dan istememiz muvafık görülüyor. Amerika’da buna talip oluyorsa, kanaatimce bunun açıkça söylenmesinde bir sakınca yoktur. ¹¹¹

Mustafa Kemal Paşa: “Rauf Bey’in sözünü ettiği Erzurum Kongresinin 7. maddesindeki “her hangi bir devletin maddi, ilmi ve fenni yardımını istemeyi” yanlış anladığını “bu maddede belirtilen belirli, özellikle de Amerika, değil her hangi bir devletin olduğunu, oysa Rauf BeyAmerikan güdümünü düşündüğünü” belirtmektedir”. ¹¹²

Rauf Bey’in öne sürdüğü bu görüşmeler uzun tartışmalardan sonra yine Rauf Bey’in ortaya attığı “Amerikan Kongresinden yurdumuzu inceleyecek ve gerçeği görececek bir kurulun çağrılması” önerisi oy birliğiyle kabul edilip manda tartışmasında son bulmuştur. ¹¹³ Bu amaçla Amerika Birleşik Devletleri Kongresine bir mektup sunulmuştur. ¹¹⁴

¹⁰⁹ Bknz. Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III. s. 145

¹¹⁰ Rauf ORBAY a.g.e. s. 144

¹¹¹ Rauf ORBAY a.g.e. s. 146

¹¹² Mustafa Kemal ATATÜRK “Nutuk” s. 85

¹¹³ Mustafa Kemal ATATÜRK “Nutuk” s. 84

¹¹⁴ Mektubun içeriği için bakınız. Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” a.g.e. s. 147

Sivas Kongresi delegelerinden ve Atatürk'e yakınlığıyla bilinen Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'da görüşmelerinden itibaren Rauf Bey'in manda lehine hiç bir söz söylemediğini belirtmektedir.¹¹⁵

Kanımca Mazhar Müfit Bey, Rauf Bey'in yardım istemek ve belli bir süre yani geçici olarak bir devletin himayesini istemesini manda olarak kabul etmiş olmasa gerektir.

4 Eylül'de başlayıp 11 Eylül 1919'a kadar 7 gün süren Sivas Kongresinde Milli hareket dağınıklıktan kurtarılıp bir yere bağlanmış ayrıca Temsil Heyeti'nin yetkilileride bütün ülke için geçerli olacak şekilde düzenlenerek, İstanbul Hükümetinin yanı sıra Anadolu'da Milli Mücadele Hükümeti şeklinde bir kurum oluşturulmuştur.

6. AMASYA PROTOKOLÜ:

Anadolu'da vatani kurtarma çalışmaları sürdüğü sıralarda İstanbul'da da Padişah Damat Ferit ve İngilizler'in işbirliği ile hazırlanan planlarla bu mücadeleyi önleme çabaları yapıyordu. Bu amaçla Sivas Kongresi'nin toplandığı sıralarda Elazığ Valisi Ali Galip aracılığıyla Kongrenin dağıtılmasına çalışılmış ancak Mustafa Kemal'in yolladığı kuvvetler karşısında kaçmak zorunda bırakılmıştır.¹¹⁶

Bundan başka Damat Ferit Anadolu'ya gönderdiği bildirilerle Anadolu halkının Mustafa Kemal ve arkadaşlarına düşman etmeye çalışarak milli mücadele önderlerini "İTTİHATçılık ve Bolşeviklikle" suçlamıştı.

Damat Ferit'in bu hareketlerine karşılık Mustafa Kemal, Padişah'a telgraf yazarak Damat Ferit'in bu hareketlerinin yurdu parçalamaya yönelik olduğunu bu nedenle halkın, hükümete güveni kalmadığından yeni bir hükümetin kurulmasını istemişti. Ancak bu telgraf ve diğerleri İstanbul Hükümetince padişaha

¹¹⁵ Mazhar Müfit KANSU a.g.c. s. 238

¹¹⁶ Prof. Dr. Ergün AYBARS "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" s. 182

ulaştırılmamış ve Temsil Heyetinin, Padişahla direkt olarak görüşülmesi engellenmiştir.

Padişahla doğrudan görüşmek isteyen ve Damat Ferit Hükümetini düşürmeye çalışan Temsil Heyeti 12 Eylül 1919'da aldığı bir kararla Yeni hükümet kuruluncaya kadar İstanbul'la tüm haberleşmenin kesilmesi kararını almıştır.¹¹⁷

Nihayet Heyet-i Temsiliye'nin bu kararlı tutumu karşısında Damat Ferit Paşa Kabinesi istifa etmiş yerine kurulan Ali Rıza Paşa Kabinesi de, "Heyet-i Temsiliye'ye karışılmayacağı" yolundaki beyanıyla İstanbul ile ilişkiler tekrar kurulmuştur.¹¹⁸

Heyet-i temsiliye'nin öne sürdüğü seçimlerin yapılması ve meclisin açılması ile yapılabilecek diğer işbirliklerini görüşmek üzere Cemal Paşa'nın, isteği üzerine Bahriye Nazırı Salih Paşa Anadolu Hükümetiyle görüşmek üzere yola çıkmış görüşme yeri olan Amasya'ya doğru gelmektedir.

Aynı tarihte Salih Paşa ile Amasya'da buluşmak üzere Hayet-i Temsiliye adınada Mustafa Kemal, Rauf Bey ve Bekir Sami Bey'de Sivas'tan hareket etmişlerdir.¹¹⁹

İki taraftan Heyet'in görüşmeleri 20 Ekimde başlamış ve 3 gün sürmüştür. Yapılan uzun görüşmeler sonucunda ikişer nüsha olmak üzere 5 tane protokol imzalanmıştır.¹²⁰ İmzalanan protokol gereği seçimlerin yapılması ve meclisin Anadolu'da toplanması konusu da kabul ettirilmiştir. Salih Paşa meclisin Anadolu'da toplanılması konusunda Hükümeti ikna edeceğini eğer edemesse istifa edeceğini belirtmiş ise de ne meclisin Anadolu'da toplanmasını kabul ettirebilmiş ne de istifa etmiştir.¹²¹

¹¹⁷ Prof. Dr. Ergün AYBARS a.g.c. 183

¹¹⁸ Sina AKŞİN "İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele" cilt II. s. 14

¹¹⁹ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt III. s. 181

¹²⁰ Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 156

¹²¹ Sina AKŞİN "İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele" cilt I. s. 43 Prof. Dr. Ergün AYBARS "TC. Tarihi"s. 187

Amasya’da yapılan bu görüşme ile meclisin Anadolu’da bir yerde toplanması kararlaştırılmış olmasına rağmen meclisin kesin olarak nerede toplanacağı belirlenememişti.

a. Komutanlarla Yapılan Toplantılar:

Amasya ‘ya giden Heyet üyeleri Sivas’a döndüklerinde, Hükümetin, Millet Meclisinin Anadolu’da toplanmayarak kesinlikle İstanbul’da toplanmasını istediklerini öğrenmişlerdir.

İstanbul’da Mücadeleye destek olan Kara Vasıf Bey ve arkadaşları da “Hükümetin, İstanbul’da toplanacak Millet Meclisinin emniyetle çalışmasını temin etmek hususunda yabancılarla görüşüp her türlü tedbiri aldıklarını belirterek Meclisin mutlaka İstanbul’da toplanmasını istemektedirler.¹²² Ancak İstanbul’da toplanacak Meclise Mustafa Kemal, Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa’nın gelmemesini istemektedirler.¹²³

Meclisin nerede toplanması gereği tartışmalarına son vermek ve komutanlarında görüşlerinin alınması için komutanlar ve Heyet-i Temsiliye üyeleriyle 16 Kasım ile 28 Kasım tarihleri arasında toplantılar yapılmıştır.¹²⁴

Bu toplantılara katılan Kumandanlar, 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir, 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, 12. Kolorduyu temsilen Kurmay Başkanı Şemsettin Bey ile, III. Kolordu Kumandanı Selahhattin Bey’lerdi. Mustafa Kemal ile Rauf Bey’de Heyet-i Temsiliye üyesi olarak toplantılara katıldılar.¹²⁵

Bu toplantılarda şu görüşler tartışılacaktır.

a. Meclisi Mebusanın nerede toplanacağı

¹²² Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III s. 181

¹²³ Mazhar Müfit KANSU “Erzurum’dan Ölümüne Kadar ATATÜRK’le Beraber” cilt II. s. 442

¹²⁴ Sina AKŞİN a.g.c. 61-63

¹²⁵ Sina AKŞİN a.g.c. s. 61

b. Meclisi Mebusan'ın açılmasından sonra Heyet-i Temsiliye ve Milli Teşkilatın alacağı şekil ve faaliyet tarzı

c. Paris Sulh Konferansından çıkacak menfi veya müsbet karara karşı nasıl davranılacağı¹²⁶

Yapılan bu toplantılarda Komutanlar meclisin İstanbul'da toplanmasından yanadır. Özellikle Karabekir Paşa bu konuda ısrar etmektedir.

Rauf Bey'de Meclisin İstanbul'da toplanılmasının zaruri olduğunu söylemektedir.¹²⁷

Rauf Bey'in Meclisin İstanbul'da toplanması gerektiğinin savunucu olmasının nedeni şudur. Karabekir "Meclisin İstanbul'da toplandıktan sonra İngiliz'ler tarafından basılacağı ve bunun üzerinde Anadolu'da Milli bir hükümet kurulacağını" belirtmesinden sonra Rauf Bey'de bu görüşe katılıp "Meclisin İstanbul'da İngiliz'ler tarafından basılmasını beklemek gerektiğini, şayet İngilizlerin meclisi basmamaları ihtimaline karşıda meclisin ortasında bomba patlatarak İngilizlerin Meclisi basmasını sağlayacağını" belirtmiştir.¹²⁸

28 Kasım 1919 gününe kadar süren toplantılardan aşağıdaki kararlar çıkmıştır.

a. Sakıncalarına ve tehlikesine rağmen, hükümetin bu konudaki ısrarı üzerine memleketi buhrana düşürmemek için Meclisi Milli'nin İstanbul'da açılması zarureti kabul edildi. Fakat bu hususta bazı tedbirlerin alınması uygun görüldü.

Buna göre: Mebuslar İstanbul'a gitmeden önce Trabzon, Samsun, İncbolu, Eskişehir, Edirne gibi tespit edilen yerlerde toplanarak durum hakkında aydınlatılacak ve alınması gerekli güvenlik tedbirleri ile Meclis'te Heyet-i Temsiliye'nin programını müdafaa ederek kuvvetli bir grubun kurulması

¹²⁶ Ayfer ÖZÇELİK "Ali Fuat Cebesoy" s. 119

¹²⁷ Uluğ İÇDEMİR "Heyet-i Temsiliye Kararları" s. 13

¹²⁸ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt III. s. 208

hakkında faaliyette bulunacaktı. Kolordu Kumandanları ise milli teşkilatın hızla her tarafta yapılması için çalışacak ve bu hususta sivil memurlardan söz alınacak

b. Meclisi Milli İstanbul'da toplanıp, mebuslar tam bir güvenlik ve serbestlik içinde vazifelerini ifa ettiklerini teyid edinceye kadar, Heyet-i Temsiliye şimdiye kadar olduğu gibi dışarıda kalarak çalışmalarını sürdürecektir. Fakat bütün livadan seçilecek mebuslardan birer, vilayet ve müstakil liva mebuslarından ikişer kişi Heyet-i Temsiliye azası olarak Eskişehir yakınlarında toplanacak, burada genel durum ve Mecliste nasıl hareket edileceği hakkında görüşülecektir. Heyet-i Temsiliye vazifesine devam ettiği sürece Milli Teşkilat'ın şekli ve faaliyet tarzı nizamnamesine uygun olarak devam edecektir.

c. Paris Sulh Konferansından olumsuz bir karar çıktığı ve bu kararı hükümet ve meclis tasdik ettiği taktirde milli iradenin tecellisi temin edilerek nizamnamedeki esasların elde edilmesine çalışılacaktır.¹²⁹

Bu kararların alınmasından sonra, seçildikleri taktirde yalnızca Hüsrev ve Rauf Bey'ler İstanbul'a gideceklerdir.¹³⁰

Bu sırada yer yer seçimler yapılmaya başlamış ve bazı illerde mebuslar belirlenmiştir. Bu mebuslar, meclisin nerede ve nasıl çalışacağını bilmediklerinden, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey çeşitli vilayetlerden gelecek milletvekillerini Eskişehir yakınlarındaki Seyitgazi'ye davet edip, kendilerini bu konularda aydınlatma görevini üstlenmişlerdir.¹³¹

7. HEYET-İ TEMSİLİYE İLE ANKARA'YA GİDİŞ

Daha önce alınan karar gereği Heyet-i Temsiliye'nin Eskişehir'e gitmesi kararlaştırılmıştı. Ancak Ankara'nın ulaşımının milletvekilleri için daha elverişli olması, Ankara -Eskişehir demiryolunun çalışmaya başlamış olması, İstanbul'daki Meclis çalışmalarının, Heyet-i Temsiliye tarafından daha sağlıklı bir şekilde izlenebilmesi, haberleşme olanaklarının Sivas'tan daha iyi olması ve Ali Fuat

¹²⁹ Ayfer ÖZÇELİK "Ali Fuat Cebesoy" s. 118

¹³⁰ Rauf ORBAY a.g.e. s. 208

¹³¹ Rauf ORBAY a.g.e. s. 209

Paşa'nın kumandasında bulunan 20. Kolordunun Sivas Kongresi Kararlarına bağlı olarak Ankara'da bulunması ve yine Ali Fuat Paşa tarafından Ankara ve çevresinde emniyet tedbirlerinin alınmış olması nedeniyle Heyet-i Temsiliye'nin Eskişehir yerine Ankara'ya gitmesi uygun görülmüştür.¹³² Bu nedenle 27 Aralık 1919'da Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gitmesinden sonra milletvekillerine ikinci bir duyuru yapılarak görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'ya gelmeleri istenmiştir.¹³³

Heyet-i Temsiliye üyeleri Ankara'ya gitmek üzere 22 Aralık 1919 günü, üç otomobille Sivas'tan hareket etmişlerdir.

İlk otomobilde Mustafa Kemal, Rauf Bey ve Yaver Cevat Abbas Bey vardır. Diğer iki otomobilde ise heyetin diğer üyeleri vardır. Heyet-i Temsiliye üyeleri ilk mola verdikleri Kayseri'de 3 gün kalmışlar, burada şehrin ileri gelenleri ve halk ile sohbet ederek genel durum hakkında bilgiler vermişlerdir. Nihayet Heyet-i Temsiliye üyeleri 27 Aralık 1919'da Ankara'ya varmışlardır.¹³⁴

Heyet-i Temsiliye üyelerini Ankara'ya gelişlerinde, Dikmen sırtlarında Ali Fuat Paşa, Vali Yahya Galip Bey ve civar bölgelerden gelen halk ile şehrin ileri gelenleri büyük bir coşku ve tezahuratla karşılamıştır.¹³⁵

a. Ankara'daki Faaliyetler

Mustafa Kemal ve Rauf Bey'ler Ankara'ya geldikten sonra bir süre hükümet konağında dinlenmişler ve daha sonra sürekli kalacakları Ziraat Mektebi'nde yeni seçilmiş olan bazı milletvekilleriyle görüşerek, onlara takip edecekleri hareket hakkında daha önceden hazırlanmış oldukları talimatı okutup izah etmişlerdir. Bu talimatta şunlar yazılıdır:

“İstanbul'un İtilaf Devletleri ve bilhassa İngiliz kara ve deniz kuvvetlerinin işgali altında ve inzibat kuvvetlerinin yabancılar elinde olduğu muhakkaktır.

¹³² Mustafa Kemal ATATÜRK “Nutuk” s. 196 Ayfer ÖZÇELİK “Ali Fuat Cebesoy” s. 121 Prof. Dr. Ergün AYBARS “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” s. 189

¹³³ Mustafa Kemal ATATÜRK “Nutuk” s. 197

¹³⁴ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III. s. 209

¹³⁵ Rauf ORBAY a.g.c. s. 209 Ali Fuat CEBESoy “Milli Mücadele Anılarım” s. 266

Bundan başka Rumların, kendilerinden, İstanbul mebusu diye kırk kişi seçtiklerini ve Atina'dan gelmiş Yunan politikacılarıyla kumandaları idaresi altında olmak üzere, gizli polis ve ihtilal teşkilatı yaparak, devletimize asi bir vaziyet olmaya hazırlandıkları tahakkuk etmiştir. Hükümetin İstanbul'da maalesef eli kolu bağlı bulunduğunu itiraf etmek mecburiyeti vardır. Bu sebeplerden dolayı Millet Meclisi'nin toplantı yerini münakaşa etmek gibi bir mesele çıkmıştır. Millet Meclisi İstanbul'da toplandığı takdirde, mebusların alacağı vatani vazife dikkati nazara alınır, tehlikelere maruz kalmalarından cidden korkulur. Buna rağmen Millet Meclisi'nin İstanbul'dan başka bir yerde toplanması, birtakım kötü niyetli ve fikirli kimselerin İstanbul'dan vazgeçildiği tarzında muzır propagandalarına fırsat verecektir. Bu ve bunlar gibi sebeplerle Meclisin İstanbul'da toplanması muvafık görülmüştür. Mebuslar, mecliste şu çalışmalarını yapacaklardır.

1. İstanbul'da toplanmak zaruretine karşı İstanbul'da ve bütün vatanda alınması lazım gelen tedbir ve tertibatı almak.

2. Mebusan meclisinde vatanın tamamiyetini, devlet ve milletin istiklalini kurtarmaktan ibaret olan gayeyi muhafaza ve müdafa için müttefik ve azimkar bir grup vücuda getireceklerdir.¹³⁶

3. Meclisi Mebusan'da Güçlü bir grup oluşturulduktan sonra Mustafa Kemal'in Meclis Başkanı seçilmesini sağlamak için çalışacaklardır.¹³⁷

Ankara'da bu görüşmeler yapılırken yurt çapında da seçimler yapılmaktadır. Bu seçimlerde Rauf Bey Sivas Mebusu seçilmiştir.¹³⁸

8. MECLİSİ MEBUSAN'A KATILMA

Rauf Bey yapılan seçimler sonucu Sivas'tan Milletvekili seçilerek 8 Ocak 1920'de Meclis çalışmalarına katılmak için İstanbul'a gelmiştir.¹³⁹

¹³⁶ Rauf ORBAY a.g.c. s. 209

¹³⁷ Baki KURTULUŞ "Söylev" s. 85 Prof. Dr. Ergün AYBARS a.g.c. s. 191

¹³⁸ Rauf ORBAY a.g.c. s. 210

¹³⁹ Sina AKŞİN "İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele" cilt II. s. 212

Rauf Bey'in İstanbul'a gitmesi, tutuklanır endişesiyle Mustafa Kemal tarafından pek istenmemektedir. İstanbul Hükümeti ile Amasya görüşmelerinin yapıldığı sıralarda İstanbul'da bulunan Kara Vasıf Bey ve Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı Şeref Bey'e birer telgraf çekilerek "Meclisin İstanbul'da toplanması fikrine karşı görüşleri sorulduğunda bu kişilerin "Meclisin mutlaka İstanbul'da toplanması gerektiği ancak Mustafa Kemal, Rauf Bey, Ali Fuat Paşa, Bekir Sami Bey vb. kimselerin İstanbul'a gelmemeleri aksi takdirde tutuklanacakları belirtilmiştir.¹⁴⁰

Mustafa Kemal Paşa son anda dahi yine Rauf Bey'in İstanbul'a gitmesi konusunda 7 Ocak 1920 günü Kazım Karabekir'e bir telgraf çekerek bu konudaki görüşlerini sormuştur.

Kazım Karabekir, Mustafa Kemal'in telgrafına verdiği cevapta: "Mebuslarla yapılan temaslardan gitmesinin zaruri olduğu, Mecliste ulusal esaslara sadık güçlü, bir grubun ancak böyle sağlanabileceği yoksa bütün emeklerin boşa gideceğini" belirttikten sonra, Mustafa Kemal'in, Rauf Bey'in Barış Konferansına murahhas olarak gidip gitmemesi sorusuna da "Her iki düşünceye de katıldığını Fakat Rauf'un Mecliste başkanlık hatta ikinci başkanlık gibi görevlerden kaçınmasını, zira aday olupta kazanamazsa durumunun sarsılacağını, kazanırsa da kuvvetli muarızların çıkacağını söyleyerek"¹⁴¹ Rauf Bey'in İstanbul'a gitmesine sıcak bakmıştır.¹⁴²

a. Mebusan Meclisi'nin Açılması ve Rauf Bey'in Çalışmaları:

Tüm ısrarlara rağmen Rauf Bey İstanbul'a giderek Meclisi Mebusan çalışmalarına katılmıştır.

Nihayet Meclis 12 Ocak 1920 günü 72 Mebusla ve Padişahın nutkuyla açılmıştır.¹⁴³

¹⁴⁰ Sina AKŞİN a.g.c. s. 50-54

¹⁴¹ Kazım KARABEKİR "İstanbul Harbimizin Esasları" s. 433-4

¹⁴² Sina AKŞİN a.g.c. s. 218

¹⁴³ Sina AKŞİN a.g.c. s. 224 Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt III. s. 211

Meclisin açılmasından sonra Rauf Bey'in sorumluluğunda yapılacak işler gündeme gelmiştir. Bunlar Ankara'daki görüşmelerde belirlenen, Mustafa Kemal'in Meclis Başkanı seçilmesi, müdafai Hukuk grubunun oluşturulması ve Ulusal Ant'ın (Misak-ı Milli) kabul ettirilmesidir.¹⁴⁴

12 Ocak 1920'de açılan meclis ilk birleşiminde ancak and içilebildi. İkinci birleşim ise 10 gün sonra 22 Ocak 1920'de yapıldı.¹⁴⁵

Meclis Geçici Reisliğine Celalettin Arif Bey seçilmiştir. 28 Ocak günü, tedavide bulunduğu İsviçre'den dönen İstanbul mebusu Reşat Hikmet Bey Fransızlar tarafından tutuklanmıştır. Bu durum Karşısında Rauf Bey, Geçici Reis Celalettin Arif Bey vasıtasıyla Sadrazama başvurarak "Eğer sorun çözülmezse Meclis tehlikede sayılacağından Anadolu'nun İstanbul ile ilişkilerini kesmek zorunda kalacağını bildirdi. Ayrıca Rauf Bey Mustafa Kemal'e çektiği telgrafla da "İstanbul'da bulunan Temsilciler Kurulu üyelerinde tutuklanmalarının düşünüldüğünü bildiriyordu."¹⁴⁶ Yapılan girişimler sonucu 29 Ocak'ta Reşat Hikmet Serbest bırakıldı.¹⁴⁷

31 Ocak 1920'de 5. birleşimini yapan Meclis, yapılan oylamalar sonucu Reşat Hikmet bey'i Başkan seçti.¹⁴⁸ Oysa Ankara'da yapılan görüşmelerde İstanbul'a giden üyeler Mustafa Kemal'i başkan seçeceklerine söz vermişlerdi. Bu nedenle Reşat Hikmet'in başkanlığa seçilmesi Mustafa Kemal'in düşüncelerine aykırı bir durumdur.¹⁴⁹

Rauf Bey'in, hatıralarında çok az söz ettiği başkanlık seçimlerinden Mustafa Kemal Nutuk'ta şöyle söz etmektedir:

"Meclise başkan seçilmeyi ilgili ve gereken kişilere söyledim. Düşüncemi ve görüşümü uygun buldular. Bu yolda çalışacaklarına söz ve güvence vererek İstanbul'a gittiler..."

¹⁴⁴ Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 218

¹⁴⁵ Sina AKŞİN a.g.e. s. 313

¹⁴⁶ Sina AKŞİN a.g.e. s. 313 "Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 220

¹⁴⁷ Sina AKŞİN a.g.e. s. 313

¹⁴⁸ Prof. Dr. Ergün AYBARS "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" s. 191

¹⁴⁹ Sina AKŞİN a.g.e. s. 314

Fakat pek az, belki bir ya da iki arkadaştan başkasının bu konu ile hiç ilgilenmediklerini öğrendim...

Bu konu mecliste görüşlmeye başlandığı günlerde 28 Ocak 1920 ve 1 Şubat 1920 günlerinde Rauf Bey'in yolladığı yazılarda bir takım düşüncelerden sonra "Biz pek büyük sakınca doğuracak olan bu işi ileri sürmekten vazgeçiyoruz" diyerek "özel gizli bir toplantıda yeniden söz konusu oldu. Şeref Bey seçilmenizin yararlarından sözetti. Seçimde oyların dağılacağı yeniden kesin olarak anlaşıldığından, Ülusun başında, Millet Meclisine gözcü olarak kalmayı ötedenberi yağlediğinizi söyledik ve sizin için alkışlarla içten gösteriler yapıldığını gördük..."¹⁵⁰

Rauf Bey'in ileri sürdüğü bu görüşler "İstanbul'a gelmeden reis olmanın anormal bir durum olacağını, gerçek meclisin dışarıda imiş gibi etki yapacağını, Heyet-i Temsiliye'nin Meclis üzerinde gerçek etkili olduğu izlenimi vereceğini, bununla İttihat ve Terakki'yi andıracağı" yolundaki olumsuz nedenlerle belkide Sivas Kongresi'nde engelleyemediği başkanlığı şimdi Meclisi Mebusanda engelliyordu.¹⁵¹

Başkanlık seçiminde Mustafa Kemal'in düşüncelerin gerçekleşmemesinden sonra Rauf Bey, Mustafa Kemal ve Hayet-i Temsiliye tarafından Ankara'da hazırlanıp meclisçe kabul edilmesi için esasları saptanan Misak-ı Millinin kabul edilmesi için çalışırken, bir yandanda Mustafa Kemal'in diğer arzusu olan Müdafai Hukuk Cemiyeti kurmak için çalışıyordu. Nitekim bu konuda 24 Ocak 1920 tarihli tel'inde "karar ve vechile olacaktır" derken 27 Ocak tarihli telinde farklı bir havaya bürünerek "Fevkel beşer müşkülat ve mesai ile" çalıştıklarını söyleyip" Buradaki mebusların bütün milletin müştereken Maraş halisine dair meclise gelen telgrafları bile okumaya müsait değildir. Çünkü henüz grup yoktur. Toplanacak yer şöyle dursun başımızı bile sokacak bir damaltı bulamadığımızın..." Anlaşılan Rauf Bey ve Arkadaşları işe el koymadan önce genel havaya göre herkesin kabul edeceği bazı esaslar yazılıp mukavele şeklinde

¹⁵⁰ Sina AKŞİN a.g.e. s. 315

¹⁵¹ Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 222, Sina AKŞİN a.g.e. s. 315

imzalanmış. Rauf Bey bunun Ankara’da saptandığı şekilde ele alınmasını sağlamış. Grup kurmak içinde uğraşıyordu.¹⁵²

7 Şubat 1920 günü Rauf Bey 80 kadar arkadaşıyla “Müdafai Hukuk grubu” adıyla değilde Felah-ı Vatan grubu adıyla bir grup kurup çalışmalara başlamışlardır. Rauf Bey bu grubun kuruluşunu aynı tarihli bir telle Mustafa Kemal’e bildirmiştir.¹⁵³

Mustafa Kemal’in, Rauf Bey’in kurduğu Felah-ı Vatan Grubu hakkındaki görüşleri şöyledir:

“Milli Meclisin ve Felah-ı Vatan nam-ı grubun, hakiki halini tasvir eden beyanlarınızdan çok müteessir oldum. İzahlarımız ve tavsiyelerimizle nazarımda beliren manzara çok elem vericidir. Zavallı Millet! Hayatını, varlığını, mukadderatını müdafaa etmek, muhafaza etmek ve sağlamakla vazifeli bildiği mebusları, daha ilk anda, hakiki vatan ve millet vazifelerini unutmuş görünüyor.

Bu ruh haleti, bu ahlak mahiyeti karşısında mebhut hayretler içinde ve samit kalırım.

Bu zihniyet ve karakterlerin teşkil edeceği gruptan da, partiden de, ben memleketi kurtarıcı sağlam bir durumun alınacağına hükmedemiyorum” dedikten sonra “Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti’nin teşkilatına ve bu teşkilatın vücuda getirdiği Kuvay-i Milliye’ye dayanmaya ihtiyaç kalmadığını, gafilce hareketleriyle açığa vuran Mebusan Meclisi’nin ve “Felah-ı Vatan” grubunun, bu husustaki kesin kararlarının araştırılarak kendisine bildirilmesini Rauf Bey’den istediklerini belirtip, “Bu kararı verirken yüce mebusların toplantı yeri olan Darul Hilafe’de kırk bin Fransız, otuzbeş bin İngiliz iki bin Yunan ve dört bin İtalyan kara kuvvetinin biriktiğini ve İngiliz Akdeniz Filosu’nun Fındıklı Sarayına karşı demir atmış olduğunu göz önünde bulundurmak lüzumunu hatırlatırım” demiştir.¹⁵⁴

¹⁵² Sina AKŞİN a.g.c. s.315

¹⁵³ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III. s. 211 Sina AKŞİN “İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele” cilt II. s. 318

¹⁵⁴ Şevket Süreyya AYDEMİR “Tek Adam” cilt II. s. 204

Meclis çalışmaları devam ettiği Ocak ayı sonlarında İngilizler, Hükümete bir nota vererek Cemal Paşa'nın Harbiye Nezaretinden, Cevat Paşa'nın da Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisliğinden çekilmesini istemişlerdir. ¹⁵⁵

Cemal Paşa durumdan Mustafa Kemal'i haberdar edince, Mustafa Kemal'de Rauf Bey'e 23 Ocak günü iki tane tel çekmiş, bu tellerde Rauf Bey'e: "Paşalar meselesinin ve bu tür olayların tepkisiz bırakılmaması gerektiği ve dünya kamuoyuna duyurulmasının önemine işaret etmiştir. ¹⁵⁶ Ayrıca bu tellerden birinde Mustafa Kemal, Rauf Bey'e "Paşalar sorununa tepki olarak Hükümeti düşürmenin kafi olup olmayacağını soruyor, diğerinde de Hükümetin düşürülmesi isteniyordu. Bundan başka yeni hükümetin Ahmet İzzet Paşa tarafından kurulabileceği, Harbiye Nazırlığı'na da İsmet (İnönü) Bey'in getirilebileceğini söylüyordu. ¹⁵⁷

Mustafa Kemal'in Hükümeti düşürme isteği ve diğer sorularına karşı Rauf Bey verdiği cevapta: Meclis resmen çalışmalarına başlayıncaya kadar hükümetin kalması gerektiğini, o zaman çekileceğini, bu arada hükümeti oyaliyacıklarını" söylemiştir. Rauf Bey bir sonraki telinde de: "Kabinenin toptan istifa etmeyi düşündüğünü, fakat mecliste bir grup kurulana kadar anarşi olmaması için istifa etmeyeceklerini de bildiriyordu. ¹⁵⁸

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal'in, İstanbul'a giden Heyet-i Temsiliye üyelerinden -özellikle güvendiği Rauf Bey'den -istediği üç arzusu da yerine getirilmemiştir. ¹⁵⁹ Mustafa Kemal'in başkan seçilmesi konusu mecliste görüşmeye bile açılmamış, kurulması istenilen Müdafai Hukuk Grubu'nun yerine de "Felah-ı Vatan" grubu kurulmuştur. Yine Mustafa Kemal'in İstanbul Hükümetinin toptan çekilip yerine daha güçlü bir hükümetin kurulmasını savunurken Rauf Bey buna karşı çıkarak, kabinede değişiklik ile yetinilmesi gerektiği fikrini savunmuştur. ¹⁶⁰

¹⁵⁵ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt III. s. 241

¹⁵⁶ Sina AKŞİN "İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele" cilt II. s. 301

¹⁵⁷ Baki KURTULUŞ "Söylev" s. 89

¹⁵⁸ Sina AKŞİN a.g.c. s. 319

¹⁵⁹ Sina AKŞİN a.g.c. s. 325

¹⁶⁰ Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt II. s. 206

Mustafa Kemal'in en ağırına gideni Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Grubu'nun kurulmamış olmasıdır. Bununla ilgili olarak Nutuk'ta, mebusları, imansızlık, korkaklık ve cahillikle suçlamıştır.¹⁶¹

Mustafa Kemal'in dışında Heyet-i Temsiliye üyelerinin İstanbul'a gitmiş ve çoğunluğu ellerinde tutmuş oldukları halde tam bir birlik sağlayamamışlar ve hükümet üzerinde gerekli etkiyi yapamamışlardır.¹⁶²

Rauf Bey ve arkadaşları İstanbul'a meclis çalışması için gittikten sonra adeta kendi başlarına buyruk olmuşlar, sanki Anadolu'daki Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye'yi yok saymışlardır. Zamanla Mustafa Kemal'in meclisten yapmasını istediği görüşleri karşısında da İttihat ve Terakki örneğini göstererek, Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul Hükümeti'ne müdahale etmemesi konusunda öneri yollu uyarılarda bulunmuşlardır. Şevket Süreyya Aydemir'e göre "Meclis açıldıktan sonra Mustafa Kemal resmen kenara itilmiş gibi görünmektedir."¹⁶³

Meclisin açılmasından kapatılmasına kadar geçen süre içinde, Rauf Bey liderliğindeki Milli Mücadele yanlısı olan üyeler -Felah-ı Vatan Grubu üyeleri - milliyetçi davayı ve bu davanın programı olan "Milli Misak-ı savunmuşlardır. Ne var ki taktik konusunda Mustafa Kemal'in çizgisini izlemediler ve meclisin Ankara'ya taşınması teklifini reddettiler.¹⁶⁴

b. Meclisin Basılması ve Rauf Bey'in Tutuklanması

Rauf Bey İstanbul'un işgali ile Kuvay-i Milliye'cilerin tutuklanmasını şöyle anlatmaktadır:

"Ben, meclis dışında daimi surette temas ettiğim şahsiyetler ve bu arada bilhassa İstanbul'daki itilaf mümessilleriyle yakından temasları olduğunu bildiğim kimselerden bilgi alarak, İngilizlerin pek yakında can evimizden vurmak için teşebbüse

¹⁶¹ Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 260

¹⁶² Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt II. s. 206

¹⁶³ Şevket Süreyya AYDEMİR a.g.e. s. 202

¹⁶⁴ Eric Jan ZÜRCHER "Milli Mücadele'de İttihatçılık" s. 146

geçmek niyetinde olduklarını seziyordum”¹⁶⁵ dedikten sonra Mustafa Kemal’e 11 Mart’ta çektiği telgrafla şunları bildirmiştir.¹⁶⁶

“Dün akşam İtalyan kaynaklarından güvenilir bir kişiye gizlice verilen özel bilgilerden, yabancı mümessillerinin öğleden sonra toplanarak, Londra’dan gelen ve İstanbul’daki Kuvayi Milliye başlarının tutuklanması kararı verdiklerini, bu yüzden bu gibi kişilerin bir an evvel İstanbul’dan uzaklaşmaları bilgisi verilmiştir. Biz bunu ya muhaliflerin bir blöfü ya da Millet Meclisi’nin feshini neticelendirecek olan Ferit Paşa’nın iktidar mevkiine getirilmesi gibi iki şıkka bağlıyoruz. Birinci şıkla: Bu gibi kişilerin kaçmaları neticesinde bir skandal yaparak emellerine nail olmak, ikinci şıkla da, itimatsızlık reyi vererek meclisi fesh edip geniş ölçüde tevkifler yaparak, itilaf devletlerinin de yardımı ile saltanat hükümetiyle birlikte milliyet perverlerin aleyhine hareket etmektir.

Tabii ki her iki ihtimale karşı da buradan hiç bir yere gidilmeyecek işin sonuna kadar namus vazifesi yapılacaktır. Salih Paşa bu vaziyete bilerek sebep olmaktadır. Binanaleyh evvelce de arzylediğimiz gibi, bu renksiz yeni kabinenin düşürülmesi için son derece azimle çalışacağız ve muvaffak olacağımıza eminim.¹⁶⁷

Rauf Bey’in bu telgrafına Mustafa Kemal şu cevabı vermiştir:

“.....İngilizlerin tutuklama kararına karşı meclisin, sonuna dek yiğitcesine görevini yapması pek yararlı ve parlaktır. Ancak, sizinle birlikte, varlıkları ileri işlerimiz ve girişimlerimiz için çok gerekli olan arkadaşların sonunda bize katılabilmeleri kesin olarak güven altına alınmalıdır. Yoksa grubun birlik ve güvenli olarak iş görebilmesini düzenleyecek kişileri şimdiden görevlendirerek, sizlerin hemen buraya gelmeniz çok gereklidir. Buraya gelecekler arasında yurdu temsil niteliğinde olanlarla, gerekince hükümet kurmaya ve yönetmeye yeterli kişilerin bulunması önemlidir. İtilaf devletlerinin zorlamaya başvuracakları kuşku

¹⁶⁵ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III. s. 274

¹⁶⁶ Sina AKŞİN a.g.e. s. 411 - Mustafa Kemal ATATÜRK “Nutuk” s. 235

¹⁶⁷ Rauf ORBAY a.g.e. s. 274 Mazhar Müfit KANSU “Erzurum’dan Ölümüne Kadar ATATÜRK’le Beraber” cilt II. s. 550

götürmez”¹⁶⁸ diyerek Rauf Bey ve diğerlerini olaydan 3-4 gün önce Ankara’ya çağırdığını ancak diğer olaylarda olduğu gibi Rauf Bey ve diğerlerinin kendini dinlemeyip uysallıkla Malta’ya gittiklerini belirtmektedir.

Milli Mücadele liderlerinin İstanbul’da tutuklanacağını bu nedenle İstanbul’a gelmemelerini söyleyen Kara Vasıf Bey’e rağmen İstanbul’a giden Rauf Bey, Meclis’in basılma tehlikesi belirttiği ve bunu Mustafa Kemal’e kendisi haber verdiği, Mustafa Kemal’in de kendilerine ileride ihtiyaç duyulacağından bahisle Anadolu’ya çağırdığı halde yine de Anadolu’ya geçmemiş İstanbul’da kalarak tutuklanmayı yeğlemiştir.¹⁶⁹

Anadolu ile bu haberleşmeler yapıldıktan sonra 3 Mart 1920 akşamı Rauf Bey ve arkadaşları, Kara Vasıf Bey’in Osmanbey’deki evinde toplanmışlar “vicdan borçlarını” yerine getirmek için kaçmama kararı almışlardır.¹⁷⁰

Mustafa Kemal’in, kendilerinin Anadolu’ya gelmesini istemesine karşın Rauf Bey’in düşüncesi farklıdır. Bu konuda Rauf Bey:

“ Ben, Paşa’nın işaret ettiği arkadaşlarla İstanbul’dan kaçtığım taktirde, meclisi basacaklarını kuvvetle tahmin ettiğim İngilizler, meclisi basmaya gerek duymayacaklardır. Meclis basılmayınca da, evvelce Anadolu’da kumandanlar toplantısında verdiğimiz kararla tesbit ettiğimiz şekilde, millet meclisinin ve milli hükümetin Anadolu’da kurulamayacağını düşündüm. Milli meclis ve milli hükümetin Anadolu’da kurulabilmesi, İngilizleri dünya ve milletimiz gözünde zalim ve mütecaviz duruma düşürebilmek için kaçmama kararını verdim”¹⁷¹ demektedir. Mustafa Kemal’e çektikleri telgrafla da kaçmayacaklarını bildirmişlerdir.

Rauf Bey devamla kaçmama nedenlerini şöyle açıklamaktadır:

¹⁶⁸ Mustafa Kemal ATATÜRK “Nutuk” s. 237

¹⁶⁹ Bilal ŞİMŞİR, “Malta Sürgünleri” s.73

¹⁷⁰ Mazhar Müfit KANSU “Erzurum’dan Ölümüne Kadar ATATÜRK’le Beraber” cilt II. s. 552

¹⁷¹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 274

“ İstanbul’da birçok kimseyi Anadolu’ya kaçırdık. Kendim de kaçabilirdim. Fakat kaçtığım taktirde, Meclis’in basılmama ihtimali olduğu gibi bir başka mahsurda vardı. Mecliste Felah’ı Vatan Grubunu teşkil eden arkadaşların hepsi buraya bize, daha doğrusu bana inanarak gelmişlerdi. Kaçtığım taktirde bu arkadaşların -işte çeşitli vaadlerle bizi buraya getirdiler. Şimdi de kaçıp gittiler. Bizim başımızı da belaya soktular- diyerek mecliste kalmaları ve kendilerine katılacak olan diğer kalanlarla meclisi devam ettirme ihtimalleri vardı. Sonra ben Anadolu’da bir orduya kumanda edecek değildim. Oradaki arkadaşlar, yeni kuracakları meclisle, yeni hükümeti de teşkil edip, idareyi yürütebilirlerdi. Fakat asıl olan behemehal İngilizlerin meclisi basmalarını sağlamaktı. Bu olmadıkça Anadolu’da ne Milli Meclis ne de Milli Hükümet kurulabilirdi.¹⁷²

Rauf Bey’in bu görüşlerinin kabul edilebilir olduğunu söyleyen Akşin’e göre, “Yönetimde ve kumandada bana gerek yoktur” demesini tutarsız olarak değerlendirmektedir.¹⁷³

Gerçekten de o dönemde, değil Rauf Bey gibi deneyimli bir askere, en küçük memura bile ihtiyaç duyulmaktaydı. Kaldıki Rauf Bey, Malta dönüşünde başbakan seçilebildiğine göre o günlerde kendilerine duyulan ihtiyaç daha fazla olmalıdır.

Meclisin basılmasından evvelki akşam, Mustafa Kemal’in Osmanlı Bankası aracılığıyla Rauf Bey’e 1.000 lira gönderip son defa olarak Anadolu’ya çağırması,¹⁷⁴ o günlerde ne kadar ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Rauf Bey ve arkadaşları İngilizlerin herhangi bir baskınla kendilerini meclis dışında tutuklamalarını önlemek için farklı evlerde gecelemeaktedirler. 16 Mart sabahı Rauf Bey Şişli’de kaldığı evden İstanbul’un işgal edildiği haberini alır ve meclise gider. Daha önce kararlaştırıldığı üzere padişahı ziyaret edecek heyetle birlikte Yıldız Sarayı’na giderek Vahdettin tarafından kabul edilirler. Diğer konuşmacılardan sonra Rauf Bey söz alarak Vahdettin’e:

¹⁷² Rauf ORBAY a.g.c. s. 275

¹⁷³ Sina AKŞİN a.g.c. s. 412

¹⁷⁴ Rauf ORBAY a.g.c. s. 275

“Misak-ı Milli ile tespit edildiği üzere Hilafet ve Saltanat makamı ve memleketin kurtarılması bahis konusudur. Fakat cerayarı hale göre eğer biz bu milletin duygularına tercüme olabiliyorsak, şunu arzedelim ki, milletin sizden istediği meclis kararı olmadan herhangi bir milletlerarası vesikayı imzalamamanızdır. Aksi taktirde, istikbali çok karanlık görüyoruz. O kadar ki akibetin ne olacağı şimdiden kestirilemez”¹⁷⁵ dedikten sonra Vahdettin sinirli bir şekilde Rauf Bey’e bakarak:

“Rauf Bey, bir millet var koyun sürüsü. Buna bir çoban lazım, O da benim”¹⁷⁶ der ve heyet saraydan ayrılarak meclise gelir ve padişahla yaptıkları konuşmaları mecliste anlatmaya başlarlar. Konuşmaların sürdüğü sırada Meclis Muhafız Kıtası Kumandanı salona girerek, kapıya gelen bir İngiliz müfrezesinin Rauf Bey’le Kara Vasıf Bey’i teslim almak istediğini haber verir.¹⁷⁷

Bu haber üzerine mecliste heyecan başlar. Kimi milletvekillerini “teslim etmeyelim silahla karşılık verelim” derken, kimileri de hala kaçma fırsatı olduğundan kıyafet değiştirip kaçmasını söylerler. Bu esnada Rauf Bey, hiç konuşmamaktadır. Sonunda Sinop mebusu Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey: “Arkadaşlar, sakın olunuz bu işte asıl selahiyet sahibi Rauf Bey’dir. O karar versin” deyince Rauf Bey:

“Şimdiye kadar sizin durumunuz tehlikeye düşmesin diye sustum. Madem ki meclis taarruza uğramıştır. Burada muhafız bölüğü var. Emir verilsin mukavemet etsin, vazifesini yapsın”¹⁷⁸ der. Ancak meclis başkanının meclisten ayrılmadan önce, ne olursa olsun silah kullanılmaması için emir vermiş bulunduğundan bu yola başvurulmaz.¹⁷⁹

Mazhar Müfit’in anlattığına göre, meclisin etrafında başka düşman müfrezeleri olmadığından, Rauf Bey’in Ayan dairesine girip Ayan kapısından çıkarak hemen bir polis elbisesi ile kıyafetini değiştirip saklanabileceği ve

¹⁷⁵ Rauf ORBAY a.g.c. s. 276

¹⁷⁶ Rauf ORBAY a.g.c. s. 275

¹⁷⁷ Sina AKŞİN a.g.c. s. 414 Rauf ORBAY a.g.c. s. 276

¹⁷⁸ Mazhar Müfit KANSU a.g.c. cilt II. s. 552

¹⁷⁹ Sina AKŞİN a.g.c. s. 415

gelenlere de, bugün Rauf Bey gelmemiştir denilebileceği şeklinde bir plan düşünülmüştür.¹⁸⁰

Ancak Rauf Bey bu kaçma teklifini de kabul etmeyerek, İngilizlerden; kan dökülmesin diye kendisinin müzareke salonundan zorla alındığına dair imzalı bir kağıt alarak Kara Vasıf Bey'le birlikte teslim olmuştur.¹⁸¹

Rauf Bey son ana kadar, İngilizlerin, Osmanlı Mebusan Meclisi'ne bir tuzak hazırladığı ve meclisi basacakları inancında değildir.¹⁸² Ancak Rauf Bey bu görüşünde yanılmıştır. Mustafa Kemal'in Rauf Bey'i çağdırmadaki haklılığı ise Rauf Bey'in tutuklanmasıyla ortaya çıkmıştır.

16 Mart 1920'den itibaren Rauf Bey yurdundan uzak ve sürgün olarak 20 ay Malta'da kalacaktır.

9 MALTA SÜRGÜNÜ RAUF BEY

a) Malta'ya Götürülüş

Rauf Bey, İngiliz Yüksek Komiserliğince “Eski Bahriye Nazırı, Sivas Mebusu ve Milli hareketin başlıca temsilcilerinden birisi” diye nitelendirilmektedir. İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda kendisini Kara Vasıf Bey'le birlikte “Mustafa Kemal'in sağ kolu olanlardan biri” diye tanımlamaktadır.¹⁸³

Silahlı İngiliz askerleri Rauf Bey'i meclis kapısında bindirdikleri otomobille doğrudan Tophane'deki tarihi köşke, oradan da ufak, eski ve pis bir gemi ile açıkta demirli bulunan Benbow dretnotuna götürdüler. Burada en alt katta assubaylara mahsus olan loş ve havasız bir yere -kendi deyişiyle- tıktılar.

¹⁸⁰ Mazhar Müfit KANSU a.g.e. cilt II. s. 554

¹⁸¹ Rauf ORBAY a.g.e. s. 277 Sina AKŞİN a.g.e. s. 415

¹⁸² Bilal ŞİMŞİR, “Malta Sürgünleri” s.198

¹⁸³ Bilal ŞİMŞİR, “Malta Sürgünleri” s.168

Burada Rauf Bey'den başka Edirne mebusları Şeref ve Faik Bey'ler ile Kara vasıf Bey ve diğer bazı milletvekilleri vardır.¹⁸⁴

İstanbul'daki İngiliz yüksek komiseri Amiral De Robeck, Malta Valisi Lord Plumer'e gönderdiği mektupta:

“18 Mart günü 30 kadar önemli Türk siyasi suçlusunu Benbow gemisine yükleyip, Malta'ya gönderdiğini, bunlar için emin bir hapisanenin ayarlanmasını”¹⁸⁵ istedikten sonra Malta'ya gönderdiği bu kişileri kısaca Lord Curzon'a tanıtır. Amiral De Robeck:

Listenin üçüncü sırasında bulunan Rauf Bey için; Eski Bahriye Nazırı, milliyetçi hareketin başlıca teşkilatçılarından biri ve Sivas Mebusu diye tanımlar. Rauf Bey'in adının karşısında bir de rakam vardır, 2776. Bu rakam, Rauf Bey'in Malta'daki sürgün numarasıdır. Bundan böyle Rauf Bey artık İngilizlerin bir konuğu değildir. Kaptan köşkünde ağırlandırmayacak, tel örgüler arkasında Polverista Kampı'nda tutuklu bulunacaktır. Hamidiye kahramanlığı, Bahriye Nazırlığı, Mütareke'nin imzacısı nitelikleriyle de anılmayacaktır. Kendisinden Malta'da, “savaş tutsağı”, “siyasal suçlu” diye söz edilecektir. Bu dönemin İngiliz belgelerinde o, sürekli olarak sadece bir numara ile anılacaktır. 2776 Rauf Bey!¹⁸⁶

Rauf Bey'in Malta yolculuğu sıkıntılı geçmiştir. Kimseyle görüştürülmeden devam eden yolculuk esnasında, zamanları hep kapalı ortamda geçmekte, ancak günde bir saat kadar güverteye çıkıp hava aldılmaktadırlar. Ancak geminin süvarisi olan Albay ara sıra gelip Rauf Bey'le konuşmaktadır.¹⁸⁷

b) Malta'daki Günler

Rauf Bey ve yanındakiler Malta'ya varışta -kendi deyimiyle- İngilizlerin centilmenliklerine yakışmayan bir şekilde gemiden çıkarılıp, rıhtımda iki sıralı

¹⁸⁴ Rauf ORBAY a.g.e. s. 272

¹⁸⁵ Bilal ŞİMŞİR, “Malta Sürgünleri” s.121

¹⁸⁶ Bilal ŞİMŞİR, “Malta Sürgünleri” s.121

¹⁸⁷ Rauf ORBAY a.g.e. s. 277

vaziyetteki süngülü askerler arasından geçirilip kamyonlara yüklendiler. Kamyonda eşya taşır gibi, sokaklarda dolaştırıp, bunları halka teşhir ede ede, eskiden İngiliz askerlerinin kışlası olan Polverista kampına yerleştirdiler. Buraya geldiklerinde, kampa daha önce getirilmiş olan Türk tutsaklarla karşılaştılar.¹⁸⁸

Rauf Bey Malta'daki günlerini, küçük gruplar halinde başbaşa verip sohbet etmek, çoğunlukla kitap okumak ve bilhassa yurttan gazete, mektup ve haber beklemekle geçirmektedir.

Rauf Bey ve diğerleri yurttan aldıkları haberlerle kah sevinip kah üzülmeakteler. Sevinçli haberlerin ilkini 29 Temmuz'da Türk ordusunun, Seyitgazi önünde Yunanlılarla yaptıkları üç gün süren muharebe sonunda galip gelmesiyle alırlar.

Üzüntülü haberi ise 15-18 Ağustos arasında almışlardır. Bu üzüntülü haber ise, Yunan taarruzunun tekrar başlamasıyla Türk ordusunun geri çekilmesi ve Ankara'nın boşaltılması söylentileridir.

Rauf Bey ve beraberindekiler, Malta'da ne amaçla bulunduklarını ve bu sürgünlüğün ne kadar süreceğini öğrenmek için, I. Dünya savaşında Osmanlı haklarını savunmaya memur edilmiş olan İsveç sefirleri aracılığıyla teşebbüsle bulunmuşlar ve bu iş için de Malta'nın yerli avukatlarından biriyle anlaşp, haklarını savunması amacıyla vekaletname vermişlerdir.¹⁸⁹

Rauf Bey 12 Eylül 1921'de Bekir Sami ve Cami Bey'lerden bir mektup alır. Bu mektupta, kendisinin Anadolu'da gerekli olduğundan Malta'dan kurtulmak için çalışmasını yani kaçmasını istemektedirler. Bu kaçma teşebbüsü Rauf Bey'in dışında Kara Vasıf Bey ve diğer 16 sürgün için de geçerlidir. Bu teklif karşısında Rauf Bey ve Kara Vasıf Bey'ler İngilizlere söz verdiklerinden dolayı kaçmayacaklarını söylemişlerdir.¹⁹⁰

---

¹⁸⁸ Rauf ORBAY a.g.c. s. 278

¹⁸⁹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 305

¹⁹⁰ Ali İhsan SABİS, "Harp Hatıraları" cilt -II s.32-36 Bilal ŞİMŞİR, "Malta Sürgünleri" s.198

Rauf Bey ve Kara Vasıf Bey'ler Malta'daki İngiliz yetkililere kaçmayacaklarına dair söz vermeleri karşılığında, kamptan dışarıya çıkma için izni aldıklarından durumları diğerlerine göre biraz daha iyidir.

c) Malta'dan Kurtuluş

Mustafa Kemal Sakarya Savaşını kazanınca İngiltere ile 22 Ekim 1921'de İstanbul'da esirlerin değiş tokuşu anlaşmasını imzalaması sonucu Malta'da sürgün bulunanlar bu anlaşma gereği serbest bırakılacaklardır.¹⁹¹

Nihayet Sakarya Savaşı sonrası Malta tutsaklarının kurtulması umudu ortaya çıkmış ve Malta'da bir telaş bir heyecan başlamıştı. 30 Eylül günü hesapları kesildi ve 25 Ekim günü iki gemi ile yola çıktılar. Malta dönüşü yolcular rütbe ve mevkilerine göre ayrıldılar. Rauf Bey ve beraberindeki 16 kişi rütbelerinin yüksek olması nedeniyle, diğer gemiden biraz daha iyice olan bir başka gemiye bindiler.¹⁹²

Rauf Bey ve beraberindekilerin bindiği "Krizontem" Vapuru 25 Ekim 1921 saat 5'de Malta'dan hareket etti.

"Krizontem" gemisi dört günlük bir yolculuktan sonra 29 Ekim'de Çanakkale Boğazına gelebildi. Nihayet 30 Ekim günü Haydarpaşa önlerine geldiler. Rauf Bey'i annesi, eniştesi ve diğer yakınları karşıladılar. Ancak İngilizlerin, karşılayanları gemilere yaklaştırmaması sonucu uzaktan bağırarak konuşabilmekteydiler.¹⁹³ Rauf Bey'in annesi oğlunu yakından görememiş olmanın verdiği acıyla ağlamaktadır. Rauf Bey annesinin ağlamasına çok üzülür ve "yakında görüşeceğiz" diyerek teselli eder.

Rauf Bey ve diğer tutsaklar 30 Ekimde İstanbul'a gelmişlerdir. Fakat esirlerin değişim yeri İnebolu'dur Bu nedenle, tahliye günü uzar ve iki gün daha

¹⁹¹ Prof. Dr. Ergün AYBARS "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" s. 298

¹⁹² Bilal ŞİMŞİR, "Malta Sürgünleri" s.449

¹⁹³ Rauf ORBAY a.g.c. s. 311

gemide kalırlar. Malta sürgünleri arasında telaş başlamıştır. “Acaba değişim gerçekleşmeyip tekrar Malta’ya mı götürüleceklerdir”¹⁹⁴ diye düşünmektedirler.

Bu kuşku ve telaşların giderilmesi için Rauf Bey’den arabulucu olması rica edilir. Ne de olsa iyi bir İngilizcesi ve İngilizlere yakınlığı vardır. Bu amaçla sahile mektup yazıp durumu öğrenmek ister ancak mektubuna cevap alamaz.

Nihayet Rauf Bey, iki seyahat bavulu ve bir kitap sandığını gemide kaldırarak 2 Kasım 1921 günü İnebolu’da gemiden inerek tutsaklığı sona erdi.¹⁹⁵

Rauf Bey tutsaklıktan kurtulduktan sonra İnebolu liman dairesinde Yakup Şevki Paşa ve Kara Vasıf Bey ile birlikte misafir edilerek rahat bir gece geçirmiştir. Yine aynı gün arkadaşlarıyla birlikte İnebolu kaymakamı, eski Sivas valisi Reşit Paşa’yı ve Rahmi Bey’in kayınpederi Hüsnü Paşa’yı ziyaret etmişlerdir. Ziyaretlerine gelenlerle görüşmüşler, şehri ve etrafını gezmişlerdir.¹⁹⁶

Yirmi aylık sürgün hayatından sonra yurda dönen Rauf Bey diğer arkadaşları gibi İstanbul’a dönmeyip, eski çalışma arkadaşlarının yanına, yani milli mücadeleye katılmıştır¹⁹⁷ ve bu amaçla İnebolu’dan 4 Kasım 1921 günü hareket edip Ankara’ya gitme kararı almıştır.¹⁹⁸

10 - RAUF BEY ANKARA’DA

a) Ankara Yolculuğu

Rauf Bey, yanında Cevat, Yakup Şevki, Abdüsselam, Mürsel Paşa, Hüseyin Kadri, Nazım ve Hacı Ahmet Bey’ler olduğu halde 4 Kasım 1921 cuma günü sabah saat 9’da Ankara’ya gitmek üzere yola çıkmışlardır.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Rauf ORBAY a.g.c. s. 311

¹⁹⁵ Kazım ÇAVDAR, “Cumhuriyetin 50. Yıldönümünde Atatürk’ün Silah Arkadaşları”, s.125 Bilal ŞİMŞİR, “Malta Sürgünleri” s.450

¹⁹⁶ Rauf ORBAY a.g.c. s. 312

¹⁹⁷ Feridun KANDEMİR “Hatıraları ve Söyleyemedikleriyle Rauf ORBAY” s. 56

¹⁹⁸ Rauf ORBAY a.g.c. s. 312

¹⁹⁹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 312

Rauf Bey ve beraberindekiler günün zor koşulları altında, ilkel taşıtlar ve kötü yol şartlarında yola çıktıktan sonra, yolları üzerindeki köylerde ve kasabalarda konaklayıp, halkla da konuşarak sürdürdükleri yolculuklarının ikinci yani, 6 Kasım pazar günü Kastamonu'ya geldiklerinde, araçlarında meydana gelen arıza, onları burada bir gün mola vermeye zorlamıştır.

Kastamonu'da mola vermek zorunda kalan Rauf Bey, burada Mekteb-i Sultani'yi ziyaret ettiğinde, belli bir ilerlemenin olmadığı gibi “çocukların da sağlıklı görünmediğini” belirtmektedir. Rauf Bey, burada çok uzun zamandır görmediği arkadaşları ve yakınlarına rastlamış ve onlarla görüşmüştür. Yine burada, Anadolu'ya geçerken görmek isteyip göremediği, Albay Bekir Sami Bey ile de karşılaşmış ve uzun uzun konuşmuşlardır.

7 Kasım Pazartesi günü Kastamonu'dan hareket eden Rauf Bey ve beraberindekiler günün akşamında Kalehan'ında bir hana indikten sonra - Ali Fuat Paşa'nın biraderi- Mehmet Ali Bey'in kulübesinde yerleşmişler ve gece de uzun uzun sohbet etmek fırsatını bulmuşlardır.

8 Kasım 1921 salı günü sabah erkenden hareket eden Rauf Bey'ler günün akşamında Kangırı'ya ulaşmışlar ve şehrin dışında Kaymakam, Belediye başkanı ve Askerlik şubesi başkanı ile halk tarafından karşılanmışlardır. Geceyi Kangırı'da geçiren Rauf Bey'ler arabanın atlarının dinlendirilmesi için burada bir gün daha fazladan kalıp 10 Kasım günü buradan hareket etmişlerdir. Geceyi Kalecik'te geçiren Rauf Bey ve arkadaşları 11 Kasım günü Kalecik'ten hareket etmişlerdir. Rauf Bey ve beraberindekiler Ankara'ya 20 kilometre mesafedeki mevkiye geldiklerinde, kendilerini Kızılay arabasıyla karşılamaya gelen Dr. İsmail Tali Bey ve diğer mebuslarla buluşmuşlardır. Başka bir araba ile de Sait ve Şevket Bey ile Refet Paşa karşılamaya gelmişlerdir.²⁰⁰ Rauf Bey uzun bir ayrılıktan sonra Ankara'ya ve eski arkadaşlarına kavuşmanın sevinci içindedir.

---

²⁰⁰ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt III, s. 337 (Rauf BEY hatıralarında Ankara'ya geliş tarihini 12 Kasım olarak belirtiyorsa da Mustafa Kemal'in belirttiği tarih 15 Kasım'dır. “Nutuk” s.407

b-Ankara’da İlk Günler

Rauf Bey, Ankara’ya geldiği gün, ikamet haline getirilen ve Mustafa Kemal’inde kaldığı istasyon binasına yerleşmiş ve geceyi orada geçirmiştir. Rauf Bey, Ankara’ya geldiğinde, “Mustafa Kemal ile bazı milletvekillerinin çeşitli nedenlerle aralarının açıldığını ve bu durumdan çok üzüntü duyduğunu” belirtmektedir.²⁰¹

Rauf Bey Ankara’ya geldikten sonra 15 Kasım 1921 günü Mustafa Kemal ile birlikte Meclis’e giderek Umumi Heyet müzakerelerine katılıp Umumi Heyet’e takdim edildi. Oturuma başkanlık eden birinci reis vekili Hasan Fehmi Bey’in: “Malta’dan gelen Sivas Mebusu Rauf Bey’in Yüksek meclisinize iltihak ettiğini arzeylerim” deyip, mebusların: “Kürsüye buyursunlar, kendisini görmek isteriz” demeleri üzerine Rauf Bey kürsüye çıkarak şu konuşmayı yapmıştır:

“Hepinizce malum olan, İstanbul’un 16 Martta işgali hadisesiyle bu milletin istiklal içinde hür yaşamak kati karar ve imanını bir takım oyunlarla boğmaya çalışan düşmanlar, mukaddes mücadelemizin milletten gelmeyip, bir takım insanların şahsi teşebbüsleri imiş gibi göstererek, bunu akıllarınca kökünden kazımak maksadıyla, İstanbul’daki meclisi basıp, bazı arkadaşlarla birlikte beni de tevkif edip Malta’ya sürmüşlerdir. Tarihte devlet adını taşıyan herhangi bir teşekkülün, bu gibi hareketlerde bulunduğunu ben şahsen hatırlamıyorum. Bu taarruza cüret eden düşman, bize ne esir ne tutuk muamelesi yapmaya cesaret edemedi. Elinde bulunduğumuz yirmi ay müddet içinde herhangi birimizin izzet-i nefsimizi inciltecek her türlü teşebbüsten de çekindi ise de tefkifimizin ertesi günü İstanbul’da yayınlatmış olduğu beyannamede, o zamana kadar cereyan eden ve ileride cereyan edecek vakalara karşı bizleri rehine olarak aldığını ve bu maksatla elinde tutacağını ilan etti. Biz buna güldük. Benim muazzez milletimin azim ve kararına, vatanımın binlerce yıllık tarihini ve bihakkın layık olduğu şerefli hayatı devam ettireceğine olan kanaatim bir gün bile kaybolmamıştır. İşte bugün arkadaşlar, bunu idrak etmekle müftehir ve mesudum.

---

²⁰¹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 337

Mübarek milletimizin itimadını haiz olarak, onu liyakatla temsil eden siz vekil arkadaşlarımın gösterdiği metanet ve celadet, tarihimize istiklal hakkımızı müdafaa yolunda pek kıymetli bir misal kaydederek, bu suretle imhaya çalışan düşmanların elinden şan ve şerefimizle kurtardı. Şimdi aranızda bulunmaktan şerefyabım. Bunun için şükranlarımı arz ederek Allah'tan cümlelerinizi her işinizde muvaffak eylemesini ve milletimizin bütün emellerine ve gayelerine kavuşturmasını niyaz eylerim".²⁰²

15 Kasım akşamı Rauf Bey Mustafa Kemal tarafından Çankaya Köşküne davet edilmiştir. Burada akşam yemeğini yiyen Rauf Bey, eski birçok arkadaşıyla görüşüp sohbet etmek fırsatını da bulmuştur.²⁰³

c) Nafia (Bayındırlık) Vekilliği

Rauf Bey Ankara'ya geldiği günden beri kendisine Meclis grubu başkanlığına seçilmesi için teklifler yapıldığını, kendisinin de yapılan teklifler karşısında "henüz yorgun olduğunu ve umumi vaziyetle, meclisin zihniyetini tetkike muhtaç olduğunu" belirterek bundan vazgeçilmesini rica ettiğini belirtmektedir.²⁰⁴

Ömer Lütfi Bey'in Nafia Vekilliğinden istifa etmesi üzerine boşalan vekillik için 17 Kasım 1921'de Mustafa Kemal Rauf Bey'i aday göstermiştir. Aynı gün yapılan seçimlerde Rauf Bey kullanılan oyların yarısından bir fazlasını alarak vekil seçilmiştir.²⁰⁵

Mustafa Kemal Rauf Bey'i Bayındırlık (Nafia) Bakanlığına sonrada Ankara'ya gelen Kara Vasıf Bey'i de Andolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Grubu Yönetim Kurulu Üyeliğine seçtirerek Rauf Bey'den hükümette Kara Vasıf Bey'den de grupta yararlanmayı düşünmüştür.²⁰⁶

²⁰² Feridun KANDEMİR a.g.c. s. 57

²⁰³ Rauf ORBAY a.g.c. s. 338

²⁰⁴ Rauf ORBAY a.g.c. s. 338

²⁰⁵ Ahmet DEMİREL, "Birinci Mecliste Muhalefet" s.319

²⁰⁶ Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 407

Seçimin yapıldığı gün hasta olduğundan Meclise gidemeyen Rauf Bey'e vekil seçildiğini akşam dairesine giden Mustafa Kemal ve Fethi Bey'ler söylemişlerdir.²⁰⁷

Rauf Bey vekil seçildiğinin ertesi günü yine hasta yatağında iken, Nafia vekilliğine 84 oyla seçilmiş olduğunu gazetelerden görmüştür. Rauf Bey kullanılan oyların yarısından bir fazlası ile vekil seçildiğini, oysa böyle bir anda sorumluluk alıp görev yapabilmek için çoğunluğun oyunu almak gerektiğini belirterek Nafia Vekilliğinden 21 Kasım 1922 günü istifa etmiştir.²⁰⁸

Bu istifa üzerine Çankırı Mebusu Hacı Tevfik Efendi yapılan seçim öncesinde, Malta'dan yeni dönen Rauf Bey hakkında vekaleti kabul edip etmeyeceğine dair bir söylenti dolaştığını, mebusların bazılarının "Kabul etmese de kendisine oy vereceğiz dediklerini, bazılarının ise "Nasıl olsa görevi kabul etmez" diyerek oy vermediklerini söyleyip; görevi kabul edeceğini seçim sırasında bildirmiş olması halinde oyların büyük bölümünün kendisine verilmiş olacağını belirtmiş ve istifanın geri alınmasını istemiştir. Daha sonra bu konu isim belirlemek suretiyle oya konulmuştur. 163 Mebusun katıldığı oylamada Mersin Mebusu İsmail Safa Bey dışında 162 Mebus istifanın reddini ve Rauf Bey'in göreve dönmesine karar vermiştir.²⁰⁹

Rauf Bey, görev yapmak için kendisini seçen millet vekillerinin oylarını yeterli görmemiştir. Ancak daha sonra yapılan "göreve dönmesi" yolundaki oylamada meclisin tam desteğini aldığından görevi kabul etmiştir. Rauf Bey Ankara'ya geldikten ve Nafia Vekili seçildikten sonra Meclis içinde beliren Mustafa Kemal'e karşı muhalefete arabuluculuk yaparak sorun olan konuların ortadan kalkmasına çalışmıştır.²¹⁰

Rauf Bey Nafia Vekaletine seçilmişti seçilmesine ama. Ne nafia işlerinin nasıl yürütüleceğini ne de hükümet bütçesi ülkenin Nafia işlerini düzenleyebilecek durumdaydı.

²⁰⁷ Rauf ORBAY a.g.c. s. 339

²⁰⁸ Ahmet DEMİREL, "Birinci Mecliste Muhalefet" s.319

²⁰⁹ Ahmet DEMİREL, "Birinci Mecliste Muhalefet" s.320

²¹⁰ Rauf ORBAY a.g.c. s. 339

Meşrutiyet'in ilanından beri ülkede meydana gelen iç ve dış ayaklanmalar ve çeşitli savaşlar nedeni ile Nafia işlerine gerektiği gibi önem verilmemiş olduğundan, yurdun dört bir tarafı imara muhtaç durumdadır. Köylerden kasabalara varıncaya kadar her taraftan dile getirilen yol, su, köprü, demiryolu, liman ve baraj istekleri Rauf Bey'den önce olduğu gibi Rauf Bey vekaletine geldikten sonrada bitmemiştir. Ne çare ki yokluktan dolayı bunlara cevap verilememektedir. Nafia Vekaletine gelen Rauf Bey, başından beri tüm bu eksiklikleri gidermeye çalışmış ancak yaptığı tüm teşebbüslerde bu işlerin kendinin harcı olmadığı kanaatine varmıştır.²¹¹

Nihayet Ankara istasyonu ile Meclis binası arasındaki bir kaç metrelik yolun bile bir yıldan beri yapılamamış olması, Rauf Bey'i ülke çapındaki sorunların yükümlülüğünü üzerine almaktan korkutmuştur. Rauf Bey "Bu vazifenin, hiç olmazsa meslekten yetişmiş kimselere verilmesini sağlamak için" 7 Ocak 1922'de Nafia Vekaletinden istifa etmiştir. İstifası 12 Ocak 1922 günü Mecliste okunmuştur.²¹² Rauf Bey Bakanlıktan istifasında her ne kadar işin ehli olmadığı ve kendisinin bu işi yapamayacağı, sorunların altından kalkamayacağı ya da T.B.M.M. tutanaklarındaki "rahatsızlık"²¹³ nedeni ile istifa etmiş olduğunu belirtmişse de Nutukta anlatılan bir olay Rauf Bey'in Mustafa Kemal ile anlaşamadığından istifa ettiği sonucunu çıkarmaktadır. Nutukta bu olayı Mustafa Kemal şöyle anlatır:

- "Bir gün Bakanlar Kurulunda Rauf Bey'in, bir işin açıklanmasını istediği bana bildirildi. Rauf Bey ve Kara Vasıf Bey'in önceden aralarında karalaştırıp, benden açıklaması istediği iş şuydu. "Askerlik bakımından güdülen siyasa nedir?"

Bu sorudan çıkarılabilecek anlam neydi? Neyi anlatmak istiyordu? Siyasa ve askerlik bakımından bizim tutumumuz belli olmuştu. Tüm bağımsızlığımızı sağlanıncaya değin düşmanlarla vuruşmak ve onları yeneceğimize olan kesin inançla savaşı sürdürmek... İşte ortaya atılan soru ile demek istiyorlardı ki: "Ne

²¹¹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 370

²¹² Ahmet DEMİREL, "Birinci Mecliste Muhalefet" s.323

²¹³ Ahmet DEMİREL, "Birinci Mecliste Muhalefet" s.324

olursa olsun savaşı sürdürmekle sonuç alınabilir mi? Alınamayacağı da düşünülerek daha şimdiden başka tedbirler ve yollar (anlatmak istediği yolar siyasa yollarıdır) bulup, içinde bulunduğumuz tehlikeli duruma son vermek uygun olmaz mı?”

“Elbette ne bakanlar kurulunda ne de grup yönetim kurulunda böyle bir işin görüşme ve tartışma konusu olmasına izin vermedim”.²¹⁴

Bu olaylardan sonra Rauf Bey’in istifasını verip, Mecliste okunduğuna bakılırsa, istifanın gerçek sebebinin, Mustafa Kemal’in, anlatıldığı gibi çıkışlara izin vermemesi ve meydana gelen anlaşmazlıklar sonucu olduğunu göstermektedir. Rauf Bey’in bu soruyu Mustafa Kemal’e sormasından anlaşılıyor ki Rauf Bey, hala Milli Mücadele’nin kesin sonuca ulaşacağından kuşkuludur. Bu nedenle savaş yerine siyasal yolların denenmesi gerektiğini belirtmesi bu inancı desteklemektedir.

Şevket Süreyya Aydemir, Rauf ve Kara Vasıf Bey’lerin tutumlarını şöyle değerlendirmektedir:

“ Bu şahsiyetler ne yazık ki Gazi’nin siyasetine ve davranışına karşı kuşkuluydular. Onların katılmasıyla Muhalefet bizzat Müdafai Hukuk Grubu içinde sözcü lerini bulmuş gibiydi...”²¹⁵

11. İKİNCİ GRUP VE RAUF ORBAY

Rauf Bey, Ankara’ya gelip meclis çalışmalarına katıldığı sıralarda Meclis’te, Mustafa Kemal’e, Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Grubuna ve bunun uygulamalarına karşı muhalefet kendini gösterir bir hal almıştı.

Mustafa Kemal’in Sakarya Zaferi’nden sonra, Muhalefet sesini iyice yükseltmeye başlamıştı. Bunların başlıca muhalefet nedenleri devlet ve meclis işlerinin Mustafa Kemal’in “Meclis Reisi” sıfatıyla tek elden yürütmesi ve başkomutanlığın Mustafa Kemal’de olmasıdır. Yani Mustafa Kemal’in hem

²¹⁴ Mustafa Kemal ATATÜRK “Nutuk” s. 407

²¹⁵ Şevket Süreyya AYDEMİR “Tek Adam”cilt II. s. 401

meclis, hem hükümet hem de başkomutanlık yetkilerini kendinde toplamasıyla yönetimi tek elden yürüttüğünü iddia edip endişe etmekteydiler.²¹⁶

Bu uygulamalara karşı beliren muhalefet hareketi Birinci Grubun kuruluşundan 14 ay sonra 1922 Temmuz'unda ikinci Müdafai Hukuk Grubu adıyla örgütlü bir yapı içine girmişlerdir.²¹⁷

Rauf Bey bu grubun çalışmalarına katılmadığını, bilakis iki grup arasında arabuluculuk yaptığını belirtmektedir.²¹⁸ Ancak Rauf Bey'in bu gruptaki kişilere olan yakınlığı ve bu grubun Rauf Bey'e verdikleri destek, Rauf Bey'in bu grubu teşvik ettiğini göstermektedir.²¹⁹

Mustafa Kemal, Rauf Bey'in ikinci Grup ile olan bağına şöyle belirtmektedir: “Kara Vasıf Bey’le Rauf Bey karşıcıl grubun kurulmasında, güçlendirilmesinde ve yönetiminde daha ilk günden birlik oluyorlar ve yöneticilik yapıyorlar. Ama Rauf Bey, açıktan açığa ikinci Gruba geçmeyerek bizim içimizde kalmak durumunu yeğliyor”. Bu durum üç yıl sürdü. Rauf Bey en son kendi deyişyle: “Bizimle birlikmiş gibi görünmek olanağı kalmadığı zaman” ayrılığını açığa vurmak zorunda kaldı”.²²⁰

Nutuk'ta Gazi'nin de belirttiği gibi Rauf Bey İkinci Gruba dahil olmayıp Birinci Grubun içinde kalmıştır. Ancak uygulamalara bakıldığında Rauf Bey ile İkinci Grup arasında duygusal bağın varlığı kendini göstermektedir. Rauf Bey'in Meclis ikinci Başkanlığına ve sonra İcra Vekilleri Heyeti'ne seçilmesi tamamen İkinci Grubun desteğiyle olmuştur.

Birinci Meclis'teki muhalefet hareketini inceleyen Ahmet Demirel, Rauf Bey'in “Hiçbir zaman İkinci Grubun önde gelenlerinden olmadığı gibi sıradan bir üyesi de değildir. Birinci Meclis Dönemi boyunca, İktidardaki Birinci Grup'un etkin bir üyesi olarak kalmıştır”²²¹ diyerek Rauf Bey'i İkinci Gruba dahil

²¹⁶ Rauf ORBAY a.g.c. s. 370

²¹⁷ Ahmet DEMİREL, “Birinci Mecliste Muhalefet” s.379

²¹⁸ Rauf ORBAY a.g.c. s. 371

²¹⁹ Prof. Dr. Ergün AYBARS “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” s. 381

²²⁰ Mustafa Kemal ATATÜRK “Nutuk” s. 418

²²¹ Ahmet DEMİREL, “Birinci Mecliste Muhalefet” s.382

etmemektedir. Ancak gerek Mecliste cereyan eden olaylar, gerekse Mustafa Kemal'in söyledikleri Rauf Bey ile İkinci Grup ilişkisinin varlığını ortaya koymaktadır. Rauf Bey ve İkinci Grup ilişkisi, Nutuk'ta şöyle anlatılmaktadır:

Samsun Milletvekili Emin Bey Mustafa Kemal'e; Rauf Bey'in ikinci grubu kışkırtıp aşırı davranışlara sürüklediğini ve buna karşılık Emin Bey'in, Rauf Bey'e; "Bizi sürüklediğiniz bu davranış darağacına dek gider, o zaman bizim birlikte bulunacak mısınız? "Sorusuna Rauf Bey'in, "Birlikte bulunmazsam alçağım" cevabını verdiğini belirtmektedir.²²²

12. RAUF BEY'İN BAŞVEKİLLİĞİ

8 Temmuz 1922 günlü yasa ile, Bakanların ve Bakanlar Kurulu Başkanının doğrudan doğruya Meclisçe, gizli oyla seçilmesinin kabul edilmesi ile halen görevde olan Vekiller Heyeti istifa etmiştir.

Bayındırlık (Nafia) Vekaletinden istifa ettikten sonra Meclis İkinci Reisliğine seçilen²²³ Rauf Bey'in, Vekiller Heyetinin istifası üzerine Meclis Reis Vekili sıfatıyla meclise başkanlık ettiğinden, "Son kabul edilen kanun üzerine vekiller heyeti istifa etmiştir. Yenileri seçilene kadar memleketin hükümete kalmaması muvafık olmayacağından vekillerin vazifelerine devam etmeleri münasip olur" teklifi kabul edilerek yeni vekiller heyetinin seçilmesi de üç gün sonraya bırakılmıştır.²²⁴

Meclisin çoğunluğunu teşkil eden İkinci Grup milletvekilleri Rauf Bey'in hükümeti kurmasını ısrarla istemektedirler. Rauf Bey ise bu görevi kabul etmek istemez ve başka birinin bulunup seçilmesini tavsiye eder. Bir iki gün böyle geçip hükümet kurulamayınca Mustafa Kemal, Rauf Bey'i meclisteki odasına davet etmiştir.²²⁵

²²² Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 410

²²³ Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt III. s.146

²²⁴ Rauf ORBAY a.g.c. s. 371

²²⁵ Rauf ORBAY a.g.c. s. 372

Mustafa Kemal, Rauf Bey'e "Meclis çoğunluğunun kendisini Bakanlar Kurulu Başkanlığına seçmeye eğilimli olduğunu ve kendisininde uygun gördüğünde kabul etmesini" söyleyince Rauf Bey bu görevi kabul etmiş ve 12 Temmuz 1922 günü 204 oyun 197'ni alarak Vekiller Heyeti Başkanı seçilmiştir.²²⁶

Rauf Bey, Başvekil olduktan sonra sempati duyduğu İkinci Grup ile, içinde bulunduğu Birinci Grup arasındaki anlaşmazlıklara arabuluculuk yapıp bunları giderdikten sonra, iç ve dış durumun çok hassas olduğu bu dönemde meclisin eskisinden daha çok milli dava etrafında birleşmesini sağlamıştır.²²⁷

a. Mecliste Muhalefet ve Arabuluculuk:

Rauf Bey Başvekil seçildikten sonra meclisteki muhalefet Mustafa Kemal'e, Rauf Bey vasıtasıyla saldırmaktadır.

Meclisteki bu muhalefet, Sakarya Savaşından sonra Büyük Taarruza hazırlanan ordunun hala niçin saldırıya geçmediğini sorarak "ordumuzun atıl kalması doğru değildir. Sakarya Zaferinden sonra ordumuz hemen bir seneye yakın bulunduğu yerde mihlanıp kalmıştır. Kış geliyor. Yunanlılar ormanlık ve meskün bölgelerde bulunduklarından kışa dayanabilirler, bizim ise arkamız çırılçıplak ovadır, kış tahribat yapacaktır. Bu vaziyette bu kış pek perişan olabiliriz. Halbuki bugün karşılıklı kuvvetlere göre zaman, bir taarruz yapmamıza çok müsaittir. Durmayalım, karar verelim vakit geçiyor" diye tazyiklerde bulunmaktadırlar.²²⁸

Bunlardan başka yürürlükteki süresi sona ermekte olan Başkumandanlık kanununu 20 Temmuz'da yapılacak oylamada uzatmak istememektedirler. İddiaları ise Mustafa Kemal'in diktatör olacağı korkusudur.

²²⁶ Ahmet DEMİREL, "Birinci Mecliste Muhalefet" s.382 Ali Fuat CEBESÖY "Siyasi Hatıralarım" cilt I s.19

²²⁷ Ali Fuat CEBESÖY a.g.c. s.28

²²⁸ Feridun KANDEMİR a.g.c. s. 63

Rauf Bey Başvekil olarak meclisteki bu muhalefeti önlemekte güçlük çeker. Ne yapıp ne etse laf anlatamaz. Bunun üzerine meclisteki durumu Mustafa Kemal'e, anlatmak ihtiyacı duyduğundan oylama yapılmadan bir gün önce Mustafa Kemal'e bu duruma bir çözüm bulmak amacıyla Ali Fuat ve Refet Paşa'larla başbaşa görüşmek üzere Refet Bey'in Keçiören'deki evinde toplanmayı teklif etmiştir.²²⁹

Mustafa Kemal Rauf Bey'in bu toplantı teklifini kabul edip Refet Paşa'nın Keçiören'deki evinde Ali Fuat Paşa'da olduğu halde 19 Temmuz gecesi toplanılmıştır.²³⁰

Refet Paşa'nın evinde yapılan bu toplantıda Rauf Bey Mustafa Kemal'e, Meclisteki durumu ve korkularını anlattıktan sonra "Yarınki mecliste çıkarda durumu laikiyle izahla ilerisi için memleketin herhangi bir oldu bitti karşısında kalmayacağını ve böyle bir vaziyet ihdasını katiyen düşünmediğinizi samiyetle anlatırsanız eminim bütün meclisi etrafınızda toplamış bulacaksınız"²³¹ demiştir.

Mustafa Kemal İkinci Grubun hareketlerini tenkid ederek kendisine karşı cephe alınmasından bahsetmiş, diğerleri ise bir kaç kişinin belki bazı tesirler altında düşmanlığı olabileceğini ancak çoğunluğun büyük güven duyduklarını belirtmişlerdir.²³²

b. Büyük Zafer ve Rauf Bey:

Mustafa Kemal'in Başkomutanlık görevi 3 ay daha uzatıldıktan sonra taarruz hazırlıkları büyük bir gizlilik içinde yürütülmüştür.

Nihayet 26 Ağustos 1922/günü Mustafa Kemal, zafer müjdesini İera Vekilleri Heyeti Reisi olarak Rauf Bey'e vermiş, Rauf Bey'de aynı gün bu zafer müjdesini T.B.M.M.de okuduktan sonra bir beyanname hazırlatıp bütün yurda yayınlamıştır.²³³

²²⁹ Feridun KANDEMİR a.g.c. s. 65 Ali Fuat CEBESÖY a.g.c. s.26

²³⁰ Ali Fuat CEBESÖY a.g.c. s.28,29

²³¹ Feridun KANDEMİR a.g.c. s. 66

²³² Ayfer ÖZÇELİK "Ali Fuat Cebesoy" s. 266

²³³ Rauf ORBAY a.g.c. s. 400

Mustafa Kemal Başkumandan sıfatıyla 26 ile 30 Ağustos arasında Dumlupınar ve Afyonkarahisar muharebelerinde olağanüstü hizmetleri görülen Paşalar ile 11 Kumandanın 1'er derece terfilerini teklif etmiş, hükümet de bu teklifi kabul ederek usule uygun olarak terfiilerini yapmış ve durumdan meclisi haberdar etmiştir. İşte oğün mecliste başta Hüseyin Avni Bey olmak üzere İkinci Grup üyeleri, “Yapılan terfileri, meclisin kararı olamadan yapmaya hakkınız yoktur” diyerek büyük bir gürültü koparmışlardır.

Rauf Bey Vekiller Heyetinin ancak meclisten aldığı yetkiyi kullandığını bunun dışında meclisin suistimali olmadığını belirterek meclisi yatıştırmaya çalışmıştır. Rauf Bey'in tüm izahat ve açıklamalarına rağmen muhalefet bitmemiş ve Hüseyin Avni Bey'in:

“Meclis iradesini kaale almayanları, Yunan kadar memlekete zararlı sayıyoruz” demesi üzerine Rauf Bey:

“Hüseyin Avni Bey, bu sözü söylemiş olmaktan medanet duymalıdır. Bu herhalde bir sürçülisan eseridir. Yoksa böyle bir şeyi ifade etmek istemeyeceklerini ve behemahal bunu düzeltmelerini ümid ederim”. dedikten sonra tartışmalar devam etmiş, Rauf Bey bunlara gereken cevabı vererek yaptıkları işin yasalara uygunluğunu kabul ettirmiştir.²³⁴

Meclisteki bütçe görüşmelerinin yapılip tartışmaların bütün şiddetiyle sürdüğü sıralarda Türk ordusunda İzmir'e doğru olanca hızıyla ilerlemektedir. Ve nihayet 9 Eylül 1922'de Türk ordusunun 10 Eylül de Mustafa Kemal'in İzmir'e gelmesiyle milli mücadelenin önemli bir safhası tamamlanmıştır.

Mustafa Kemal zaferin kazanılmasından sonra hükümet erkanı ve Müdafai Hukuk Kurulu Reisi sıfatıyla yeni şartlar altında görüşmek ve genel durumu gözden geçirmek için Rauf Bey, Yusuf Kemal Bey ve Ali Fuat Paşa'yı İzmir'e çağırıştır.²³⁵

²³⁴ Rauf ORBAY a.g.c. s. 400-403

²³⁵ Ali Fuat CEBESÖY a.g.c. s.84-85

19 Eylül günü bir otomobil ile yola çıkan heyet 21 Eylül günü İzmir'e ulaşmıştır. Rauf Bey bu İzmir yolculuğunu, mecliste verilen bir takrirle "Şu anda yabancı temsilcilerle görüşmek zorunda kalan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın yanında Başvekil olarak bulunmak gerektiğinden" yapıldığını belirtmektedir.²³⁶ Oysa Rauf Bey, meclis zabıtlarına geçen ifadelerinde ise Başkumandanla bazı işleri halletmek üzere İzmir'e geldiklerini belirtmektedir.²³⁷ İzmir'de Mustafa Kemal ile görüşen heyet üyelerinden herbiri, ayrı ayrı vazife ve işleri hakkında bilgiler vermiş ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'da İzmir'in kurtuluşundan sonra geçen olayları anlatmıştır.²³⁸

Gerek Rauf Bey'in gerekse diğer heyet üyelerinin hatıralarında sözü edilmeyen bir olayı Mustafa Kemal Nutuk'ta anlatmaktadır. Olayı Mustafa Kemal şöyle anlatmaktadır:

"Rauf Bey bana İzmir'de, bazı özel dileklerini de bildirdi. Örneğin "Ali Fuat Paşa ile Refet Paşa'nın zafer dolayısıyla aşamalarının yükseltilmesini ve kendilerine uygun bir görev verilerek gönüllerinin hoş edilmesini teklif etti" Mustafa Kemal Rauf Bey'e, Ali Fuat ve Refet Paşa'ların savaşa katılmaları için türlü yollarla girişimde bulunduğunu ancak sonuç alamadığını belirttikten sonra "Savaşlarda emeği geçip hak kazanan komutanların ve subayların zafer dolayısıyla övülerek ve aşamaları yükseltilerek elbette gönülleri alınmıştı. Savaşlara katılmaktan kaçınan kişilerinde, savaşa katılanlarla birlikte aşamalarının yükseltilmesi elbette kötü etkiler yaratabilirdi. Kısacası Rauf Bey'e dileğini yerine getiremeyeceğimi söyledim" demektedir.²³⁹

Rauf Bey İzmir'e gelerek Mustafa Kemal ile gerekli çalışma ve görüşmelerde bulunduktan sonra 29 Eylül gecesi trenle Ankara'ya gitmek üzere İzmir'den ayrılmıştır.

²³⁶ Feridun KANDEMİR a.g.c. s. 75

²³⁷ Ayfer ÖZÇELİK "Ali Fuat Cebesoy" s. 271

²³⁸ Ali Fuat CEBESÖY a.g.c. s.70

²³⁹ Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 447

c) Saltanatın Kaldırılması ve Rauf Bey

Büyük zaferin kazanılmasından sonra 28 Ekim’de İtilaf Devletleri tarafından, 13 Kasım 1922’de Lozan’da barış görüşmelerinde bulunmak üzere hem İstanbul hem de Ankara Hükümeti temsilcileri davet edilmiştir. İstanbul Hükümeti Başbakanı Tevfik Paşa’nın “Lozan’a birlikte gidelim telgrafi” üzerine mesele 31 Ekim 1922 günü Müdafa-i Hukuk Grubunda görüşülmüştür.²⁴⁰

Ankara’da ve Meclis içinde saltanatın kaldırılacağını farkedenden muhalefet cephesi harekete geçmiş ve çalışmalarına başlamıştır. Mustafa Kemal’in saltanatı kaldıracağı düşüncesi meclisteki muhalefetle birlikte . Mustafa Kemal’in yakın arkadaşlarını da endişelendirmiştir.²⁴¹

Rauf Bey’de yakın arkadaşları gibi endişelenenler arasında olduğundan bir gün. Mustafa Kemal’in meclisteki odasına girerek: Önemli bir konuyu konuşmak istediğini söylemiştir.

“Hay hay Rauf’cuğum”diyen . Mustafa Kemal’e Rauf Bey , akşam Refet Bey’in Keçiören’deki evine giderlerse daha iyi konuşabileceklerini ayrıca toplantıya Fuat Paşa’nında katılmasını istediğini belirtmiş, Mustafa Kemal’de bu teklifi kabul etmiştir.

O gece Refet Bey’in evinde 4 arkadaş toplanmışlar ve Rauf Bey hemen konuya girerek özetle şunları anlatmıştır:

“Meclis, padişahlığın, belki de halifeliğin ortadan kaldırılması düşüncesinde bulunulduğu kaygısıyla üzgündür. Sizden ve sizin gelecekte alacağınız durumdan kuşkuludur. Bunun için meclise ve dolayısıyla ulus kamuoyuna güvence vermeniz gerektiğine inanıyorum”²⁴² diyerek . Mustafa Kemal’e açıkça diktatör olacağından endişelendiklerini belirtmiştir.²⁴³

²⁴⁰ Ayfer ÖZÇELİK “Ali Fuat Cebesoy” s. 272

²⁴¹ Prof. Dr. Ergun AYBARS “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” s. 349

²⁴² Mustafa Kemal ATATÜRK “Nutuk” s. 449

²⁴³ Şevket Süreyya AYDEMİR “Tek Adam” cilt III. s.63

Rauf Bey'in bu görüşleri üzerine Mustafa Kemal Rauf Bey'den padişahlık ve halifelik konusundaki düşüncelerini sormuş Rauf Bey'de: "Ben padişahlık ve hilafet makamına vicdan ve duygu bağlarıyla bağlıyım. Çünkü benim babam padişahın ekmeğiyle yetişmiş, Osmanlı Devleti'nin ileri gelenleri arasına geçmiştir. Benimde kanımda o ekmekten vardır. Ben iyilik bilmez değilim ve olamam. Padişaha bağlı kalmak borcumdur.

Halifeye bağlılığım ise eğitimimin gereğidir. Bizde efkar-ı umumiyenin birliğini korumak güçtür. Bunu ancak herkesin erişemeyeceği noktada büyük görülmeye alışılmış bir makam sağlayabilir. O da padişahlık ve halifeliktir. Bu makamı kaldırmak onun yerine bir başka makamı koymak çöküntüye yol açar ve büyük acılar doğurur. Bu uygun, hiç uygun bir iş olmaz.²⁴⁴

Rauf Bey'in bu düşüncelerinden sonra Mustafa Kemal, padişahlığı kaldırmaya karar verdiği gün Rauf Bey'i meclisteki odasına çağırarak kendisinin Refet Paşa'nın evinde sabahlara kadar dinlediği görüşlerini hiç duymamış gibi "halifeliği ve padişahlığı birbirinden ayırıp, padişahlığı kaldıracacağız! bunun uygun olduğunu kürsüden söyleyeceksiniz!" isteğinde bulunmuş ve Rauf Bey padişahlığın kalkması konusunda mecliste konuştuğundan sonra padişahlığın kaldırıldığı günün bayram kabul edilmesini de önermiştir.²⁴⁵

Neticede Mustafa Kemal, Rauf Bey, Kazım Karabekir gibi liderlerin ve 80 kişinin imzaladığı teklif meclis başkanlığına sunulmuş ve uzun tartışmalardan sonra 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmıştır.

Nihayet 17 gün sonra 17 Kasım 1922 günü Vahdettin memleketinden kaçmış ve bu haberi Rauf Bey'e İstanbul'da bulunan Refet Paşa vermiştir.²⁴⁶

Başvekil Rauf Bey aldığı haberi meclise ulaştırmış ve aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

²⁴⁴ Yılmaz ÇETİNER, "Son Sadrazam" s.249 "Mufasssal Osmanlı Tarihi" s.3641.

²⁴⁵ Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 450 Rauf ORBAY."Yakın Tarihimiz" cilt:4 s.51.

²⁴⁶ Rauf ORBAY."Yakın Tarihimiz" cilt:4 s.51

“Efendim bugün akşam geç vakit hilafet makamında bulunan Vahdettin Efendinin kaçtığına dair bir haber aldık. Yeni bir durum meydana gelmiştir. Bu durumun sonuca bağlanması tabi yüksek heyetimizce bir müzakere cerayını süretiyle olacaktır. Ancak bu durumda haberleşmeler gizli olması dolayısıyla biz açıkta okumakta mahsur gördük”²⁴⁷ dedikten sonra gizli oturum yapılmasını teklif etmiştir.

Rauf Bey: “Vahdettin’in yurttan kaçtığı günün gecesini Ali Fuat Paşa ve Meclis ikinci Başkanı Dr. Adnan Bey’le yaptıkları gizli görüşmede Abdülmecit’in halife seçilmesi kararını almışlardır.”²⁴⁸ Bu kararlarını Mustafa Kemal Paşa’ya kabul ettiren Rauf Bey Abdülmecit Efendi’yi münasip gördüklerini ancak hükümet olarak mecliste teklif etmeyeceklerini söylemiştir.

Meclis başkanının teklifi üzerine seçim yapılması kararlaştırılmış, uzun ve şiddetli tartışmalardan sonra Abdülmecit Efendi halife seçilmiştir.²⁴⁹

d) Lozan Konferansı ve Rauf Bey

Lozan’da yapılacak barış görüşmeleri için Türk delegelerinin çağrıldığı sırada Rauf Bey Başvekildi. Rauf Bey Mustafa Kemal’in anlattığına göre Lozan’a kendisinin başmuraahhas olarak, İsmet Paşa’nında danışman olarak verilmesini istemiştir. Mustafa Kemal İsmet Paşa’dan danışman olarak çok az yararlanabileceğini ancak başkan olursa kendisinden daha yararlanılabileceğini belirtmiştir.²⁵⁰

Rauf Bey ise böyle bir konuşmadan söz etmeden meclisteki mebusların Lozan’a gidecek heyetin başına kendisinin başkanlık etmesini istediklerini belirtmektedir.²⁵¹ Bundan başka Rauf Bey Lozan’a gidecek heyete başkan olarak İsmet Paşa’yı önerdiğini ve İsmet Paşa’nın bundan sonra muraahhas heyetine başkan seçildiğini belirtmektedir.²⁵²

²⁴⁷ Cemal KUTAY, “Sisli Tarihimiz” s.370-371.

²⁴⁸ Feridun KANDEMİR a.g.c. s. 92

²⁴⁹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 52

²⁵⁰ Lord KINROS, “Atatürk, Bir Milleti Yeniden Doğuşu” s.403

²⁵¹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 53

²⁵² Rauf ORBAY a.g.c. s. 54

Delege seçimi konusunda Şevket Süreyya Aydemir ise şu görüşlere yer vermektedir: “Rauf Bey’in müzakerelerde Türkiye’yi kendisinin temsil etmesi hakkında bir arzu duyup duymadığı konusunda kesin bir belirti yoktur” dedikten sonra fakat İsmet Paşa’nın baş murahhaslığının meclisin oy birliğiyle onaylanmasına rağmen mecliste önemli bir mebuslar grubunun bu iş için Rauf Bey’i düşündükleri bilinmektedir” demektedir.²⁵³

Bu konuda Lord Kinros ise Mustafa Kemal’in heyet başkanı olarak İsmet Paşa’yı istediğini söylemektedir. Zaten Mustafa Kemal’de nutukta anlattığına göre kendisinin İsmet Paşa’yı istediğini bizzat Rauf Bey’e de belirtmiştir.²⁵⁴

Suna Kili ise bu konuya şöyle bakmaktadır: Buna göre Rauf Bey iki nedenden dolayı Lozan’a gitmek istemektedir. Bunlardan birincisi daha önce temsilci olarak imzaladığı “Mondros Ateşkesi”nin üzerinde bıraktığı söylentileri, kötü görüntüyü Lozan’da kesin bir başarı ile silip atmak. İkinci neden de bu konferansta sağlanacak saygınlıktan siyasal yaşamın gelecek günlerinde yararlanmaktır. Görünürdeki neden ise kendisinin “Vekiller Heyetinin Başkanı olduğundan doğal olarak görevin kendisine verilmesi” gerektiridir.²⁵⁵

Lozan’a temsilci olarak İsmet Paşa’nın seçilip gitmesinden sonra Rauf Bey’le İsmet Paşa arasında bazı anlaşmazlıklar çıkmaya başlamıştır. Bu anlaşmazlıklar başlangıçta İsmet Paşa’nın hükümetten, Rauf Bey’inde heyetten şikayetleri ile başlamıştır. Bunun temelinde neden ise İsmet Paşa’nın hükümetten istediği talimatların zamanında gelmemesidir.²⁵⁶ Rauf Bey bu konuda istenen talimatları zamanında gönderdiklerini ancak tek haberleşme yolunun Fransızların elinde olmasından dolayı geçikmeye onların neden olduklarını belirtmektedir.²⁵⁷

Anlaşmazlıkların büyümesi ise görüşmeler sırasında ortaya çıkan savaş tazminatı, yani Karaağaç’a karşılık savaş tazminatından vazgeçilmesi konusunda olmuştur.

²⁵³ Şevket Süreyya AYDEMİR “Tek Adam” cilt III. s.122

²⁵⁴ Lord KINROS, “Atatürk, Bir Milleti Yeniden Doğuşu” s.403

²⁵⁵ Doç. Dr. Ünsal YAVUZ, “İmparatorlukta Milli Devlet” s.81

²⁵⁶ Prof. Suna KİLİ “Türk Devrim Tarihi” s.158

²⁵⁷ Rauf ORBAY a.g.c. s. 53

Rauf Bey İsmet Paşa'nın Karaağaç'a karşılık savaş tazminatından vazgeçtiğini söylemesine karşı; "Karaağaç'ı bırakıp gerektiğinde demiryolunun Edirne'nin içinden geçirebiliriz" diyerek Karaağaç'ı bırakıp savaş tazminatını almak gerektiğini belirtiyordu.²⁵⁸

Bu tartışmalardan sonra İsmet Paşa zaman zaman yazışmaları direkt olarak Mustafa Kemal'le yapmış ve Rauf Bey'e çektiği bir telgrafında da, kendilerine güvenilmediği ve itimat edilmediği taktirde görüşmelerin yapılmayacağını ve isterlerse görevlerinden çekilebileceğini belirtiyordu. Yine bir telgrafında İsmet Paşa, Rauf Bey'e güven duymadığını ve bu nedenle görüşmeleri izlemesini Mustafa Kemal'den istemiştir.²⁵⁹ Fakat Rauf Bey meclisteki muhalofete karşı gerektiğinde, yapılan görüşmeleri ve varılan sonuçları da savunmaktan geri kalmamıştır. Özellikle Musul meselesi dolayısıyla meclisteki muhaliflerin savaş yapma tekliflerine karşı gereken cevabı verip "Arkadaşlar gün geçtikçe düşmanlarımızın cephesi kuvvetleniyor"diyerek Lozan Görüşmelerini destekler bir tavır sergilemiştir.²⁶⁰

İsmet Paşa'da Lozan görüşmelerinin kesilip Ankara'da bulunduğu sırada "Biz Atatürk'le olduğu gibi vekiller heyeti ile de mutabakat halinde idik. Rauf Bey'de bir uzaklık ve memnuniyetsizlik görmedim. O da bizimle aynı kanaatte idi. Hep beraber mecliste mücadele etmek için karar vermiştik. Gerçekten müzakereler esnasında bir ayrılığımız olmadı"²⁶¹ diyerek olayı büyütme istememiştir.

Rauf Bey'de bu anlaşmazlıkları sürdürmek niyetinde değildir ve herşeye rağmen İsmet Paşa'nın Lozan görüşmelerini desteklemekte ve "aramızda hasıl olan tüm anlaşmazlıklara rağmen, memleket hesabına yapılması imkanı olanın Lozan'da en iyisi yapılmıştır" demektedir.²⁶²

²⁵⁸ Rauf ORBAY a.g.c. s. 54

²⁵⁹ Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 517

²⁶⁰ Lord KINROS, "Atatürk, Bir Milletın Yeniden Doğuşu" s.424 Cemal KUTAY a.g.c. s.389

²⁶¹ İsmet İNÖNÜ "Hatıralar" cilt.II s.98

²⁶² Lord KINROS, "Atatürk, Bir Milletın Yeniden Doğuşu" s.434 Rauf ORBAY a.g.c. s. 55

e) Ali Şükrü Bey Olayı

Lozan görüşmelerinin kesildiği sırada Heyet Ankara'ya dönmüştü. bu Heyetin içinde Bahriye'yi temsil eden Deniz Yarbey Şevket Bey, Rauf Bey'in yanına gelerek ağabeyi Ali Şükrü Bey'in üç günden beri kayıp olduğu, araştırıp soruşturmalarına rağmen bulamadıklarını belirtmiştir.

Rauf Bey bunun üzerine jandarma, polis ve zabıta kuvvetlerini, arama için seferber etmiş ancak bir sonuç alınamamıştır.²⁶³

Ali Şükrü Bey'in ortadan kabolması üzerine Rauf Bey Meclise gittiğinde büyük bir muhalefetle karşılaşmış ve "Böyle hükümet olmaz" vb.gibi, Hükümete yöneltilen suçlamalara karşı kürsüye çıkarak milletvekillerine, sakın olmalarını ve olayın aydınlatılacağını belirtmesine rağmen suçlamalar devam etmiştir. Rauf Bey tekrar kürsüye çıkmış ve olayın soruşturmada olduğunu ve bu nedenle fazla açıklama yapamayacağını söyledikten sonra "Meclisimiz emin olmalıdır. Hükümetimiz bu olayın iç yüzünü behemehal ortaya çıkaracak ve müsebbibleri her kim olursa olsun layık olduğu cezayı görecektir. Eğer bu işin hakikatini 3-4 gün içinde meydana çıkaramazsak Hükümeti mesul tutarsınız"²⁶⁴ diyerek Meclisi sakinleştirmiştir.

Rauf Bey Bir kaç gün sonra yani 2 Nisan 1923 günü Meclis'te Ali Şükrü Bey olayını şöyle açıklamıştır.

Muhterem Ali Şükrü Bey arkadaşımızın feci akıbeti dün gece geç vakit öğrenildi." deyip öldüğünü de açıkladıktan sonra "Eldeki delillere göre fail Giresun Alayı Kumandanı Osman Ağa'dır. dedikten sonra, Osman Ağa'nın, kendisini teslim almaya gidenlere, karşı koyduğunu ve çıkan çatışmada Osman Ağa'nın yaralanıp daha sonra öldüğünü duyurmuştur.²⁶⁵

²⁶³ Rauf ORBAY a.g.c. s. 80

²⁶⁴ Cemal KUTAY a.g.c. s.261

²⁶⁵ Rauf ORBAY a.g.c. s. 83 Cemal KUTAY a.g.c. s.262

f- Başbakanlıktan Ayrılması

Lozan Barışı tüm güçlülere rağmen 24 Temmuz 1923 günü imzalanmıştır. Rauf Bey ile Meclis ikinci Reisi Ali Fuat Paşa Çankaya Köşkü'ne giderek Mustafa Kemal Paşa'yı tebrik etmişlerdir. Köşk'te yemek yeyip, sulh ve parti meselesini tekrar konuşmuşlardır. Rauf Bey bu konuda Mustafa Kemal'e kendisinden partiler üstü kalmasını ve günlük politika çekişmelerinden uzak kalmasını rica etmiştir.²⁶⁶

Bu görüşme esnasında Mustafa Kemal Rauf Bey'e İsmet Paşa'nın Lozan'dan dönmek üzere olduğunu söyleyince Rauf bey: "Evet ben de gidiyorum"diyerek "Artık barış imzalanmış olduğuna göre Başvekillikten çekilmek ve İkinci Meclis toplanıncaya kadar kendi seçim bölgesi olan Sivas'a gitmek istediğini, çok çalışıp yorulduğunu ve biraz da rahatsız olduğunu belirttikten sonra bu gidişinin gerçek nedeni açıkladı: "İsmet Paşa'nın Lozan'da, değil yalnız kendisine, bütün kabine üyelerine karşı takındığı tutum "Ben şahsen bir daha İsmet Paşa'yla yüz yüze gelmek istemem. Onunla birarada çalışmama da olanak yoktur. Barışı kendisi imzaladığına göre koşullarını uygulamak da ona düşer kanısındayım.

Mustafa Kemal'in: "Yani geldiği zaman kendisini karşılamak da mı istemiyorsun"? sorusu üzerine Rauf Bey: "Hayır" dedi. "Beni bağışlayın. Bu kadar haksız saldırılardan sonra, İsmet Paşa'yı bir daha görmek istemem."²⁶⁷

Rauf Bey 25 Temmuz günü yapılan bu görüşmeden bir gün sonra Vekiller Heyeti Başkanlığından istifasını yazıp, kendisi Sivas'a gidip oradan bildirince Meclise vermek üzere Fethi Bey'e bıraktı. Rauf Bey'in istifası 4 Ağustos 1923 günü Mecliste okunarak kabul edilmiştir.²⁶⁸

²⁶⁶ Ali Fuat CEBESÖY cilt. 2 a.g.c. s.10

²⁶⁷ Lord KİNNROS, "Atatürk, Bir Milleti Yeniden Doğuşu" s.436

²⁶⁸ Ayfer ÖZÇELİK "Ali Fuat Cebesoy" s. 287 Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt III. s.132

Rauf Bey, istifa nedeni hakkında açık bir görüş belirtmemiştir. Fakat olayların akışına bakılacak olursa Rauf Bey'in, Başbakan olarak Lozan'a gidememesi, İsmet Paşa ile arasında olan anlaşmazlıklar ile Mustafa Kemal'in İsmet Paşa yanlısı gözükmesi ve Rauf Bey'in önderler arasında yalnız kalma hissine kapılmış olması, ihtimal nedenler olabilir.

İsmet Paşa, Rauf Bey'in Başbakanlıktan ayrılması ve Atatürk ile beraber olup şimdi ondan ayrılan arkadaşları hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklıyor:

"Onlar işin başından beri, hep beraberiz, zaferi beraber kazandık, bu devleti beraber kuruyoruz, hepimiz aynı derecede söz sahibi olmalıyız" tarzında düşünüyorlar. Muhtelif vazifelerdeyiz fakat söz tesiri eşit olacak diyorlar. Peki ama bu nasıl olacak ? O zaman bu devlet şeklini başından beri kabul etmiyoruz demektir.

"Vaktiyle beraber bulunmuş beraber çalışmış olanlar ne kadar vazife sahibi iseler o kadar söz sahibi olurlar. Bunun başka çaresi olmaz"²⁶⁹ diyerek Rauf Bey'in iktidara ortak olmak istediğini ima etmeye çalışmaktadır.

Rauf Bey Başbakanlık'tan istifa ettikten sonra seçim bölgesi olan Sivas'a gitmiş ve orada bir müddet kalmıştır. Sivas'ta bir süre dinlenen Rauf Bey daha sonra İzmir'e giderek uzun süreden beri görmemiş olduğu annesini ziyaret etmiştir.²⁷⁰

13- MECLİS İKİNCİ BAŞKANLIĞI

Rauf Bey Başbakanlıktan ayrıldıktan sonra Meclis İkinci Başkanı olan Ali Fuat Paşa da bu görevden istifa etmiştir. Ali Fuat Paşa kendisinden boşalan bu görev için Rauf Bey'e seçilmesini teklif etmiş o da, "Başbakanlıktan ayrıldıktan sonraki durumun değişmemiş olması" nedeniyle bu görevi kabul etmemiştir.²⁷¹

²⁶⁹ İsmet İNÖNÜ "Hatıralar" cilt.II s.173

²⁷⁰ Rauf ORBAY a.g.c. s. 83

²⁷¹ Ali Fuat CEBESÖY cilt. 2 a.g.c. s.29

Rauf Bey ve diğer paşaların siyasi görevlerden çekilmelerinden sonra Meclis içindeki muhalefet ağırlığını iyice hissettirmeye başlamış ve bir parti toplantısında, Rauf Bey olmadığı halde onu Meclis İkinci Başkanlığına seçtirmeyi başarmışlardır. Rauf Bey 25 Ekim 1923 günü gıyabında Meclis İkinci Başkanı seçilmiştir.²⁷²

Bu seçimden Mustafa Kemal hoşnut olmamıştır. Rauf Bey'in bu göreve getirilmesini istemediğini şöyle belirtmektedir:

"Rauf Bey'in Meclis İkinci Başkanlığına seçilmesini uygun bulmuyordum. Çünkü daha dün Bakanlar Kurulu Başkanı idi. Ne gibi duyguların etkisi altında çalıştığından dolayı Başbakanlıktan çekilmek zorunda bırakıldığı biliniyordu. Buna karşın, O'nu Meclis İkinci Başkanlığına getirmekle bütün Meclisin onun görüşüne katıldığını; yani bütün Meclisin Lozan Barış antlaşmasını yapan ve Bakanlar Kurulunda Dışişleri Bakanı olarak bulunan İsmet Paşa'ya karşı olduğunu göstermek amacı güdüüyordu."²⁷³

Cemal Kutay; Ali Fuat Paşa'dan boşalan Meclis İkinci Reisliğine Rauf Bey'in seçilmesini sürpriz olarak değerlendirmektedir.²⁷⁴

Rauf Bey'i Meclis İkinci Reisi seçtiren Muhalefet, Erzincan Milletvekili Sabit Bey'i de İçişleri Bakanlığına seçtirmiştir. Gerçi her şey şekle uygundu ancak Meclis içinde belli olmayan zıt ve karşıt gruplar çarpışıyordu. Durumdan memnun olmayan Mustafa Kemal olaylara müdahale etmek için harekete geçti. 26 Ekim'de Kabinayı Çankaya'da toplayarak bir daha görev almamak talimatıyla istifa ettirdi. Cumhuriyet'in ilanını gerektirecek olan bir hükümet bunalımı böylece doğdu. Nihayet 29 Ekim günü Cumhuriyet ilan edilecek ve yeni bir Anayasa'yla birlikte Muhalefet saf dışı bırakılacaktır.²⁷⁵

²⁷² Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt III. s.150 "Nutuk" s.542.

²⁷³ Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 541

²⁷⁴ Cemal KUTAY cilt.II a.g.c. s.21

²⁷⁵ Lord KINROS, "Atatürk, Bir Milleti Yeniden Doğuşu" s.447

Kendisi olmadığı halde gıyabında Meclis İkinci Başkanı seçilen Rauf Bey'in bu görevi Cumhuriyetin ilanıyla sona ermiştir. Bu olaydan sonra muhaliflerle Gazi'nin arası bir daha düzelmemek üzere açılmış oluyordu.²⁷⁶

14- CUMHURİYET'İN İLANI VE RAUF BEY

Cumhuriyet'in ilan edildiği gün yani 29 Ekim gecesi Rauf Bey İstanbul'dadır ve top sesleriyle uykusundan uyanmıştır. Rauf Bey içinden Cumhuriyetin ilan edildiğini, düşünerek "Vatana millete hayırlı olsun" demiştir.²⁷⁷

Cumhuriyet'in ilan edildiği sırada Rauf Bey ile beraber, Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Dr. Adnan Bey ve Refet Paşa'lar da tesadüfen İstanbul'da toplanmış bulunuyorlardı. İstanbul'da toplanan bu liderler Cumhuriyet'in ilanı şekli ve kendilerine sorulmadığından açıkça muhalefet etmeye başlamışlardır.²⁷⁸

Rauf Bey Cumhuriyet'le ilgili beyanatını "Vatan", "Tevhid-i Efkar" ve "Tanin" gazetelerine yapmıştır. Bu beyanatında yeni hükümet sistemini eleştirmekte ve Cumhuriyet kelimesi üzerinde değil de uygulanması konusunda endişe duyduğunu belirtmektedir. Cumhuriyet'in korunabilmesi için kuvvetli bir hükümet gerektiğini belirterek Kuvvetli bir hükümeti de "Gücünü halktan alan, halk egemenliğine dayanan görev ve yetkilerini tam olarak kavramış, olgun bir kabinedir" diye tanımlamıştır.²⁷⁹

Rauf Bey'in, sözcüsü görünümünde olan muhalefet açıkça Cumhuriyet'in bir gün içinde emri vaki olarak ilan edildiğini halkın fikirlerini sormadıklarını ve Cumhuriyet'i ilan edenlerin halkın görüşüne uymayan ve zorlayıcı bir yönetim şekli uygulayacaklarını söylüyorlardı.

Rauf Bey'in İstanbul'da, Cumhuriyet'in ilanı ile ilgili görüş ve beyanatları ile Halifeye yaptığı ziyaret, ve Halifeye siyasi bir takım rol oynatma çabaları

²⁷⁶ Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt III, s.150

²⁷⁷ Rauf ORBAY a.g.c. s. 112 Lord KİNROS, "Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu" s.448

²⁷⁸ Cemal KUTAY cilt.II a.g.c. s.31

²⁷⁹ Cemal KUTAY cilt.II a.g.c. s.42 Lord KİNROS, a.g.c. s.448 Rauf ORBAY a.g.c. s. 112

Ankara'da yakından takip edilmiştir. Rauf Bey'in İstanbul'a gidiş gelişleri, sanki bir devlet başkanınınkini andırır bir şekilde olması da Ankara'nın gözünden kaçmıyordu. Rauf Bey, belki de ileride Halifeliğin kaldırılacağını sezdiğinden, Halifeliğin devamlı kılınmasını sağlayarak, Mustafa Kemal yönetimine karşı bir denetim kurabileceğini düşünüyordu.²⁸⁰

a) Parti Grubundaki Tartışma

Rauf Bey, Ankara'ya geldikten sonra ilk işi yeni Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'i ziyaret etmek olmuş. Ancak bu ziyaret Paşa'nın rahatsızlığı yüzünden kısa olmuştur.²⁸¹

Rauf Bey, Partiye geldiğinde, soğuk karşılandıktan başka, İstanbul'da, Cumhuriyet'in ilanı ile ilgili beyanatlarından dolayı parti grubunda açıklama yapması yönünde bir soru önergesi verilmiştir.

Parti grubunda 22 Kasım 1923'te yapılan bu tartışmada söz alan Rauf Bey: "Efendiler hiç birimiz, kendimizi melek zannedecek kadar düşüncesiz değiliz. Beşeriz. Beşerde sevmek de vardır sevmemekte" diyerek İsmet Paşa ile olan anlaşmazlıklarını belirtmiştir. Sözlerine devam eden Rauf Bey, hükümet buhranının ancak Cumhuriyet'le çözülebileceği ve Cumhuriyet'i tenkit etmenin aklından bile geçmediğini belirterek, Hakimiyetin kayıtsız şartsız halkta olduğu bir yönetimi millette istiyor, ancak bu uygulamanın layıkıyla yerine getirilmemesinden üzüntü duyulacağını söylemiştir.²⁸²

Söz alan İsmet Paşa; Rauf Bey'in, Halifeyi ziyaret ettiğinden ve halifeden destek aldığından bahisle "Halifenin bu ülkenin yazgısına karışmak arzusunu kafasından geçirirse, o kafayı koparacağız"²⁸³ diyerek Rauf Bey'e ve halifeye göz dağı veriyordu. İsmet Paşa sonunda, Rauf Bey'in aleyhteki sözlerini geri alarak

²⁸⁰ Menter ŞAHİNLER, "Atatürkçülüğün Kökeni, Etkisi ve Güncelliği" s.109

²⁸¹ Lord KİNROS, a.g.c. s.449

²⁸² Rauf ORBAY a.g.c. s. 113

²⁸³ Lord KİNROS, a.g.c. s.450

parti içinde yürümeye mi, yoksa bunlardan vazgeçip, muhalif bir parti kurmak için ayrılmaya mı niyetli olduğunu sordu.²⁸⁴

Rauf Bey açık cevap vererek, halk egemenliğine olan inancını belirtti ve hükümetle arasında bir anlaşmazlık olmadığı üzerinde ısrar etti. Düşünce ve görüşlerini açıkça belirtmenin, bir dürüstlük gereği olduğuna inandığı için, o demeci verdiğini, muhalif bir parti kurmaya niyeti olmadığını, ancak üye arkadaşların kendisini partiden çıkarmak isterlerse, bu kararı kabul etmeye hazır olduğunu belirtti.²⁸⁵ Rauf Bey bunları söyledikten sonra salonu terketmişti ama yine de, sözlerini geri almasının mümkün olmadığını belirtmiş ve kararın kendilerinde olduğunu söylemiştir.²⁸⁶

Rauf Bey grupta bazı kişiler tarafından sert bir şekilde eleştirilmişti fakat, Rauf Bey konuşmalarının bazı bölümünde alkışlanmıştır. Demek ki hala Rauf Bey'e sempatisi olanlar vardır. İsmet Paşa bu sempatiyi sezdiğinden önerisinde ısrar etmedi. Ertesi gün, Rauf Bey'in saltanat'a karşı ve Cumhuriyetten yana olduğuna dair bir bildiri yayınlandı. Basına verdiği demecin yanlış yorumlanmış olduğundan partiden ayrılmasını gerektirecek bir durum kalmadığı açıklandı.²⁸⁷

Bu grup tartışması, Mustafa Kemal ve onun yanında toplananların hiç bir muhalefet karşısında taviz vermeyeceklerini ortaya koymuştur.²⁸⁸

b) Parti İçinde Gruplaşma

Parti içindeki bu tartışmalar sonunda artık Rauf Bey eski mücadele arkadaşlarından biraz daha uzaklaşacaktır. Mustafa Kemal ve Halk Partisi'nin işleyişinden memnun olmayanlar, Mustafa Kemal'in bunlara ya ordu ya da siyaset arasında tercih yapmalarını, yani tek bir görevde kalmalarını istediğinde ordu komutanları olan Ali Fuat, Kazım Karabekir, Refet ve Cafer Tayyer Paşalar ordudaki görevlerinden istifa ederek Meclise dönmüşlerdir. Rauf Bey'le birlikte

²⁸⁴ İsmet İNÖNÜ "Hatıralar" cilt.II s.182

²⁸⁵ Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt III. s.163

²⁸⁶ Lord KİNROS, a.g.c. s.451

²⁸⁷ Lord KİNROS, a.g.c. s.452

²⁸⁸ Falih Rıfkı ATAY. "Çankaya" s.384.

hareket eden bu kişiler, Mecliste topluca bir yerde oturmakta ve muhalefetlerini açık bir şekilde ortaya koymaktadırlar.²⁸⁹

Saltanatın kaldırılmasıyla birlikte başlayan gizli muhalefet, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte gelişmiş ve Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan ilk hükümete karşı açıkça kendini ortaya çıkarmıştır.²⁹⁰

Bu tartışmalar Rauf Bey'in, yeni hükümetin Dahiliye, Hariciye, Nafia, Mübadele gibi politikalarını ciddi biçimde eleştirmesiyle daha da şiddetlenmiştir.

Parti adına konuşan Recep (Peker) Bey, Rauf Bey'in konuşması boyunca, Cumhuriyetçiyim dediği halde Cumhuriyet kelimesini telaffuz etmediğini ve bu nedenle kendisinden şüphe ettiğini, eğer aksi ise yanlış olduğunu söylemesi gerektiğini belirtince Rauf Bey, kürsüye çıkarak uzun bir konuşma yapar. Bu konuşmasında Rauf Bey "Her istenildiğinde Cumhuriyetçi olduğunu tekrar etmeye mecbur olmadığını ve saltanatçı ve Halifeci olmadığını ancak bunların haklarını kendilerine almak isteyenlerin karşısında olduğunu" belirtmiştir. Rauf Bey, hükümetin çeşitli Bakanlıklarına da uzun uzun sözlü soru önergeleri vermiş ve hükümeti zor duruma sokmaya çalışmıştır.²⁹¹

Rauf Bey artık ileride Cumhuriyet Halk partisi ile olan bağlarının kopacağını anlamış olmalı ki, bu partiye karşı bu kadar sert eleştiriler de bulunmuştur. Bundan başka yanında, ordularını bırakıp gelen komutanların da olması Rauf Bey'e destek ve bu cesareti vermiştir.²⁹²

Rauf Bey ve arkadaşlarının yeni kurulan İsmet Paşa Hükümetine karşı yapılan muhalefetten sonra Hükümet güvenoyu almıştır. Artık Rauf Bey ve diğerlerinin parti içindeki yerleri güvenli değildir. Bu nedenle ileride kendilerini daha güvende hissedebilecekleri ve içlerinde taşıdıkları gerçek duyguları dışarı vurabilecekleri bir yer aramaları gerekmektedir. Ya da Mecliste üyesi oldukları

²⁸⁹ Feridun KANDEMİR a.g.c. s. 137

²⁹⁰ Erik Jön ZÜRCHER "Milli Mücadele de İttihatçılık" s.179

²⁹¹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 149

²⁹² Mustafa Kemal ATATÜRK "Nutuk" s. 598-599 Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt III. s.204

bir partinin hükümetine karşı yaptıkları bu muhalefeti resmileştirmek, zaten uzun zamandan beri var olan parti söylentilerini gerçeğe dönüştürmeleri gerekmektedir.

c- Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa ve Terakki Perver Parti'de yer alması.

8 Kasım'da yapılan güvenoylamasında İsmet Paşa Hükümeti, Rauf Bey ve arkadaşlarının güvensizlik oyu vermelerine karşın meclisin çoğundan güvenoyu almıştır. Daha önceleri başlayan muhalefetin en son noktasında güvenoyu vermeyen kişilerin partiden istifası gelecektir. Artık herşeyi planlanmış ve herşeyi göze alarak kendi partisinin hükümetine oy vermeyen kişilerin yapacakları bir şey kalmıştır. O da istifa etmek. Nihayet Rauf Bey ve arkadaşları da öyle yaptılar. Çok eskiden başlamış olan ayrıcalığa en son noktayı koydular.

9 Kasım 1924 Günü güvensizlik oyu veren onbir kişi Rauf Bey'de dahil olduğu halde Cumhuriyet Halk Partisinden istifa ettiler.²⁹³

Rauf Bey'in, daha Cumhuriyet'in ilanından sonra, kurularak bir muhalefet partisi içinde olacağı duyumu alınmış, da sorulduğunda da gerçek olmadığı beyanını 22 Kasım 1923 günlü parti grubu toplantısında verdiğini yazmıştık. İsmet İnönü'de Anılarında bundan bahsetmektedir.²⁹⁴

Halk Fırkasından istifa eden bu kişiler esaslarını çok önceden saptadıkları Terrakki Perver Cumhuriyet Fırkasını 17 Kasım 1924'te kurdular.²⁹⁵

Lord Kinros, bu partiyi kuran kişilerin düşüncelerini şöyle açıklamaktadır: Rauf Bey ve arkadaşları, bu dönemde, toplumun ağır ağır gelişmesini daha uygun görüyorlardı. Aceleye, köklü ve sert değişimlere, ne gerek vardı? Bırakın millet şu on yıllık sarsıntısını rahat rahat atabilsinler. Sonra gerçekten istiyorlarsa, yavaş yavaş sosyal reformlara girişmek kolaydır. Egemenlik halkın değil mi? Bırakın onlar bu egemenliği, Avrupanın öteki demokrat ülkelerinde olduğu gibi,

²⁹³ Rauf ORBAY “Yakın Tarihimiz” cilt IV. s.189

²⁹⁴ İsmet İNÖNÜ “Hatıralar” cilt.II s.189

²⁹⁵ Rauf ORBAY a.g.c. s. 177

kendilerini temsil eden kuruluşlar eliyle kullansınlar. Şerefli bir barışa kavuştular şimdi. Bırakın, iyi bir hükümet bir kaç yıl onları yönetsin, sonrada beğendikleri bir rejimi referandumla bildirsinler...²⁹⁶

Terakki Perver Cumhuriyet partisi, Rauf Bey'in bir Amerika gazetecisine söylediği gibi; Mustafa Kemal'i devirip başka bir hükümet kurmak için değil, yalnızca otoritesini düzenlemeyi ve sınırlamayı amaç edinmiştir. Sürekli olarak azınlıkta bir baskı grubu halinde kalacak, söz, tartışma ve eleştirme özgürlüğünü savunarak hükümeti bu şekilde içeriden etki altında tutmaya çalışacaktır.²⁹⁷

Rauf Bey'in Umumi katipliğini yaptığı ilk muhalefet partisi ortaya koyduğu programı ve diğer görüşleri itibariyle yeni kurulan Cumhuriyet'in yaşamını tehlikeye atıyordu. Özellikle parti programında bulunan "Fırka, efkar ve itikadiye diniyeye hürmetkardır" sözü büyük reformlar ve inkılaplar yoluna girmiş olan Atatürk idaresi ve Halk partisi iktidarına karşı muhafazakar bir zihniyetin ifadesi olarak görünüyordu.²⁹⁸

Parti programındaki bu sözün özellikle Şeyh Said isyanını tahrik ettiğinden dolayı 25 Şubat 1925'te Rauf Bey Ali Fuat ve Kazım Karabekir Paşa, Başbakan Fethi Bey tarafından çağrılarak partilerini dağıtmaları söylenmiştir. Daha sonra Fethi Bey "Size fırkanızı kendi kendinize dağıtmanız için tebliğe beni memur ettiler. Kapatmazsanız geleceğinizi çok karanlık görüyorum kan dökülecektir" demiştir.

Artık fıkranın sonu görünmektedir Vakitsiz doğan bebek henüz üç aylıktır ama ne çare ki ömürsüz olacağı bellidir. Anayasa'nın bütün normal ve hatta liberal yapısına rağmen şartlar Türkiye'de çok partili bir rejim için henüz olgunlaşmış değildir.²⁹⁹

Kurdukları partiden güç alan irtica hareketlerine karşı çıkarılan Takrir'i Sükun kanunu görüşmelerinde Rauf Bey, hala ülkenin ve Cumhuriyet'in tehlikede

²⁹⁶ Lord KINROS, a.g.c. s.459

²⁹⁷ Lord KINROS, a.g.c. s.462

²⁹⁸ İsmet İNÖNÜ "Hatıralar" cilt.II s.204

²⁹⁹ Şevket Süreyya AYDEMİR "Tek Adam" cilt III. s.217

olmadığını bahisle "Sükun ve huzuru sağlayacağız diye, böyle şiddet kanunlarıyla hakları büsbütün ihlal etmeyelim"³⁰⁰ diyerek Takrir-i Sükun kanununun çıkmasını önlemeye çalışmıştır.

17 Kasım 1924'te kurulan Terakki Perver Cumhuriyet Parti 25 Mayıs 1925 tarihinde İsyân Bölgesi İstiklal mahkemesi tarafından, isyanın çıkmasında etkili olduğu ve teşvik ettiği gerekçesiyle kapatılmıştır.³⁰¹ Yeni kurulan ve Cumhuriyet rejimini tehlikeye düşüren muhalefet, çok sayıda taraftar bulmuştur. Ancak daha fazla büyüüp çok daha kötü sonuçlara neden olmadan bu tehlike ortadan kaldırılmıştır.

15- İZMİR SUİKASTI VE RAUF BEY

Rauf Bey Haziran 1925 yılında, ülkenin kritik günler geçirdiği sırada rahatsızlanmıştır. Sağlık kurulundan aldığı rapor ve Büyük Millet Meclisi Başkanlığından aldığı izinle Tropik Malarya tedavisi için Avusturya'nın bu alanda meşhur olan "Bad Gatzsteyn" kaplıcalarına gitmiştir. Tedavisinin bittiği sıralarda da İngiltere'de bulunan Doktor Adnan (Adıvar) Bey'le Halide hanım'ı ziyaret için Londraya gitmiştir.

Rauf Bey Londra'da bulunduğu sıralarda, İzmir İstiklal Mahkemesinin, Londra Büyükelçiliği vasıtasıyla gönderdiği bir tebliğ almıştır.

Bu tebliğde şunlar yazılıdır:

"Cumhurreisine karşı İzmir'de tertiplenen suikast girişiminde suçlu bulunduğundan gidip mahkeme heyetine teslim olmanız..." şeklinde bir çağrı vardır. Yine aynı tebliğde 10 sene sürgün cezasına çarptırıldığı da belirtilmektedir.³⁰²

Mustafa Kemal Atatürk'ün, İzmir'e yapacağı gezi sırasında suikast yapılacağı ortaya çıkmıştır. Suikastçıların ifadeleri alındığında, suikast olayının

³⁰⁰ İsmet İNÖNÜ "Hatıralar" cilt.II s.200

³⁰¹ Prof. Dr. Ergün AYBARS "İstiklal Mahkemeleri" s. 362

³⁰² Rauf ORBAY a.g.e. s. 273

daha önce Rauf Bey'e söylendiği, Rauf Bey'in de, olayı kendisine anlatan Sabit ve Şükrü Bey'e gelip "Vaziyeti izah etmezseniz olayı Gazi'ye ihbar edeceğim" demesi üzerine, İzmir'den önce Ankara'da yapılacak bir suikastın önleildiği ancak suikast olayından vazgeçilmediği mahkemede belirtilmiştir.³⁰³

Birinci dereceden suçlu Ziya Hurşit'in ağabeyinin yapılan sorgulamasında, Rauf Bey'in kendisine, Ziya Hurşit'in bir suikast yapmayı planladığından buna engel olunmasını istediğini belirttiikten sonra, Rauf bey'in suikast girişimini Kazım Karabekir ve Refet Paşa'ya haber verdiğini Rauf Bey'in bu olayda sessiz kaldığını belirtmektedir.³⁰⁴

İstiklal mahkemesi savcısı yapılan sorgulamalar sonucunda Rauf Bey'in Ziya Hurşit'e yardımcı olduğundan ve yapılan suikastın hazırlanmasında rol oynadığı gerekçesiyle, Avrupa'da olduğundan gıyabında yargılanmasını istemiştir.³⁰⁵

Nihayet yapılan yargılamalar sonucunda Rauf Bey'in mahkumiyet kararı, mahkemede 26 Ağustos 1925'te açıklandı.

Mahkeme kararında; Eski İttihat ve Terrakki Üyelerinin Mustafa Kemal iktidarını sona erdirmek ve kendilerinin iktidara gelebilmesi için gizli toplantılar yaptıkları ve ortaya çıkabilmek için Halk partisi'ni parçalama kararı aldıkları ve Rauf Bey'inde bunlara yardımcı olduğunu, buna araç olarak Terakki Perver partiyi kurarak iktidarı ele geçirme çalışmalarına yardımcı olduğunu belirtmektedir... Rauf Bey, bunlardan başka, ittihatçılarla işbirliği yaparak, sayılan girişimlerde bulunmak ve en önemlisi, suikast hazırlığını duyunca bunu haber vermediği gibi " Ben gidiyorum, siz ne yaparsanız yapınız" diyerek Avrupa'ya gitmiş olmasından bu gizli girişimlerden haberi olduğu kanısına varılarak suçlu bulunmuştur.

³⁰³ Prof. Dr. Ergun AYBARS "İstiklal Mahkemeleri" s. 439

³⁰⁴ Prof. Dr. Ergun AYBARS "İstiklal Mahkemeleri" s. 440

³⁰⁵ Prof. Dr. Ergun AYBARS "İstiklal Mahkemeleri" s. 446-447

Daha sonra Rauf Bey belirtilen suçlardan dolayı 10 yıl kalebentliğe mahkum edildi. Mahkumiyet kararı kendisi yurttan olmadığından gıyabında verilmiş ve tebliğle duyurulmuştur.³⁰⁶

Rauf Bey Londra'da bulunduğu sırada aldığı tevkif tebliğinden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderdiği mektupta, ilk olarak suikast olayına katılmadığını belirtmiş ve “Yapılan muameleyi reddetmeyi bir vatani vazife sayarım” diyerek suçu kabul etmemiştir. Rauf Bey mektubunda İstiklal Mahkemelerinin soru sormadan hüküm verdiği den mahkemelerin adil olmadığından söz etmiştir. Rauf Bey mahkeme karşısına çıkmamasının nedenini de, Mahkeme Heyeti üyelerinin bir kısmının kendisinin siyasi hasmı olduğunu, ancak tarafsız üyelerden oluşacak bir mahkeme huzuruna çıkarak suçsuzluğunu ispat etmek isteğini belirterek “Şahsi düşmanlarından oluşan bir mahkeme huzuruna çıkmayı uygun bulmadım” demiştir.³⁰⁷

Rauf Bey kendisini mahkum eden istiklal mahkemesi kararlarına uymayıp yurda dönmeyi reddetmiş ve bu olayla ilgili Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına da uzun mektuplarla sonucun haksız olduğunu belirtmiştir. Rauf Bey kendisinin 10 yıla mahkum edilmesinden sonra yurda dönmeyi düşünmediği gibi, kendisi hakkında verilen yanlış kararın yine mahkeme kararıyla düzeltilmediği müddetçe de yurda dönmeme kararı almıştır. Rauf Bey sürgünde bulunduğu 10 yıl içinde uzunca bir dünya turu yapma fırsatı bulduğundan, askerlik görevi yaptığı sıralarda tanıştığı kişilerin yardımıyla bu sürgün yıllarını seyahatla geçirmiştir.

³⁰⁶ Prof. Dr. Ergün AYBARS “İstiklal Mahkemeleri” s. 463-463

³⁰⁷ Rauf ORBAY a.g.c. s. 274

IV. BÖLÜM

I-MİLLİ MÜCADELE SONRASI FAALİYETLERİ

Rauf Bey İstiklal mahkemesinin hakkında verdiği sürgün kararından sonra yurda dönmedi. Kendi deyimiyle "Hakiki Mahiyeti ve maksadı artık malum olan istiklal mahkemesinin elinde oyuncak olmak" istemiyordu. Bu yüzden memlekette adaletinden şüphe edilmeyecek mahkemelerin duruma hakim olacakları bir güne kadar Londra'da kalmıştır.¹

1-YURTDIŞINDA GEÇEN YAŞAM

Rauf Bey Londra'da bulunduğu sırada eski dostu olan bir İngiliz armatörün şilebiyle, yalnızca yemek parası vererek uzun bir Hindistan seferi yapmıştır.

Rauf Bey, İstanbul'da iken tanıdığı Hintli dostlarının yakınlık ve konukseverlikleriyle Hindistan'ı baştan başa dolaşmış, ve belli başlı Hint üniversitelerinde, Türk inkılaplarına dair konferanslar vermiştir.

Rauf Bey, Hindistan'dan Londraya dönüşünde yine aynı yöntemle üç dört vapur değiştirerek, Uzak Doğu, Çin yolculuğu yapıp Çin'i dolaşmıştır. Tekrar Londra'ya dönen Rauf Bey bu defa da I. Dünya Harbini İstanbul'da geçirmiş olan Prens Tosun Paşa ve oğulları ile bir çok Mısır'lının daveti üzerine Mısır'a gitmiştir.

Rauf Bey'in Mısır'a gidişi bu ilk değildir. Daha önce de Hamidiye Krovazörü Kumandanı bulunduğu sıralarda bir çok defalar Mısır'a gitmiştir. Daha önceki görevli olarak gitmelerden farklı olan bu gidişte Rauf Bey Mısır'da daha fazla kalmış, bütün Türk asıllı Mısır prensleriyle temas kurup görüştüğü gibi Mısır'ı daha yakından tanıma fırsatı bulmuştur.²

¹ Feridun KANDEMİR "Hatıraları ve Söyleyemedikleriyle Rauf Orbay" s. 144

² Feridun KANDEMİR a.g.e. s. 148-149

Rauf Bey'in yaptığı bu uzun seyahatler esnasında memlekette, Cumhuriyetin onuncu yılı dolayısıyla bir genel af çıkmıştır. bu nedenle yakınları Rauf Bey'in yurda dönmesini istemişlerdir. Ancak Rauf Bey, affedilecek hiçbir suçu olmadığından yurda dönmeme kararını sürdürmüştür.

Rauf Bey kendini İstanbul'a dönmeye davet eden yakınları ve dostlarına verdiği cevapta “Şakilerle katilleri serbest bırakan affı kendime şamil saymıyorum. Çünkü sayarsam, bu güne kadar sırf şahsi hırs ve garaz yüzünden aleyhime yöneltilen isnat ve iftiraları ve bu arada Cumhurreisine karşı suikast teşebbüsü cürmünü de kabul ve itiraf etmiş bir duruma düşerim. Hiç bir zaman akıl ve hayalimden dahi geçirmediğim, her ne sebeple olursa olsun asla kabul edemeyeceğim bu hal şekline muvafakat edersem, hayatımdan kıymetli bildiğim haysiyet ve namus kayıtlarından sıyrılmış olurum...” dedikten başka, siyasi umumi aftan yararlanması için mahkemenin, kendine isnat edilen suçun geçersiz ve delillerin gerçek olmadığını açıklaması şartı ile kendisi ve kendisi gibi mağdur olan kimselerin istedikleri takdirde, siyasi baskıların dışında, kuvvetini kanunlardan alan hakimlerden oluşan, bağımsız bir mahkemede, muhakemelerin yenilenmesini istemiştir. Rauf Bey kısaca “kendisinin hiç bir surette en küçük bir suçu bile olmadığından ilan edilen aftan katiller ve şakiler gibi faydalanmayı düşünmesinin mümkün olmadığını söylemiştir. Bundan başka, böyle hareket etmesiyle özel bir muamele ve lütuf da istemeyip kanuni haklarını talep ve iddia ettiğini belirtip, böyle yapmazsa tehdit ve zorluk ve maddi sefalet baskısı altında şeref ve haysiyetini kırarak şekilde hareket etmiş olacağını ve bunun elinden gelmeyeceği gibi, zaten böyle bir şeye yakınlarının razı olamayacağını” onlara hitaben söylemiştir.³

2- RAUF BEY'İN YURDA DÖNÜŞÜ

Rauf Bey aftan yararlanmayı reddetip yurda dönmemişti. Son olarak Mısır'da bulunduğu bir sırada, İstanbul'dan, kızkardeşi İffet hanım'la yeğeni Melika Hanım, Mısır'a Rauf Bey'in yanına gidip "Başsız ve kimsesiz kaldıklarını ya onun İstanbul'a ya da kendilerinin onun yanına gelmelerini" teklif edince Rauf

³ Feridun KANDEMİR a.g.e. s. 150

Bey üzülmüş ve bunca yıllık aile yuvasını dağıtıp, onları gurbette perişan etmeye razı olamadığından dönmeye karar vermiştir. Ancak dönüşünü bir şartla yapar. "Küçük bir münasebetsizlik görürsem derhal geri dönerim"⁴ şartıyla Rauf Bey yaklaşık 9 yıl ayrılıktan sonra yurda dönmenin heyecanı içindedir.

Nihayet yurda dönme hazırlıkları başlamıştır. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra, İskenderiye Limanına uğrayan Aziz (Derya) Kaptanın süvarisi bulunduğu Denizyollarının vapuru ile Mısır'dan ayrılmıştır.

Rauf Bey için bu yolculuk hayatının unutamayacağı seferlerinden biridir. Yıllar sonra yine bir Türk Gemisinde ve Türk askerlerinin arasında bir yolcu olmak ona, Hamidiye seferlerini anımsatmış ve büyük bir haz kazanmıştır.

Rauf Bey 5 Temmuz 1935 günü İstanbul'a varmıştır. Ancak büyük bir sevinçle geldiği İstanbul'da ilk anda büyük bir şaşkınlığa uğramıştır. Çünkü Rauf Bey rıhtımda kendisini karşılamaya gelen yakınlarıyla sohbet ederken, polisler Rauf Bey'in kendisini, halkın dört gözle beklediği izlenimi yaratmaması için gidecekleri yolu göstererek sessizce evine gitmesini sağlamışlardır. Bundan sonra da Rauf Bey'in evinin çevresi gizli polislerle gözaltında tutulmuştur.⁵ Rauf Bey'in evinin ve sokak başlarının göz altında tutulduğu sıralarda bir gün Ali Fuat Paşa, Rauf Bey'e ziyarete gelmiş ve uzun uzun konuşup olanı biteni anlatmıştır.

Ali Fuat Paşa, Rauf Bey'e, Mustafa Kemal'le arasında geçen bir konuşmayı anlatmıştır:

Çankaya'da, Büyük Millet Meclisi Reisi, İstiklal mahkemesi üyeleri ve başka kimselerinde bulunduğu bir yemek sonrasında Atatürk, Ali Fuat paşa'ya "Rauf'ta şimdi senin gibi aramızda bulunamaz mı?" demiş, Ali Fuat Paşa'da kendisine "Niçin olmasın, Rauf Bey size karşı ancak saygı ve sevgi hisleri duymaktadır"⁶ demiştir. Bu konuşmayı anlatmakla Ali Fuat Paşa, Rauf Bey'den Mustafa Kemal'i ziyaret etmesini istemiştir.

⁴ Kazım ÇAVDAR "Cumhuriyetin 50. Yılı Dolayısıyla Atatürk'ün Silah Arkadaşları" s.142

⁵ Feridun KANDEMİR a.g.e. s. 152

⁶ Ali Fuat CEBESOY "Siyasi Hatıralarım" cilt.I I s.243-246

Rauf Bey, Ali Fuat Paşa'ya cevaben; Hakkımdaki kanaatiniz doğrudur, Atatürk gerçekten ciddi ve büyük bir insandır. Ancak çevresindekilerin bir oyun oynamasından korkuyorum" demesi üzerine Ali Fuat Paşa, "Atatürk'ün samimiyetle istediği şeyleri yapmasına etrafının mani olamayacağını, hatta bu daveti, İsmet Paşa'nın bile tasvip ettiğini, belirterek, etrafı gözünde büyütmemesini" söyleyip bu konuda ısrar edince Rauf Bey, Atatürk'ü ziyarette karar vermiştir.⁷

Ankara'ya geldiklerinde Rauf Bey, kız kardeşinin evine, Ali Fuat Paşa'da Çankaya Köşküne gitmiştir. Çankaya'da Atatürk ile görüşen Ali Fuat Paşa'ya Atatürk "Rauf Bey yurtdışına giderken partiden normal yolla istifa etmediğinden, parti Divan Başkanlığının hemen Rauf Bey'in istifasını geri alarak durumu düzeltmesini istediklerini" söyleyince Ali Fuat Paşa: "Böyle bir şeyi bende olsam yapmam", demiş ve Rauf Bey'in yanına gelince de durumu Rauf Bey'e anlatmıştır.

Ancak Rauf Bey daha İstanbul'da iken söylediği sakıncalarının var olduğundan öne sürülen şartı da kabul etmemiştir. Netice de Atatürk'le görüşemeyen Rauf Bey, ilk trenle Ankara'dan İstanbul'a hareket etmiştir.⁸

Rauf Bey eski mücadele arkadaşı Atatürk'le son bir kez bile görüşememiştir. Atatürk'ün bu son isteği de başarısızlıkla sonuçlanmış ve iki eski arkadaşın son kez biraraya gelmesi mümkün olmamıştır.

3- KASTAMONU MİLLETVEKİLLİĞİ

Atatürk'ün ölümünden sonra Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü, İstanbul'a gelişi sırasında Rauf Bey ve kızkardeşini Dolmabahçe'de yemeğe çağırmıştır. 15 yıllık ayrılıktan sonra İsmet İnönü ile ilk kez görüşen Rauf Bey bu davette hoşça vakit geçirmiştir. Davettten ayrılırken İsmet Paşa, Rauf Bey'e, davet ederlerse Ankara'ya gelip gelmeyeceğini sormuş, Rauf Bey'de memnuniyetle geleceğini bildirmiştir.

⁷ Rauf ORBAY "Yakın Tarihimiz" cilt.IV s.404 Ali Fuat CEBESÖY a.g.c. cilt.I I s. 246

⁸ Rauf ORBAY a.g.c. s. 405.

Kısa bir zaman sonra İsmet Paşa tarafından Ankara'ya davet edilen Rauf Bey, bu davete uyarak Ankara'ya gitmiştir. İsmet Paşa ile görüşen Rauf Bey bir müddet sonra Paşa'nın "Beraber çalışalım" teklifini almıştır. Rauf Bey cevabında "İstiklal mahkemesinin hakkında verdiği kararı düzeltmedikçe hiç bir işi kabul edemeyeceğini" belirtmiştir.⁹

Rauf Bey'in üzerinde ısrar ettiği bu ön koşuldan sonra durumu parti grubunda konuşulmuş olmalı ki, Rauf Bey'in bu isteğinin yerine bir beyanname yayınlanmıştır. Anadolu Ajansından, 22 Ekim 1939 tarihli ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkan Vekili, Başbakan Dr. Refik Saydam tarafından yayımlanan, bütün radyo ve gazeteletden verilen beyannamede özetle:

"Rahmetli Hüsni Açıkgöz'ün ölümüyle boşalan Kastamonu Mebusluğuna, Rauf ORBAY'ın adaylığı, Genel Merkezce kararlaştırılmıştır" dendikten başka "Rauf ORBAY hakkında evvelce İzmir İstiklal Mahkemesi tarafından verilmiş olan mahkumiyet kararının kaldırılması için yapılan müracatında, yapılan hukuki tetkik üzerine, araya girmiş olan umumi af kanunları, isnat olunun fiili bertaraf ettiği gibi, muhakemenin iadesini de imkansız kılmış ve esasen mahkeme tekrarlanabilseydi beraatinin muhakkak olacağı görülmüştür. Sayın ikinci seçmenlere bildirir ve ilan ederim"¹⁰ diyerek bir bakıma Rauf Bey'in suçsuz olduğu belirtilmiştir.

Rauf Bey, o güne kadar alamadığı emekli maaşını da almak için Askeri Temyiz Mahkemesine baş vurmuş ve İzmir suikasti davasını tekrar açtırarak beraat kararı almıştır.¹¹

Rauf Bey, aday olduğu Kastamonu Milletvekilliğini ittifakla kazanmasından sonra Cumhuriyet Gazetesi Rauf Bey'i tebrik yazısında "Rauf Bey için bu durum, uzunca bir müddet memleket hizmetinden uzak olma fasılasının kapanışı ve yeni faaliyet alanının başlangıcıdır" dedikten sonra "Bu gün için

⁹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 405

¹⁰ Feridun KANDEMİR a.g.c. s. 160 (Askeri Temyiz Mahkemesi 23.7.1941 Tarihli Dosya)

¹¹ Rauf ORBAY a.g.c. s. 409

Hüseyin Rauf Orbay'ı tekrar millet hizmetine girmiş olarak görmekten memnun olduğumuzu kaydetmek biricik zevkli vazifemizdir" demektedir.¹²

Rauf Bey Kastamonu Milletvekili seçildiği halde yapılan tüm ısrarlara rağmen Cumhuriyet Halk Partisine girmemiş ve bağımsız kalmıştır.

4- RAUF BEY'İN LONDRA BÜYÜKELÇİLİĞİ

Rauf Bey'e milletvekili seçilip Mecliste çalışmaya başladığının altıncı ayında Londra Büyükelçiliği görevi teklif edilmiştir. Rauf Bey için bu görev hem zevkli hem de zordur.

Zevkli ve kolay tarafı, Rauf Bey 1905'ten beri çeşitli nedenlerle İngiltere'ye gidip geldiğinden ve zaman zaman uzunca kaldığından bir çok ünlü İngiliz'i tanıdığı gibi, bir çok kulübe de üyedir. Kùltürlerinin yapısını ve dilini yakından bilmektedir. Bir çok dostu da vardır. Bu nedenle orada zorluk ve yabancılık çekmeyeceği gibi yurduna, daha iyi hizmet edeceğini de düşünmektedir. Zor tarafı ise, II. Dünya Savaşı'nın başladığı zamana rastlaması dolayısıyla kritik günlerin yaşandığı ve kritik kararların alınıp, görüşmelerin yapıldığı bir dönemdir. Bilhassa Türkiye'nin yurtdışında çok iyi temsil edilmesi gereken bir görevdir. Tüm bunlara rağmen Rauf Bey görevi kabul ile Londra'ya gidip vazifeye başlamıştır. Rauf Bey Nisan 1940 yılında bu göreve başlamıştır.

Rauf Bey göreve başladığında dışişlerinden şikayetçidir. Çünkü o günün koşullarında Ankara ile haberleşme kuryeler aracılığıyla sağlanmaktadır. Özellikle bu savaş zamanı kuryelerin önemleri bir kat daha artmıştır. Gizli evrakın gideceği yere ulaşması için çalışan kuryenin, emin, dürüst ve görevine bağlı olması gerekmektedir. Fakat Ankara ile Londra arasında kuryelik yapan - çoğu da müdür sıfatına sahip- kişiler görevlerinden çok, altın ve döviz kaçakçılığı yapmayı düşündüklerinden, gelen evrak ya kaybolmakta ya da Rauf Bey'in eline ulaşmadan açılmış halde gelmektedir.

¹² Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ekim 1939. Sayı:5551

Rauf Bey, bu durumu bir çok kez Dışişlerine bildirdiği halde bu işin önüne geçilemediği gibi, gittikçe de artmış ve bilgilerin gizliliği diye birşey kalmadığından görev yapamaz hale gelmiştir.¹³

Rauf Bey bir müddet sonra İsmet Paşa'nın daveti üzerine Ankara'ya dönmüştür. 1944 yıllarıdır artık, savaşın sonu ve önemli kararların alınacağı zaman. Cumhurbaşkanı İsmet Paşa, Kahire'de Mister Çörçil ile buluşup konuştuğundan sonra, Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, İkinci Başkanı Orgeneral Kazım ORBAY, Başbakan Rüştü Saraçoğlu, Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ve Londra Büyükelçisi Rauf Bey'i toplayarak Türkiye'nin savaşa girip girmemesini sormuş ve katılanların düşüncelerini öğrenmek istemiştir.¹⁴

Konuşma sırası Rauf Bey'e geldiğinde şöyle demiştir: "Müttefikimiz olmakla beraber İngilizler'in bu gün bizden savaşa girmemizi istemelerine hakları yoktur. Çünkü bir yıl önce İsmet Paşa'ya verilen vaatler tutulmamıştır. Bu vaatler şunlardır. Bir sene içinde bize beşyüz sherman tankları, beşyüz, son sistem speed firce hücum uçakları ve çok miktarda top, tüfek, cephane vesairedir. İngiliz'ler bunları bize verdikten sonra ayrıca kullanmasını öğrenirsiniz. Balkanlarıda yeni bir müdahale olursa kendiniz duruma göre takip edeceğiniz hareketi tayin edersiniz dedikleri halde vaat ettikleri hiç bir şeyi vermemişlerdir. Ne hakla bizden savaşa girmemizi istiyorlar?" Rauf Bey'in bu görüşünden sonra uzun tartışmalar yapılmış ve savaşa girmemeye karar verilmiştir.¹⁵

Londra Büyükelçiliğinden istifa ederek yurda döndükten bir süre sonra, Vaşigton Büyükelçisi Münir Bey'in ölümü üzerine boşalan Vaşigton Büyükelçiliği Rauf Bey'e teklif edilmiştir. Rauf Bey kendisine bu teklifi yapan Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na Londra Büyükelçiliğinden istifa nedenlerinin hala varolduğunu ve bu koşullarda görev yapamayacağını ve hizmet edemeyeceği bir işte bulunmanın prensibi olmadığını söyleyerek bu teklifi kabul etmemiştir.¹⁶

---

¹³ Rauf ORBAY a.g.c. s. 409

¹⁴ Rauf ORBAY a.g.c. s. 409

¹⁵ Rauf ORBAY a.g.c. s. 409

¹⁶ Rauf ORBAY a.g.c. s. 410

5- BÜYÜKELÇİLİK SONRASI FAALİYETLERİ

Rauf Bey II. Dünya Savaşının o buhranlı günlerini Londra'da başarılı bir Büyükelçi olarak geçirdikten sonra savaşın sonuna doğru bu görevinden istifa ile ayrılmıştır. Bir başka görev kabul etmeyen Rauf Bey, evinin köşesine çekilerek sakin bir yaşam sürmeye başlamıştır. Ve nihayet 1945 yılında II. Dünya Savaşı da bitmiştir. Rauf Bey İngiltere Başbakanı Çurçıl'e çektiği tebrik telgrafına Çurçıl şu cevabı yazmıştır. "İngiltere'ye, en tehlikeli zamanlarında sizin gösterdiğiniz dostluğu hiç bir zaman unutmayacağım"¹⁷

II. Dünya Savaşından sonra dünyadaki tek partili rejimden çok partili yaşama geçiş Türkiye'de de gerçekleşmiş ve bu amaçla bütün dünyada olduğu gibi iktidar partilerinin yanında muhalefet partileri de kurulmuştur. Türkiye'nin demokrasiyle tanıştığı yıllarda bir gün Cumhurbaşkanı İsmet Paşa, Rauf Bey'i Dolmabahçe'de yemeğe davet etmiştir. Yemekten sonra sohbet esnasında bir ara İsmet Paşa Rauf Bey'den, Kazım Karabekir Paşa'yı da alarak Terakki Perver Parti'yi tekrar kurmalarını isteyince Rauf Bey bu teklife şu cevabı vermiştir: "Siz gene Cumhuriyet Halk Partisi ve tabii Cumhurbaşkanı, biz de karşınızda muhalif... Aşkolsun, çok güzel..."¹⁸ " Bu sözler üzerine gülüşmüşler ve Rauf Bey artık siyasi hayattan çekilmiş olduğundan bu teklife de hayır demiştir.

Rauf Bey İsmet Paşa'nın bu teklifi ile birlikte bir çok yerlerden de politikaya girmesi için teklifler almıştır. Ancak hiçbirini kabul etmemiştir. Artık kararını vermiştir, bir köşeye çekilip kitaplarıyla sakin bir yaşam sürecektir.

6- SON GÜNLERİ VE VEFATI

Rauf Bey kendisine yapılan tüm resmi ve gayri resmi politik ve sosyal çalışma önerilerini reddetmiş ve kendi köşesine çekilmiştir. Ancak, Bebek'teki evinde hem okuyup hem de düşünürken aklına Büyükelçi olarak gitmediği Amerika'ya, büyükelçiliği zamanında biriktirdiği kendi parasıyla ve hiç bir resmi sıfatı olmadan gitmeye karar vermiştir.

---

¹⁷ Rauf ORBAY a.g.c. s. 410

¹⁸ Rauf ORBAY a.g.c. s. 411

Lüks bir gemi yolculuğuyla Amerika'ya giden Rauf Bey, Milli Mücadele ve Londra Büyükelçiliği sırasında yakından tanıdığı General Harbord ve Amiral Bristol gibi kişilerin de vasıtasıyla temaslarını genişletmiş ve yaptığı çalışmalarla Türkiye'ye çeşitli yardımlar yapılmasına sebep olmuştur.

1950 yılındaki Cumhuriyet Bayramı kutlama programına çağrılan Rauf Bey'e, geçit resmi yapan kıtalar geçerken, Cumhurbaşkanı Celal Bayar "İşte sizin sağladığınız yardımla gelen tanklar, toplar ve uçaklar"¹⁹ demiştir.

Artık Rauf Bey, uzun yılların verdiği yorgunluk ve bıkkınlıkların sonunda Cihangir'deki evine çekilmiş ve sakin bir yaşam sürmüştür.

Hüseyin Rauf ORBAY, Cihangir'deki apartman dairesinde geçirdiği bir kalp krizi sonucunda 83 yaşında iken 16 Temmuz 1964 günü saat 13:20'de hayata gözlerini yummuştur.

Rauf Bey'in ölümü üzerine eski Cumhurbaşkanı, mesai arkadaşı İsmet İnönü: "Çok müteessir oldum, memleketimizin, çok hizmet etmiş kıymetli evlatlarından biriydi. Hatırasını daima minnetle yad edeceğiz"²⁰ demiştir.

Hüseyin Rauf ORBAY'ın cenazesi 18 Temmuz 1964 günü, Teşvikiye Camii'nde kılınan öğle namazından sonra kaldırılmış ve büyük bir askeri törenle Harbiye'ye kadar götürülmüş, buradaki törenden sonra Kadıköy'e geçirilmiş ve Sahray-ı Cedit mezarlığında babasının mezarının yanına defnedilmiştir.²¹

Rauf Bey yaşamı boyunca hiç evlenmemiş, bunun nedenini de "Fırsat olmadı" diyerek açıklamıştır.

Rauf Bey'in ölümü üzerine gazetelerde, hakkında yazılar çıkmış ancak bu yazılanlar onun hizmetleri yanında yok denecek kadar azdır. Bu yazılardan dikkat çekici olan Ahmet Kabaklı 19 Temmuz 1964 tarihli yazısında Rauf Bey hakkında şunları söylemektedir.

¹⁹ Feridun KANDEMİR a.g.e. s. 160

²⁰ Cumhuriyet Gazetesi. 17 Temmuz 1964..

²¹ Tercüman Gazetesi 19 Temmuz 1964

“Kurtuluş mücadelemizin ön safında gelen büyük karakteriyle yutseverliğiyle eşsiz, uzun yıllar süren kırınlığı ile hepimize az çok suçlu olduğumuzu hatırlatan Rauf ORBAY, aramızdan yavaşça ayrıldı. Kavganın ihtirasın yok olduğu özge bir aleme göçtü”.

“Şimdi Rauf Bey'in ölümü ile Milli Mücadele tarihimizin acı ve meçhul sahifelerinden biri daha kapanmış bulunuyor.”²²

Yine aynı gazetenin bir sonraki sayısında Kadircan Kaflı, Rauf Bey'in vefatı üzerine şunları yazmıştır:

“Yakın tarihimizin pek nadir vatanseverlik, cesaret ve feragat örneklerinden birini daha son yolculuğuna uğurladık. Vücudunu vatan toprağına verdik. Ruhu öbür dünyaya gitti”.

“O bir destandı, büyük bir destandı. Yalnız Türkiye'nin Denizcilik Tarihine değil, dünya denizcilik tarihine geçen bir destandı. O destanı yaratan Rauf ORBAY'a dünya denizcilerinin pek çoğı hayrandı.”

“Şan, şeref, cesaret, basiret sahibiydi. Ayrıca politikacıların çoğunda bulunmayan feragat duygusuna da fazlasıyla sahipti.”²³

---

²² Tercüman Gazetesi 19 Temmuz 1964

²³ Tercüman Gazetesi 20 Temmuz 1964

SONUÇ

Tarihinde bir çok devlet adamını bağrından çıkarmış olan Türk Milleti, bu devlet adamları sayesinde yüzlerce yıl varlığını korumuş ve dünya devletleri arasında bu maharetiyle hakettiği yeri almıştır. Türk milletinin her zorda olduğu an mutlaka bir lider çıkmış ve çevresindekilerle birlikte uyum içinde her türlü badirenin altından kalkmıştır.

İşte Türk milletinin böyle zora düştüğü anlardan olan ve yokolma tehlikesiyle karşı karşıya gelmesine neden olan 1877-1878 Rus Savaşından sonra da, Türk Devletinin bünyesinden çıkacak olan yeni devlet adamları, bu milletin bağımsızlığı ve bekası için var güçleriyle çalışacaklardır. Biri diğerini aratmayacak niteliklere sahip olan bu şahsiyetler kimi denizde kimi de karada olmak üzere üzerlerine düşen görevi yerine getirmek için çalışmışlardır.

Trablus'ta, Balkanlar'da, Filistin'de, Kafkaslar'da, Akdeniz ve Kızıldeniz'de, milleti için mücadele eden ve gelecekte kurulacak olan yeni Türk Devleti'nin kurucuları arasında yer alan bu devlet adamları Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey ve diğerleri hemen hemen aynı yıllarda tahsillerini yapmışlar aynı hisleri paylaşmışlar, acı ve sevinçleri tatmışlardır.

İşte bunlardan biri olan Hüseyin Rauf ORBAY 1881 yılında İstanbul'da doğmuştur. Denizci bir babanın oğlu olan Rauf Bey'de babası gibi denizciliği seçip Türk milleti adına denizdeki başarılarıyla tarihin sayfalarına geçmeyi başarmıştır.

Trablusgarp Askeri Rüştiyesi'ni bitiren Rauf Bey 1893 yılında Heybeliada Bahriye Mektebine girmiştir. Burada sıkı bir çalışma sonucu okulun ön sıralardaki öğrencilerinden biri olup, 1899 yılında Deniz Teğmeni olarak mezun olmuştur.

Osmanlı Donanmasının gelişmekte olduğu bir dönemde, donanmaya teğmen olarak katılan Rauf Bey 1905 yılından itibaren gerek dünya

denizciliğindeki gelişmeleri incelemek gerekse çeşitli Türk gemilerini yurda getirmek için Amerika, Almanya ve İngiltere gibi ülkelere seyahatlerde bulunmuştur. Donanmadaki görevi dolayısıyla vatanından belirli aralıklarla ayrılmak zorunda kalan Rauf Bey, Sisam adasındaki ayaklanmayı bastırmakla görevli donanmada bulunmuş ve Tuna Uluslararası Komisyonunda Türkiye'yi temsil etmiştir.

Gönüllü olarak isyanı bastırmak için bulunduğu 31 Mart gerici ayaklanması Rauf Bey için yeni bir sayfanın başlangıcı olmuştur. Zira bu üzücü olayda Rauf Bey gelecekteki mücadele arkadaşları Mustafa Kemal, İsmet İnönü ve Kazım Karabekir gibi kişilerle tanışmıştır. Bu olay sonrası Rauf Bey Mustafa Kemal'le çok sık olmasa da zaman zaman karşılaşmışlar ya da buluşmuşlar, askeri ve diğer konularda görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Bu isyanın nedenlerini araştırmakla görevli komisyonda çalışan Rauf Bey, bu sayede sıradan bir teğmen olmaktan çıkıp adından da söz ettirmeye başlamıştır.

Trablugarp Savaşında Hamidiye Kruvazörü Kumandanı olarak cephelere asker silah ve cephane taşıyan Rauf Bey, bir yıl sonra çıkacak olan Balkan Savaşına kadar bu görevini sürdürmüştür.

1912 Balkan Savaşında Hamidiye ile tek başına denizlere açılan Rauf Bey Ege, Akdeniz ve Kızıldenizdeki faaliyetleriyle Yunan savaş gemilerinin korkulu rüyası haline gelmiş ve Dünya Denizcilik tarihine, Türk milleti adına bir sayfa açtırmayı başarmıştır.

1914 yılına kadar denizlerde tek başına hareket eden Rauf Bey I. Dünya savaşının çıkmasıyla birlikte İstanbul'a dönmeye mecbur kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa girmesiyle, Türk Donanması da Almanların kontrolü altına geçmiştir.

I. Dünya savaşı sırasında Enver Paşa tarafından Afganistan siyasi mümessilliği görevine gönderilen Rauf Bey, Afganistan'a geçememiş ancak, hiç tecrübesi olmadığı halde İran'da kalarak İngilizlere karşı başarılı bir şekilde karşı koymuştur.

Bu görevinin sonunda İstanbul'a dönen Rauf Bey 1915 yılı başında Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisliği görevine getirilmiş ve bu görevde 1918 yılına kadar kalmıştır. Bu görevi esnasında 1917 yılında Ruslarla, esir değişimi konusunda Kopenhak'ta yapılan konferansa Türk delegesi olarak katılan Rauf Bey, aynı yıl içinde Ruslarla yapılan Brest Litowsk Antlaşmasında da, Bahriye Murahhası olarak bulunmuştur.

1918 yılında kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümetinde Bahriye Nazırı olan Rauf Bey, bu sıfatla I. Dünya savaşını Türkiye adına bitiren 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamıştır. İmzaladığı bu anlaşma ile Osmanlı Devletinin idamını farkında olmadan hazırlayan Rauf Bey, artık bundan sonraki döneminde imzaladığı bu anlaşma metninin uygulanmaması için çalışmıştır. Bu amaçla 31 Mart gerici ayaklanmasında tanıştığı Mustafa Kemal ve diğer arkadaşlarıyla Mustafa Kemal'in önderliğinde yine Mustafa Kemal'in evinde buluşup Anadolu'ya geçerek ülkeyi işgallerden kurtarmaya çalışmışlardır.

Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasından bir süre sonra Rauf Bey de, Anadolu'da Mustafa Kemal'le buluşmak üzere İstanbul'dan ayrılmıştır. Ege Bölgesindeki durumu görmek için bu bölgeye giden Rauf Bey, Ankara'da Ali Fuat Paşa ile buluşup, Amasya'da Mustafa Kemal'e katılmış ve Anadolu'yu kurtarmak için yapılan ilk eylem planı olan Amasya Genelgesi'ne Mustafa Kemal'le birlikte imza atmıştır.

Rauf Bey Mustafa Kemal ile birlikte Amasya'dan hareket ederek Erzurum Kongresi'ne Erzurum delegesi olarak katılmıştır. Burada seçilen Temsil Heyeti'ne de katılan Rauf Bey, Mustafa Kemal ile birlikte Sivas'a gitmiş ve Sivas Kongresi'ne de katılarak, Temsil Heyeti üyeliği yine devam etmiştir.

İstanbul'da toplanması kararlaştırılan Son Osmanlı Mebuslar meclisine katılmak üzere İstanbul'a giden Rauf Bey meclisin açılmasıyla birlikte çalışmalara başlamıştır. İstanbul'daki meclis çalışmaları sırasında Mustafa Kemal'le görüş ayrılıklarına düşen Rauf Bey, İstanbul'un işgal edilip meclisin basılmasıyla İngilizler tarafından tutuklanıp Malta'ya sürgüne gönderilmiştir.

Rauf Bey, Malta'da iki yıla yakın sürgün hayatı yaşadktan sonra Mustafa Kemal'in çabalarıyla buradan kurtulup tekrar Ankara'ya dönmüştür.

Ankara'ya döndüğünde Mustafa Kemal ile bazı milletvekilleri arasında görüş ayrılıkları ve uyuşmazlıklar gören Rauf Bey açıkça hiç bir tarafa yanaşmamış ancak Mustafa Kemal'e muhalefet eden İkinci Grubun lideri görüntüsünü almıştır. Bu ikinci grup tarafından Nafia (Bayındırlık) Vekaletine seçilen Rauf Bey bu görevden istifa etmiş ancak yine aynı grubun oylarıyla bir başka göreve, Meclis İkinci Başkanlığına seçilmiştir.

Büyük zafer öncesi Rauf Bey Vekiller Heyeti Başkanlığına seçilmiş ve Lozan Barış Antlaşmasının imzalanmasına kadar bu görevde kalmıştır. Bu görevde olduğu süre içinde Rauf Bey saltanatın kaldırılması sırasında Mustafa Kemal'le görüş ayrılığına düşmüş fakat Mustafa Kemal'in etkisiyle bu ayrılık ortadan kaldırılmıştır.

Rauf Bey Cumhuriyetin ilanı sırasında, parti grubuna ters düşmüş ve Cumhuriyetin ilanının şekil ve zaman olarak beğenmediğini belirtmiştir. Rauf Bey'e karşı parti grubu cephe almış ve başta İsmet Paşa olmak üzere Rauf Bey'i sert bir şekilde eleştirmişlerdir.

Rauf Bey'in başbakanlığı sırasında kendisi Lozan'a gitme düşüncesinde iken, İsmet Paşa'nın Lozan'a temsilci olarak gönderilmesi, Rauf Bey'in Mustafa Kemal ve parti grubundan iyice uzaklaşmasına neden olmuştur. İsmet Paşa ile olan anlaşmazlıkları Lozan dönüşü İsmet Paşa'yı görmeye tahammül edemeyecek vaziyete gelmiş ve İsmet Paşa'yı karşılamaya gitmediği gibi Başbakanlıktan da istifa etmiştir.

Rauf Bey, başbakanlıktan istifa ettikten sonra Cumhuriyet tarihinin ilk muhalefet partisi Terakki Perver Cumhuriyet Partisinin kurucuları arasında yer almıştır. Ancak açıkça, bu muhalefette yer alması partinin, Şeyh Sait isyanını kışkırttığı gerekçesiyle kapatılması sonucu uzun sürmemiştir.

Rauf Bey rahatsızlığı nedeniyle Londra'da bulunduğu sırada kendisinin, Mustafa Kemal Paşa'ya düzenlenen suikaste adının karışması nedeniyle 10 yıl sürgün cezasına çarptırıldığı ve yurda dönmesi tebliği gelmiştir. Rauf Bey, yurda döndükten sonra Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine kendisiyle görüşmek üzere Ankara'ya gitmiş fakat Cumhuriyet Halk Partisi üyelerinin ortaya attıkları şartları kabul etmediği için Mustafa Kemal'le görüşememiştir. 7

Mustafa Kemal'in ölümünden sonra Rauf Bey'in suçsuz olduğu kamuoyuna duyurulmuştur. Cumhuriyet Halk Partisinin adayı olarak Kastamonu milletvekili seçilmiş ancak partiye üye olmayıp bağımsız olarak kalmıştır.

Rauf Bey, Kastamonu milletvekili seçildikten altı ay kadar sonra Londra Büyükelçiliği görevine getirilmiştir. II. Dünya Savaşının zor koşullarında bu görevde kalan Rauf Bey, Türk Dışişleri'nden ve Londra ile Ankara arasında çalışan kuryelerin kaçakçılık yapmaktan, görevlerini yapamadıklarını belirterek savaşın sonlarına doğru bu görevden istifa etmiştir.

Rauf Bey bu görevden sonra siyasetten ve aktif görevden uzak kalmaya çalışmış kendisine teklif edilen Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçilik görevini kabul etmemiştir.

Rauf Bey bundan sonra sakin bir yaşamı seçmiş ve Cihangir'deki evine çekilmiştir. Rauf Bey'in 1881 yılında başlayan 83 yıllık yaşamı 1964 yılında bir kalp krizi sonucu son bulmuştur.

Rauf Bey yaşamı boyunca hiç evlenmemiştir. 1918'li yıllarda Vahidettin'in kızı Sabiha Sultan Rauf Bey'le evlenmek istemiş, ancak Rauf Bey bu teklifi kabul etmemiştir. Kendisine neden evlenmedin diye sorulduğunda vakit bulamadığından evlenmediğini söylemiştir.

Rauf Bey, Milli mücadelenin başlangıcında Mustafa Kemal'le birlikte hareket etmesine karşın devrimlere gelindiğinde Mustafa Kemal'le farklı düşünmeye başlamıştır. Rauf Bey, mizaç, ruh yapısı, mücadele metod ve alışkanlıkları bakımından Mustafa Kemal'den tamamen ayrı bir insandır. Bir şef

bir lider olmaktan ziyade, ihtiyatlı, ağırbaşlılığı ile etrafındaki muhafazakar insanlar üzerinde saygın bir şahsiyettir.

Rauf Bey'i Mustafa Kemal ile birlikte ulusal bir güç etrafında birleştiren unsur Anadolu'yu kurtarmak fikridir. Yani Padişah ve Halife yine halkın egemenliğini elinde tutarak halkın başında bulunacak düşüncesindedir. Zaten saltanatın kaldırılışı sırasında Saltanat ve Halifeye bağlı olduğunu açıkça Mustafa Kemal'e söylemiştir. Fakat Mustafa Kemal'in gerek Milli Mücadele sırasında gerekse Milli Mücadeleden sonra halk iktidarına doğru kayan davranışları, Rauf Bey ve arkadaşlarının Mustafa Kemal'den uzaklaşmasına neden olmuştur.

Rauf Bey karşısındakinin sözlerine güvenen ve çabuk inanan bir yapıya sahiptir. Mondros Mütarekesinin imzalanmasında İstanbul'un işgal edilmeyeceğini, sadece söz vererek garanti eden Amiral Galtrop'a inanması da bu saflığından ileri gelmiş olmalıdır.

Yeni Türk Devletinin kuruluşunda emeği geçen neslin içinde mümtaz bir sima olarak görünen vefalı, üstün ahlaklı ve milli heyecanı en üst seviyede iç dünyasında yaşayan Hüseyin Rauf ORBAY yaptığı hizmetler ve kazandığı başarılarının yanında müşfik karakteri ile de hatırlanacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKŞİN, Sina “*İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*” II. cilt Cem Yayınları, İstanbul 1992 İkinci Basım.
- AKŞİN, Sina (Yayın Yönetmeni) “*Türkiye Tarihi 4- Çağdaş Türkiye 1908-1980*” Cem Yayınları, İstanbul 1990
- ANDANYAN, Aram “*Balkan Harbi Tarihi*” Çeviren: Zever Biberyan İstanbul 1990
- ARMSTRONG, H.C. “*Bozkurt*” Çeviren: Gül Çağacı Güven, Arba Yayınları İstanbul 1996.
- ATATÜRK; Mustafa Kemal “*Nutuk*” İstanbul Örgün yayınları 1981
- ATATÜRK; Mustafa Kemal “*Söylev*” Yayını Hazırlayan Baki Kurtuluş, Kurtuluş Yayınları Ankara 1985
- ATAY, Falih Rıfki, “*Çankaya*” (Atatürk’ün Doğumundan Ölümüne Kadar) İstanbul 1980.
- AYBARS, Ergün, “*İstiklal Mahkemeleri*” Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları Cilt I-II. İzmir 1988.
- AYBARS, Ergün, “*Türkiye Cumhuriyeti’i Tarihi I.*” Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları Ankara 1988.
- AYDEMİR; Şevket Süreyya “*Tek Adam*” III. Cilt İstanbul 1970, 1971, 1972.
- BAYAR, Celal, “*Ben de Yazdım*” Milli Mücadeleye Giriş. Baha Matbaası İstanbul 1965
- BELLEN, Fahri, “*Türk Kurtuluş Savaşı*” Ankara 1982
- BERKES; Niyazi, “*Türkiye’de Çağdaşlaşma*” Doğu Batı Yayınları, İstanbul 1978.
- BORAK, Sadi, “*Atatürk’ün Gizli Oturumlarda Konuşmaları*” İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1981
- BOZDAĞ; İsmet, “*Cehennem Değirmeni*” Rauf ORBAY II. Cilt Emre Yayınları, İstanbul 1993
- ÇAVDAR; Kazım, “*Hamidiye Kahramanı Rauf Orbay*” Cumhuriyetin 50. Yılı Dolayısıyla, Atatürk’ün Silah Arkadaşları, İzmir 1973.
- CEBESÖY, Ali Fuat, “*Milli Mücadele Hatıraları*” İstanbul 1953.
- CEBESÖY, Ali Fuat, “*Siyasi Hatıralar I-II* İstanbul 1957-1960

- CEBESÖY, Ali Fuat, *"Atatürk İle Milli Mücadele Arkadaşları Sulhtan Sonra Neden Anlaşamadılar?"* Yakın Tarihimiz Cilt IV Sayı: 50, 1963 s. 321-325
- CEMAL PAŞA *"Hatıralar İttihat ve Terakki I. Dünya Savaşı Anıları"* İstanbul 1977
- ÇETİNER; Yılmaz, *"Son Padişah Vahdettin"* Milliyet Yayınları İstanbul 1993
- DEMİREL, Ahmet, *"Birinci Mecliste Muhalefet"* İkinci Grup, İletişim Yayınları İstanbul 1995.
- ENGİN; Fahri *"Hamidiye Anıları"* Yakın Tarihimiz Cilt IV Sayı: 101, İstanbul 1964
- GAULİS; G: Berthe, *"Çankaya Akşamları"* Çeviren: Firuzan Tekil İstanbul 1983
- Genel Kurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüd Daire Başkanlığı *"Deniz Harp Okulumuz"* 1983.
- GOLOĞLU, Mahmut, *"Erzurum Kongresi"* Nüve Matbaası Ankara 1968
- GOLOĞLU, Mahmut, *"Sivas Kongresi"* Başnur Matbaası Ankara 1969
- İBŞİROĞLU; Nazan ve Mazhar, *"Kök Atatürkçülük"* Cem Yayınları, İstanbul 1993
- İĞDEMİR; Uluğ *"Heyet-i Temsiliye Tutanakları"* Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1989.
- İNAN, Afet, *"Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler"* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1981
- IRMAK; Sadi, *"İlk Mücahitler Milli Mücadele Atatürk'ün Çevresi"*, Genç Yayıncılık İstanbul 1986
- KANDEMİR; Feridun, *"Hatıraları ve Söyleyemedikleriyle Rauf Orbay"* İstanbul 1965
- KANSU, Mazhar Müfit *"Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber"* II. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988
- KARAL, Enver Ziya, *"Osmanlı Tarihi"* 6. Cilt Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- KASIM, Mehmet, *"Talat Paşa'nın Hatıraları"* Say Yayınları İstanbul 1986
- KİLİ, Suna, *"Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli"* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları İstanbul 1995
- KİLİ, Suna, *"Türk Devrim Tarihi"* Tekin Yayınları İstanbul 1995.
- KİNROS, Lord, *"Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu"* Altın Kitaplar Yayınevi 1994 (Çeviren: Necdet Sander).

- KUTAY, CEMAL, *“Sisli Tarihimiz”* Özkaya Matbaası, İstanbul 1976
- LEWIS; Bernard, *“Modern Türkiye’inin Doğuşu”* (Çeviri: Metin Kıratlı) Türk Tarihi Kurumu Basımevi, Ankara 1991
- Meydan Larousse, Cilt 15 Sayfa: 157. *“Mufasssal Osmanlı Tarihi”* (Heyet) VI: Cilt Güven Basımevi İstanbul 1972
- MUMCU; Uğur, *“Kazım Karabekir Anlatıyor”* Tekin Yayınevi İstanbul 1993
- ORBAY, Hüseyin Rauf, *“Rauf Orbay’ın Hatıraları”* Yakın Tarihimiz Dergisi 1.2.3. 4. Cilt 1964.
- ÖZALP; Kazım, ÖZALP Teoman, *“Atatürk’ten Anılar”* Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1994.
- ÖZÇELİK; Ayfer, *“Ali Fuat Cebesoy”* Akçağ yayınları, İstanbul 1993
- SABİS, Ali İhsan (General, Eski Altıncı ve Birinci Ordu Konutanı) *“Harap Hatıralarım”* II. Cilt, Nehir Yayınları İstanbul 1990.
- SELEK, Sabahattin, *“Anadolu İhtilali”* II. Cilt Kastaş Yayınları İstanbul 1982
- SELÇUK; İlhan, *“Yüzbaşı Selahattin’in Romanı”* II. Cilt Çağdaş Yayınları İstanbul 1993
- ŞAHİNLER; Menter, *“Atatürkçülüğün Kökeni, Etkisi ve Güncelliği”* Çağdaş Yayınları İstanbul 1996
- ŞİMŞİR N. Bilal, *“Malta Sürgünleri”* İstanbul 1976
- TÜRKGEİDİ; Ali Fuat, *“Görüp İşittiklerim”* Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1987.
- UZCAN; Nihat, *“İstiklal Harbi’nin Esasları, Kazım Karabekir Paşanın Hatıraları”* İstanbul 1981 Yelker Matbaası.
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı V. *“Milli Mücadele Anılarım”* Hil Yayınları İstanbul 1983.
- YALMAN A. Emin. *“Gördüklerim ve Geçirdiklerim”* II Cilt Rey Yayınları İstanbul 1970.
- YAVUZ; Ünsal, *“Atatürk İmparatorluk’tan Milli Devlete”* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990
- ZÜRCHER; Eric, Jan, *“Milli Mücadele de İttihatçılık”* (Çeviren: Nüzhet Salihoğlu) Bağlam Yayınları, İstanbul 1987

GAZETELER

Ahenk, 1910-1914

Cumhuriyet, 1939-1944-1964

Tanin, 1908-1911

Tercüman, 1964

